

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ ΓΕΩΠΟΝΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΑΙΝΟΤΟΜΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ
ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ»**

**ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ
«ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ»**

**ΑΓΡΟΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ: ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
Η περίπτωση της Αγροτικής Κοινότητας Βεργίνας της Περιφερειακής Ενότητας
Ημαθίας**

**ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΞΙΖΙΑΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ
ΔΡ. ΣΤΑΥΡΙΑΝΗ ΚΟΥΤΣΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ**

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2018

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά όλους όσους με βοήθησαν στην εκπόνηση της μεταπτυχιακής μου διατριβής. Ιδιαίτερη μνεία οφείλω να κάνω στην επιβλέπουσα της μεταπτυχιακής μου διατριβής Δρ. Κουτσού Σταυριανή , καθηγήτρια ΑΤΕΙΘ . Την ευχαριστώ για την πολύτιμη αρωγή της, τις απαραίτητες υποδείξεις και την άμεση ανταπόκριση της .

Θα ήταν παράλειψη όμως να μην ευχαριστήσω και τον Δρ Ταμπάκη Νικόλαο, καθηγητή ΑΤΕΙΘ για την βοήθειά του στην στατιστική επεξεργασία των αποτελεσμάτων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία έχει ως σκοπό να μελετήσει τις συλλογικές δράσεις στην αγροτική κοινότητα Βεργίνας του νομού Ημαθίας. Το συγκεκριμένο χωριό αποτελεί μια τυπική περίπτωση χωριού της περιοχής επιπρόσθετα όμως εμφανίζει πολιτιστικά και οικονομικά πλεονεκτήματα.

Αρχικά εξετάζεται το θεωρητικό πλαίσιο των όρων κοινωνικό κεφάλαιο, εμπιστοσύνη, κοινωνία πολιτών και συλλογική δράση. Παράλληλα διερευνάται η εξέλιξη και η συμβολή των συνεταιρισμών στην οικονομική και κοινωνική οργάνωση. Κατόπιν της πραγματοποίησης έρευνας πεδίου στην περιοχή μελέτης και της συλλογής πρωτογενών δεδομένων μέσα από εξήντα ερωτηματολόγια, ακολουθεί ο σχολιασμός τους.

Συνοπτικά από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι χαμηλό. Το επίπεδο συνεργασίας των αγροτών της Βεργίνας είναι χαμηλό αφού περιορίζεται εκεί που είναι αναγκαίο (συμμετοχή στον αγροτικό συνεταιρισμό μόνο για προσωπική οικονομική εξασφάλιση, καλλιέργεια χωραφιών) και απουσιάζει το ενδιαφέρον για την κοινότητα. Ενώ έχουν στενές διαπροσωπικές σχέσεις, παρουσιάζουν μειωμένη εμπιστοσύνη στους θεσμούς.

Λέξεις κλειδιά:αγροτική κοινότητα Βεργίνας,κοινωνικό κεφάλαιο,συλλογική δράση, αγροτικός συνεταιρισμός

ABSTRACT

This post-graduate thesis aims at studying the collective actions in the rural community of Vergina in the prefecture of Imathia. This village is a typical village, but it also has cultural and economic advantages.

Initially, the theoretical framework of the terms social capital, trust, civil society and collective action is considered. At the same time, the development and contribution of cooperatives to the economic and social organization is explored. Following field research in the study area and the collection of primary data through sixty questionnaires, their commentary follows.

In summary, the results of the survey show that social capital is low. The level of cooperation of the farmers in Vergina is low as it is limited to the extent necessary (participation in the agricultural cooperative only for personal financial assurance, field cultivation) and there is no interest in the community. While having close interpersonal relationships, they have a low trust in the institutions.

Key words: Vergina rural community, social capital, collective action, rural cooperative

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	i
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ	iv
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΑΓΓΛΙΚΗ	iv
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ	vi
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	viii

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

1.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	4
1.1.1 Ιστορική αναδρομή και ορισμοί του κοινωνικού κεφαλαίου.....	4
1.1.2 Μορφές κοινωνικού κεφαλαίου.....	7
1.1.3 Επιδράσεις του κοινωνικού κεφαλαίου σε διάφορους τομείς.....	8
1.1.4 Μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου.....	9
1.1.5 Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα.....	10
1.2 ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ.....	12
1.2.1 Η έννοια της συλλογικής δράσης.....	12
1.2.2 Λόγοι που παρεμποδίζουν τις συλλογικές δράσεις.....	13
1.2.3 Η θεωρία της ορθολογικής επιλογής.....	13
1.2.4 Η κοινωνία των πολιτών.....	15
1.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ	17
1.3.1 Κοινωνικό κεφάλαιο και εμπιστοσύνη.....	18
1.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	22

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

2.1 ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ	26
2.1.1 Γενικές Συνεταιριστικές αξίες.....	27
2.1.2 Βασικές Συνεταιριστικές αρχές.....	29
2.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	31
2.2.1 Πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού.....	32
2.3 ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19 ^ο ΑΙΩΝΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΧΩΡΟ	34
2.3.1 Άτυπες μορφές συνεργασίας.....	34
2.3.2 Τυπικές μορφές συνεργασίας.....	36
2.4 ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20 ^ο ΑΙΩΝΑ	37
2.4.1 Αστικοί συνεταιρισμοί.....	37
2.4.2 Αγροτικοί συνεταιρισμοί.....	38
2.5 ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ	40

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ.....	44
3.2 Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ ΤΗΣ Π.Ε. ΗΜΑΘΙΑΣ.....	45
3.2.1 Βεργίνα: ιστορικοί σταθμοί της Βεργίνας.....	45
3.3 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ	47
3.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ	48
3.4.1 Εξέλιξη της οικονομικής ζωής.....	48
3.4.2 Η γεωργία / κτηνοτροφία σήμερα.....	50

3.5ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΒΕΡΓΙΝΑ	52
3.6 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	54
3.6.1 Ποσοτική έρευνα.....	54
3.6.2 Ο πληθυσμός της έρευνας.....	54
3.6.3 Το δείγμα της έρευνας.....	54
3.6.4 Το ερωτηματολόγιο της έρευνας.....	55
3.6.5 Στατιστική Ανάλυση.....	56
4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	
4.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	58
4.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	64
4.3 ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ	71
4.4 ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ	71
4.5 ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ	74
4.6 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ CHI-SQUEREX ²	93
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	95
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	98
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ1: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	103
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ CHI-SQUEREX².....	107

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3.1: Εξέλιξη του πληθυσμού της Βεργίνας.....	47
Πίνακας 3.2: Καλλιέργειες στην Κοινότητα Βεργίνας.....	50
Πίνακας 3.3: Κτηνοτροφία στην Κοινότητα Βεργίνας.....	51
Πίνακας 4.1: Φύλο.....	58
Πίνακας 4.2: Ηλικία.....	58
Πίνακας 4.3: Κατανομή Ηλικιών.....	59
Πίνακας 4.4: Εκπαίδευση(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	60
Πίνακας 4.5: Οικογενειακή κατάσταση(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	61
Πίνακας 4.6: Εκπαίδευση συζύγου.....	61
Πίνακας 4.7: Εξωγεωργική απασχόληση συζύγου.....	62
Πίνακας 4.8: Διαβίωση εκτός χωριού(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	62
Πίνακας 4.9: Χρονικό διάστημα διαβίωσης εκτός χωριού.....	63
Πίνακας 4.10: Λόγος διαβίωσης εκτός χωριού(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	63
Πίνακας 4.11: Λόγος διαβίωσης εκτός χωριού.....	63
Πίνακας 4.12: Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης.....	64
Πίνακας 4.13: Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης (στρεμματική κατανομή).....	65
Πίνακας 4.14: Κλάσεις γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Κοινότητα Βεργίνας το 1997 και 1992.....	66
Πίνακας 4.15: Κατηγορία επαγγέλματος(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	67
Πίνακας 4.16: Κλάση γεωργικού εισοδήματος.....	68
Πίνακας 4.17: Ποσοστό οικογενειακού εισοδήματος προερχόμενου από την γεωργία.....	68
Πίνακας 4.18: Πετυχημένος γεωργός(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	69
Πίνακας 4.19: Πετυχημένος γεωργός.....	69
Πίνακας 4.20: Μέλλον γεωργικής εκμετάλλευσης(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	70
Πίνακας 4.21: Μέλλον γεωργικής εκμετάλλευσης.....	70
Πίνακας 4.22: Συνεταιριστική παιδεία.....	71
Πίνακας 4.23: Συνεργασία με άλλους γεωργούς του χωριού(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	72
Πίνακας 4.24: Είδος συνεργασίας(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	72
Πίνακας 4.25: Είδος συνεργασίας.....	73
Πίνακας 4.26: Εμπιστοσύνη.....	73
Πίνακας 4.27: Μέλος αγροτικού συνεταιρισμού.....	74

Πίνακας 4.28:Λόγοι μη συμμετοχής σε αγροτικό συνεταιρισμό(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	74
Πίνακας 4.29 :Λόγοι μη συμμετοχής σε αγροτικό συνεταιρισμό.....	75
Πίνακας 4.30 :Πώληση παραγωγής (αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	75
Πίνακας 4.31:Πώληση παραγωγής	76
Πίνακας 4.32:Αγορά εφοδίων (αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	77
Πίνακας 4.33:Αγορά εφοδίων.....	78
Πίνακας 4.34: Οφέλη αγροτικού συνεταιρισμού (αριθμός ατόμων που απάντησαν)....	78
Πίνακας 4.35:Οφέλη αγροτικού συνεταιρισμού.....	79
Πίνακας 4.36 :Μέλος Διοικητικού Συμβουλίου (ΔΣ) Συνεταιρισμού.....	81
Πίνακας 4.37:Συχνότητα συμμετοχής στις Γενικές Συνελεύσεις.....	81
Πίνακας 4.38:Σπουδαιότητα για συνεταιρισμό(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	82
Πίνακας 4.39:Σπουδαιότητα για συνεταιρισμό.....	83
Πίνακας 4.40:Έγνοια για τον Συνεταιρισμό.....	83
Πίνακας 4.41: Σχέσεις μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού.....	84
Πίνακας 4.42:Πώληση προϊόντος(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	85
Πίνακας 4.43:Πώληση προϊόντος.....	85
Πίνακας4.44:Ωφέλεια τοπικής κοινωνίας(αριθμός ατόμων που απάντησαν).....	86
Πίνακας 4.45:Ωφέλεια τοπικής κοινωνίας.....	87
Πίνακας 4.46: Συμμετοχή σε άλλη ομάδα/σύλλογο.....	88
Πίνακας 4.47 : Λύση προβλημάτων γεωργικής εκμετάλλευσης με συνεργασίες μεταξύ των γεωργών.....	88
Πίνακας 4.48: Λύση προβλημάτων χωριού με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων....	90

ΠΕΡΙΟΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 3.1: Εξέλιξη του πληθυσμού της Βεργίνας.....	47
Διάγραμμα 4.1: Κατανομή Ηλικιών.....	59
Διάγραμμα 4.2: Εκπαίδευση.....	60
Διάγραμμα 4.3: Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης (στρεμματική κατανομή).....	65
Διάγραμμα 4.4: Συχνότητα συμμετοχής στις Γενικές Συνελεύσεις.....	82
Διάγραμμα 4.5: Έγνοια για τον Συνεταιρισμό.....	84
Διάγραμμα 4.6: Σχέσεις μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού.....	85
Διάγραμμα 4.7: Λύση προβλημάτων γεωργικής εκμετάλλευσης με συνεργασίες μεταξύ των γεωργών.....	89
Διάγραμμα 4.8: Λύση προβλημάτων χωριού με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων...	90

Εισαγωγή

Γενικά

Είναι κοινά αποδεκτό ότι σε εποχές κρίσεων η συσπείρωση των πολιτών και η οργάνωσή τους μέσα από συλλογικές δράσεις μπορεί να δώσει διέξοδο στα προβλήματά τους. Η ικανότητα των ανθρώπων να συνεργάζονται μεταξύ τους για την επίτευξη κοινών στόχων αναφέρεται από τους επιστήμονες ως κοινωνικό κεφάλαιο. Ο όρος «κοινωνικό κεφάλαιο» είναι ένας νέος όρος στις κοινωνικές και οικονομικές επιστήμες. Περιλαμβάνει μια πληθώρα παραγόντων όπως την κοινωνική συνοχή, τη συμμετοχή των πολιτών σε συλλογικές δράσεις, σε θεσμούς, την αμοιβαιότητα, τα επίσημα και άτυπα δίκτυα και κοινωνικούς κανόνες και αξίες. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά απεικονίζουν την κοινωνική οργάνωση και διευκολύνουν τις συλλογικές δράσεις και μέσω αυτών την οικονομία. Γενικά θεωρείται ότι ο αυξημένος αριθμός συλλογικών δράσεων και συνεργασιών μεταξύ των πολιτών μιας κοινωνίας αποτελούν έκφραση υψηλού επιπέδου κοινωνικού κεφαλαίου της κοινωνία αυτής.

Ο Putnam στο σύγραμμά του *Bowling Alone* (1995) υποστηρίζει ότι η κοινωνική συνοχή, η οποία εκφράζεται μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών σε δίκτυα, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ευημερία, οικονομική και κοινωνική των πολιτών. Ο ίδιος επιστήμονας αναφέρει ότι «*το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται σε χαρακτηριστικά της κοινωνικής οργάνωσης όπως η εμπιστοσύνη, η οποία μπορεί να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της κοινωνίας, διευκολύνοντας τις συντονισμένες προσπάθειες*». Ο Fukuyama (1995) στο βιβλίο του «*Εμπιστοσύνη*» γράφει για το κοινωνικό κεφάλαιο, ότι είναι «*η ικανότητα των ανθρώπων να εργάζονται μαζί για κοινούς σκοπούς σε ομάδες και οργανώσεις*». Αναφέρει επίσης ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι κάποιος «*άτυπος κανόνας που προωθεί τη συνεργασία μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων*» και ότι «*η εμπιστοσύνη και τα δίκτυα δεν συνιστούν κοινωνικό κεφάλαιο, αλλά είναι αποτέλεσμά του*» (Fukuyama, 2001).

Τη σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου για την ανάπτυξη των κοινωνιών αναγνώρισαν και διεθνείς οργανισμοί οι οποίοι τον εκλαμβάνουν ως ένα πολύ σημαντικό παράγοντα για την πρόοδό τους. Έτσι, η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζοντας το κοινωνικό κεφάλαιο θεωρεί ότι αυτό αναφέρεται στους «*κανόνες και τα δίκτυα που κάνουν δυνατή την συλλογική δράση και περιέχει θεσμούς, σχέσεις και συνήθειες που διαμορφώνουν την ποιότητα και ποσότητα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μέσα στην*

κοινωνία» (Πούπος, 2010). Θεωρεί λοιπόν ότι σε μια κοινωνία με αυξημένο κοινωνικό κεφάλαιο υπάρχουν πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να είναι αποτελεσματικές οι επενδύσεις σε σύγκριση με μια κοινωνία όπου το κοινωνικό κεφάλαιο είναι χαμηλό. Επίσης, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) το 2001 θεωρεί ότι «το κοινωνικό κεφάλαιο συνιστούν τα δίκτυα μαζί με τους κοινούς κανόνες και τις κατανοήσεις που διευκολύνουν την συνεργασία εντός των ομάδων και μεταξύ των ομάδων» (Πούπος, 2010).

Προκειμένου να μετρηθεί το κοινωνικό κεφάλαιο, στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας που ξεκίνησε η Παγκόσμια Τράπεζα το 1996, οι Grootaert & Bestelcar το 2001 προτείνουν τρεις διαστάσεις για την μέτρηση:

- Τη συμμετοχή σε τοπικές οργανώσεις και δίκτυα
- Την εμπιστοσύνη σε άτομα, φορείς και θεσμούς
- Δείκτες συλλογικής δράσης

Γενικά, υποστηρίζεται ότι υψηλότερα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου παρουσιάζονται σε κλειστές κοινωνίες, όπως οι αγροτικές κοινότητες, (Coleman, 1988, Portes, 1998). Στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής διατριβής επιλέχθηκε να διερευνηθεί το επίπεδο του κοινωνικού κεφαλαίου σε μια αγροτική κοινότητα της χώρας, και για το σκοπό αυτό επιλέχθηκε η Κοινότητα Βεργίνας της Κεντρικής Μακεδονίας. Πρόκειται για μια αγροτική κοινότητα που έχει βιώσει πολλούς μετασχηματισμούς στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Δημιουργήθηκε κατά κύριο λόγο από πρόσφυγες κατά τη δεκαετία του 1920, στους οποίους παραχωρήθηκαν μικροί γεωργικοί κλήροι στο πλαίσιο της αγροτικής μεταρρύθμισης. Μεταπολεμικά οι αγρότες στράφηκαν στην εντατική γεωργία (δενδροκαλλιέργεια), ενώ σταθμό στην πορεία του τόπου αποτέλεσε η ανακάλυψη των Μακεδονικών τάφων, οι οποίοι εκτός από διεθνή αναγνωρισιμότητα της Βεργίνας, δημιούργησαν απασχόληση στην τοπική κοινότητα στον τομέα του τουρισμού.

Στόχος της διπλωματικής εργασίας είναι η εκτίμηση του κοινωνικού κεφαλαίου της αγροτικής κοινότητας, διερευνώντας τις διάφορες παραμέτρους του. Αναλυτικότερα, οι επιμέρους στόχοι της εργασίας είναι η διερεύνηση των εξής παραμέτρων:

- Προφίλ των αγροτών και των γεωργικών τους εκμεταλλεύσεων
- Συνεταιριστική παιδεία
- Συνεταιριστική συμπεριφορά

- Επίπεδα εμπιστοσύνης
- Επίπεδα συνεργασίας

Όσον αφορά τη δομή τη εργασίας αποτελείται από δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό και 4 κεφάλαια .

Στο πρώτο κεφάλαιο που αφορά το θεωρητικό πλαίσιο παρουσιάζεται ο όρος κοινωνικό κεφάλαιο , οι κύριες ερμηνείες και τα συστατικά στοιχεία του. Το αντικείμενο του δεύτερου κεφαλαίου είναι το συνεταιριστικό κίνημα ως αντιπροσωπευτική τυπική μορφή συνεργατισμού και η εξέλιξή του στην Ευρώπη. Επίσης παρουσιάζονται οι συλλογικές δράσεις, τυπικές και άτυπες μορφές συνεργασίας, στον ελληνικό αγροτικό χώρο από τον 19 αι έως και σήμερα. Γίνεται τέλος αναφορά στις συνεταιριστικές Αρχές και Αξίες. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η αγροτική κοινότητα Βεργίνας, η ιστορία του χωριού ,η δημογραφική του εξέλιξη, η οικονομική του ζωή και οι συλλογικές δράσεις του. Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή των δεδομένων της έρευνας και η μέθοδος επεξεργασίας του υλικού .

Το δεύτερο μέρος , το ερευνητικό, περιλαμβάνει την έρευνα και τα αποτελέσματα της. Στο τελευταίο κεφάλαιο, το πέμπτο παρουσιάζεται η ανάλυση των απαντήσεων με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου SPSS και διατυπώνονται τα τελικά συμπεράσματα.

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

1.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο όρος «κοινωνικό κεφάλαιο» είναι ένας νέος όρος στις κοινωνικές και οικονομικές επιστήμες. Περιλαμβάνει μια πληθώρα παραγόντων όπως την κοινωνική συνοχή, τη συμμετοχή, των πολιτών σε συλλογικές δράσεις, σε θεσμούς, την αμοιβαιότητα, τα επίσημα και άτυπα δίκτυα και κοινωνικούς κανόνες και αξίες. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά απεικονίζουν την κοινωνική οργάνωση και διευκολύνουν τις συλλογικές δράσεις και την οικονομία. Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός καθώς προσεγγίζεται από διαφορετικές οπτικές (Τσουνής & Σαράφης, 2016).

1.1.1. Ιστορική αναδρομή και ορισμοί του κοινωνικού κεφαλαίου

Ο πρώτος που εισήγαγε τον όρο κοινωνικό κεφάλαιο είναι ο Putnam. Αυτός και οι συνεργάτες του στο *Making Democracy Work* το 1993, διερευνώντας την αποτελεσματικότητα των δημοσίων υπηρεσιών στην Ιταλία παρατήρησαν ότι στο βορρά και στο κέντρο της χώρας οι κάτοικοι έχουν αυξημένη κοινωνική ενασχόληση, συμμετέχουν ενεργά σε οριζόντια δίκτυα, όπως αθλητικές και πολιτιστικές οργανώσεις και τηρούν τους κοινωνικούς κανόνες και ρυθμίσεις, σε αντίθεση με το νότο, όπου οι πολίτες έχουν πολύ μειωμένη συμμετοχή σε δίκτυα, οργανώσεις, συλλόγους κλπ. Διαπίστωσαν λοιπόν ότι στις περιοχές του βορρά και του κέντρου οι τοπικές κυβερνήσεις εμφανίζονται αποδοτικότερες και αποτελεσματικότερες στη λειτουργία τους και πιο δημιουργικές στην ανάληψη πολιτικών πρωτοβουλιών, ενώ στο νότο ανεπαρκείς και διεφθαρμένες (Putnam, 1993 στο Πούπος, 2010).

Στο επόμενο σύγγραμμά του ο Putnam, υποστηρίζει στο *Bowling Alone* (1995) ότι η κοινωνική συνοχή, η οποία εκφράζεται μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών σε δίκτυα, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ευημερία, την υγεία και την ευτυχία των ανθρώπων. Τα κοινωνικά δίκτυα απλώνουν ένα δίχτυ ασφάλειας πάνω από τους πολίτες παρέχοντας εισόδημα, φροντίδα, μεταφορές, μειώνοντας το φυσικό και ψυχικό στρες και ισχυροποιώντας υγιείς συμπεριφορές πχ αντικαπνιστικές. Κοινωνίες με κοινωνική συνοχή εξασφαλίζουν καλύτερες ιατρικές υπηρεσίες (Putnam, 1995 στο Πούπος, 2010).

Η πρώτη όμως ρητή με κοινωνιολογικό ενδιαφέρον εμφάνιση της έννοιας του «κοινωνικού κεφαλαίου» εντοπίζεται το 1916 από τον παιδαγωγό L. Hanifan. Ο Hanifan αναφέρεται στην καλή θέληση, τη συναδελφότητα, την αμοιβαία συμπάθεια και τις κοινωνικές επαφές ανάμεσα σε μία ομάδα ατόμων και οικογενειών που απαρτίζουν μία κοινωνική μονάδα, συγκεκριμένα την αγροτική κοινότητα (Κονιόρδος, 2006). Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει: *“Το άτομο, όταν είναι μόνο του, είναι κοινωνικά αδύναμο, (αβοήθητο). Όταν όμως συνάψει επαφές με τους γείτονες, συσσωρεύεται κοινωνικό κεφάλαιο που ικανοποιεί τις κοινωνικές του ανάγκες και βελτιώνει τις συνθήκες ζωής όλης της κοινότητας. Και η κοινότητα σαν σύνολο ωφελείται αλλά και τα άτομα βρίσκουν στις σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί τα πλεονεκτήματα της βοήθειας, της συμπάθειας και της συντροφικότητας με τους γείτονες”* (Hanifan στο Πούπος, 2010).

Ο όρος επανεμφανίζεται το 1961 στο βιβλίο της Jane Jacobs, *The Death and Life of Greater American Cities*. Θεωρεί πως τα κοινωνικά δίκτυα είναι απαραίτητα και θα πρέπει να διατηρηθούν, καθώς αποτελούν αναντικατάστατο μέρος του κοινωνικού κεφαλαίου κάθε κοινότητας. Διάλυση αυτών, λόγω διαφόρων εξωγενών παρεμβάσεων, σημαίνει απώλεια της εμπιστοσύνης που υπάρχει στο πλαίσιο κάθε γειτονιάς και κατά συνέπεια χαλάρωση της κοινωνικής συνοχής. Η απώλεια λοιπόν αυτού του κεφαλαίου σημαίνει «απώλεια εισοδήματος» για τις κοινότητες στις γειτονιές των πόλεων (Κονιόρδος, 2006).

Για τον κοινωνιολόγο Bourdieu κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται ως *«το σύνολο των εν ενεργεία ή των εν δυνάμει πόρων που συνδέονται με την κατοχή ενός δικτύου μόνιμων σχέσεων αλληλογνωριμίας και αλληλοαναγνώρισης, οι οποίες είναι περισσότερο ή λιγότερο θεσμοθετημένες»* (Bourdieu, 1999), ή με άλλα λόγια, με τη συμμετοχή του σε μια ομάδα η οποία παρέχει στα μέλη της την υποστήριξη ενός συλλογικά κατεχόμενου κεφαλαίου, εξουσιοδοτώντας τα να αντλούν πλεονεκτήματα με κάθε έννοια του όρου (Bourdieu, 1999 στο Πούπος, 2010).

Κατά τον Bourdieu το πολιτισμικό, συμβολικό και κοινωνικό κεφάλαιο προέρχονται από το οικονομικό κεφάλαιο και μπορούν να μετατραπούν πάλι σε αυτό. Σύμφωνα με τον Bourdieu *«Κοινωνικό κεφάλαιο είναι το σύνολο των πόρων πραγματικών και πιθανών οι οποίοι συνδέονται με την κατοχή ενός μόνιμου δικτύου σχέσεων αμοιβαίας γνωριμίας και αναγνώρισης ή διαφορετικά με την συμμετοχή σε μια ομάδα, η οποία παρέχει στα μέλη της την υποστήριξη ενός συλλογικά κατεχόμενου*

κεφαλαίου, εξουσιοδοτώντας τα να αντλούν πλεονεκτήματα με κάθε έννοια του όρου» (Bourdieu, 1986).

Κατά τον ορισμό που δίνει ο Coleman: «*Το Κοινωνικό Κεφάλαιο ορίζεται από τη λειτουργία που επιτελεί. Δεν είναι μία οντότητα, αλλά μία ποικιλία οντοτήτων που έχουν δύο κοινά χαρακτηριστικά: αποτελούνται από κάποια κοινωνική δομή και διευκολύνουν τις ενέργειες των φορέων που υπάγονται σε αυτές τις δομές, είτε αυτά είναι άτομα ή συλλογικοί φορείς*» (Πούπος, 2010).

Ο ορισμός που δίνει ο Putnam για το κοινωνικό κεφάλαιο στην εργασία του «*Making Democracy Work*» είναι: «*Το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται σε χαρακτηριστικά της κοινωνικής οργάνωσης όπως εμπιστοσύνη, δίκτυα και κανόνες, τα οποία μπορούν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της κοινωνίας διευκολύνοντας τις συντονισμένες προσπάθειες.*» (Putnam 1993 στο Πούπος, 2010).

Ο Fukuyama στο βιβλίο «*Εμπιστοσύνη*» γράφει για το κοινωνικό κεφάλαιο, ότι είναι «*η ικανότητα των ανθρώπων να εργάζονται μαζί για κοινούς σκοπούς σε ομάδες και οργανώσεις*» (Fukuyama,1995 στο Πούπος, 2010). Το 1999 αναφέρει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι κάποιος «*άτυπος κανόνας που προωθεί τη συνεργασία μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων*» και ότι η εμπιστοσύνη και τα δίκτυα δεν συνιστούν κοινωνικό κεφάλαιο, αλλά είναι αποτέλεσμά του (Fukuyama, 2001).

Ο Portes θεωρεί ότι το κοινωνικό κεφαλαίο ορίζεται μόνο από τα στοιχεία που το δημιουργούν και όχι από τα αποτελέσματά του. Έτσι δίνει τον ακόλουθο ορισμό: «*Ικανότητα των ατόμων που δρουν (actors) προκειμένου να εξασφαλίσουν οφέλη λόγω της συμμετοχής τους σε δίκτυα και άλλες κοινωνικές δομές*» (Portes, 1998 στο Πούπος, 2010).

Οι Woolcock και Narayan συμφωνώντας με τον Portes εστιάζουν στους πόρους που δημιουργούν το κοινωνικό κεφάλαιο και όχι στις επιπτώσεις του, ορίζοντας το κοινωνικό κεφάλαιο «*ως τους κανόνες και τα δίκτυα που δίνουν τη δυνατότητα στους ανθρώπους να δρουν συλλογικά*» (Woolcock και Narayan, 2000 στο Πούπος, 2010).

Ο Lin το 2001 αναφέρει ότι η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου περιλαμβάνει τρία στοιχεία: τους πόρους που υπάρχουν σε μια κοινωνική δομή, την δυνατότητα πρόσβασης σε αυτούς και τη χρησιμοποίησή τους για κάποιο σκοπό (Lin, 2001 στο Πούπος, 2010).

Τη σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου για την ανάπτυξη των κοινωνιών αναγνώρισαν και διεθνείς οργανισμοί οι οποίοι τον εκλαμβάνουν ως ένα πολύ σημαντικό παράγοντα για την πρόοδό τους. Έτσι, η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζοντας το

κοινωνικό κεφάλαιο θεωρεί ότι αυτό αναφέρεται στους «κανόνες και τα δίκτυα που κάνουν δυνατή την συλλογική δράση και περιέχει θεσμούς, σχέσεις και συνήθειες που διαμορφώνουν την ποιότητα και ποσότητα των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μέσα στην κοινωνία» (Πούπος, 2010).

Επίσης, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) το 2001 θεωρεί ότι «το κοινωνικό κεφάλαιο συνιστούν τα δίκτυα μαζί με τους κοινούς κανόνες και τις κατανοήσεις που διευκολύνουν την συνεργασία εντός των ομάδων και μεταξύ των ομάδων» (Πούπος, 2010).

1.1.2. Μορφές κοινωνικού κεφαλαίου

Πάρα πολλοί επιστήμονες προσπάθησαν να οριοθετήσουν την έννοια του «κοινωνικού κεφαλαίου» και να αποδώσουν χαρακτηριστικά σε αυτό. Έτσι ο Putnam ανάλογα με τους δεσμούς μεταξύ των μελών ενός δικτύου διακρίνει το κοινωνικό κεφάλαιο σε:

α) συγκολλητικό κεφάλαιο (bonding) που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε ομοιογενείς ομάδες και δημιουργούν ισχυρούς δεσμούς μέσα στην ομάδα, όπως η οικογένεια. Το συγκολλητικό κεφάλαιο βοηθά στην ανάπτυξη της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης καθώς και στην αντιμετώπιση των προβλημάτων των μελών του.

β) γεφυροποιητικό κεφάλαιο (bridging) που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε ετερογενείς ομάδες και ισχυροποιεί τους δεσμούς μεταξύ τους όπως οι οργανώσεις για τα δικαιώματα των πολιτών, οι εκκλησιαστικές οργανώσεις κλπ. Το γεφυροποιητικό κεφάλαιο βοηθά στη διάχυση της πληροφορίας, στην ανεύρεση εργασίας κλπ (Putnam, 2000 στο Πούπος, 2010).

Ο Woolcock εισάγει μια νέα μορφή κεφαλαίου το συνδεδετικό κεφάλαιο (linking) που αναφέρεται στις σχέσεις σε ένα κάθετο δίκτυο μεταξύ ατόμων με διαφορετικό κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο (Woolcock, 2001 στο Πούπος, 2010).

Το κοινωνικό κεφάλαιο επίσης διακρίνεται σε τρία επίπεδα, το μικροεπίπεδο, που αναφέρεται στο κοινωνικό κεφάλαιο που διαθέτει το άτομο, το μέσο επίπεδο που αναφέρεται στο κοινωνικό κεφάλαιο που διαθέτει μια περιοχή πχ μια κοινότητα και συγκεκριμένα στην προθυμία των κατοίκων για δράση ή βοήθεια στα όρια της περιοχής και τέλος το μακροεπίπεδο που αναφέρεται στο επίπεδο της χώρας (Πούπος, 2010).

Οι Wallace και Pichler ονόμασαν το κοινωνικό κεφάλαιο που επικεντρώνεται στη συμμετοχή (civic participation) ως «επίσημο κοινωνικό κεφάλαιο» (formal social capital), επειδή τα άτομα συμμετέχουν σε επίσημα θεσμοθετημένες οργανώσεις και δραστηριότητες (Wallace και Pichler, 2007 στο Αποστολόπουλος & Καραμέτου, 2011).

Οι Bourdieu (1983) και Coleman (1988) αναφέρθηκαν πρώτοι στο «άτυπο κοινωνικό κεφάλαιο» (informal social capital). Στη συνέχεια οι θεωρητικοί των κοινωνικών δικτύων έδωσαν μεγάλη έμφαση στους άτυπους, κυρίως, δεσμούς (informal bonds) μεταξύ των ανθρώπων. Πράγματι, η φιλία θα μπορούσε να ειπωθεί ως μια βασική μορφή κοινωνικής συνοχής στις «κατακερματισμένες» σύγχρονες κοινωνίες, όπου οι πλέον παραδοσιακοί δεσμοί της οικογένειας και της κοινότητας έχουν εξασθενήσει έως και εξαφανισθεί (Pahl, 2000; Spencer and Pahl, 2006 στο Αποστολόπουλος & Καραμέτου, 2011).

Οι Wallace and Pichler θεωρούν ότι οι δύο τύποι κοινωνικού κεφαλαίου, άτυπου και τυπικού συνδέονται μεταξύ τους υπό την έννοια ότι το τυπικό κοινωνικό κεφάλαιο θα μπορούσε να οδηγήσει σε καλύτερες μορφές άτυπης υποστήριξης, οι οποίες θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη συνεργασία και την εμπιστοσύνη. Επίσης η άτυπη συμμετοχή θα μπορούσε, ίσως, να αντισταθμίσει τις περιπτώσεις όπου οι επίσημες οργανώσεις απουσιάζουν (Wallace and Pichler, 2007, στο Αποστολόπουλος & Καραμέτου, 2011).

Τέλος, αναφέρουμε την εννοιολογική διάκριση μεταξύ θετικού και αρνητικού κεφαλαίου που εμπεριέχει κάποιες ομοιότητες με τη διάκριση μεταξύ επίσημου και ανεπίσημου κεφαλαίου. Ο Σωτηρόπουλος περιγράφει ότι ως «θετικό κοινωνικό κεφάλαιο νοούνται οι αμοιβαίες κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις που διευκολύνουν την οικονομική ανταλλαγή και οδηγούν στην ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών. Αντιθέτως, το αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να θεωρηθεί ως σχέσεις που εντοπίζονται σε προστατευτικές συντεχνίες ή τοπικό επίπεδο και δεν προσπορίζουν οφέλη στην ευρύτερη κοινωνία.» (Σωτηρόπουλος, 2006).

1.1.3 Επιδράσεις του κοινωνικού κεφαλαίου σε διάφορους τομείς

Αρκετοί μελετητές αντιμετωπίζουν το κοινωνικό κεφάλαιο ως μέσο αξιοποίησης σε διαφορετικούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας όπως στην υγεία, στην οικονομία, στην παιδεία, στην καλλιέργεια της ενεργού πολιτότητας. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι αυτές που αναφέρονται παρακάτω.

Ο Pooortinga συμπέρανε ότι «τα άτομα που αναφέρουν ότι εμπιστεύονται τους συναθρώπους τους και συμμετέχουν σε συλλογικές διαδικασίες αναφέρουν καλό ή πολύ καλό επίπεδο υγείας σε χώρες με υψηλό κοινωνικό κεφάλαιο, κάτι που είναι λιγότερο πιθανό να κάνουν σε χώρες όπου το κοινωνικό κεφάλαιο είναι χαμηλό» (Pooortinga, 2006 στο Κριτσωτάκης, 2009). Ο L. Halifan αναφέρει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο έχει θετική επίδραση στην κοινωνία και στο σχολείο. Ο Coleman επίσης αναφέρεται στην επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου στην εκπαίδευση. Ο Putnam ισχυρίζεται ότι όπου υπάρχει εμπιστοσύνη, συμμετοχή σε οργανώσεις, εθελοντισμός και κοινωνικότητα οι επιδόσεις στην εκπαίδευση είναι καλύτερες (Πούπος, 2010).

Στον οικονομικό τομέα, ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου είναι πολύ σημαντικός. Στις αγορές όπου απουσιάζει η εμπιστοσύνη μεταξύ αγοραστών και πωλητών, οι συναλλαγές καθυστερούν από το φόβο ανάληψης ρίσκου και από τις πολύπλοκες νομικές διαδικασίες. Γενικώς, επιδρά στην οικονομία, συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη και επιδρά στο κατά κεφαλήν εισόδημα (Halpern, 2005 στο Πούπος, 2010).

1.1.4 Μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου

Από τη στιγμή που πολλοί ερευνητές διαπίστωσαν τα ευεργετικά αποτελέσματα του κοινωνικού κεφαλαίου, έπρεπε να βρεθεί κοινά αποδεκτός τρόπος μέτρησής του για να αξιοποιηθεί στις μελέτες. Η ασάφεια του όρου και οι διαφορετικοί ορισμοί εξαιτίας της πολυδιάσπασης της έννοιας δυσχεραίνουν τον καθορισμό αντικειμενικών μεταβλητών. Παρά την ανυπαρξία σχετικής ομοφωνίας το κοινωνικό κεφάλαιο σήμερα μετριέται:

- α) Με την συγκέντρωση στοιχείων από στατιστικές πηγές, από την συμμετοχή σε οργανώσεις και συλλόγους, από την καταγραφή αυτών των οργανώσεων και την καταγραφή του αριθμού των μελών τους.
- β) Με ερωτηματολόγια που απευθύνονται σε δείγμα πληθυσμού από όπου συλλέγονται οι σχετικές πληροφορίες (Πούπος, 2010).

Ο ΟΟΣΑ σε συνέδριο για την μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου τόνισε την ανάγκη για εναρμόνιση των εργαλείων μέτρησης και πρότεινε ως απαραίτητες διαστάσεις τις εξής:

- Κοινωνική ενασχόληση σε οργανωμένες ομάδες
- Συμμετοχή σε άτυπα δίκτυα
- Εμπιστοσύνη

-Δείκτες για τις σχέσεις των μελών των οργανώσεων μεταξύ τους, και δείκτες για αποτελέσματα του κοινωνικού κεφαλαίου όπως το επίπεδο ευτυχίας και την συμμετοχή στην πολιτική.

Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας για το κοινωνικό κεφάλαιο την οποία ξεκίνησε η Παγκόσμια Τράπεζα το 1996, οι Grootaert & Bestelear το 2001 προτείνουν τρεις διαστάσεις για την μέτρηση:

-Τη συμμετοχή σε τοπικές οργανώσεις και δίκτυα

-Δείκτες εμπιστοσύνης και τήρησης των αξιών και των κανόνων

-Δείκτες συλλογικής δράσης (Grootaert & Bestelear το 2001 στο Πούπος, 2010).

Η Παγκόσμια Τράπεζα έχοντας συσσωρευμένη εμπειρία σε σχέση με τον τρόπο μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου, έχει αναπτύξει δύο εργαλεία μέτρησης για την αξιολόγηση και μέτρησή του. Τα εργαλεία αυτά είναι το SOCAT (Social Capital Assessment Tool) και το SOCAP IQ (Integrated Questionnaire for the measurement of Social Capital). Το πρώτο είναι ένα ολοκληρωμένο εργαλείο που περιλαμβάνει ποσοτικές και ποιοτικές προσεγγίσεις σχεδιασμένο για να συλλέγει δεδομένα κοινωνικού κεφαλαίου από νοικοκυριά, κοινότητες και οργανώσεις. Το δεύτερο είναι ένα ενοποιημένο ερωτηματολόγιο που επικεντρώνεται σε ποσοτικές προσεγγίσεις για τη μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου σε αναπτυσσόμενες χώρες, στις χώρες δηλ. που βρίσκονται σε χαμηλό στάδιο οικονομικής ανάπτυξης. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει μεταξύ άλλων ερωτήσεις που αφορούν τη συμμετοχή των πολιτών σε ομάδες, συνεταιρισμούς, δίκτυα κλπ, καθώς και τα επίπεδα εμπιστοσύνης τους σε άτομα, φορείς και θεσμούς (Λιναρδής κ.α. 2012).

1.1.5 Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα

Το 2004 πραγματοποιήθηκε μια έρευνα (Special Eurobarometer 223: Social Capital) από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων που ενδιαφέρθηκε να μετρήσει το επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση συμπεριλαμβανομένων και των δύο τότε υποψήφιων χωρών (Βουλγαρία και Ρουμανία). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα η χώρα μας βρίσκεται στην 22η θέση μεταξύ των 27 χωρών της ΕΕ. Από τη βάση δεδομένων εξάγεται ο δείκτης Social Capital Index, ο οποίος προκύπτει από το γινόμενο του δείκτη γενικευμένης εμπιστοσύνης και του ποσοστού συμμετοχής σε διάφορες εθελοντικές κοινωνικές οργανώσεις (Special Eurobarometer 223).

Η Ελλάδα εμφανίζεται να ανήκει σε μια ομάδα χωρών της Νότιας και Κεντρικής-Ανατολικής Ευρώπης με χαμηλά γενικά επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου και ικανότητες για συλλογική δράση (Παρασκευόπουλος, 2006). Σύμφωνα με αυτή την έρευνα, σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ΕΕ η Ελλάδα διαθέτει το χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής των πολιτών σε συλλογικές οργανώσεις και άτυπα δίκτυα (8,9%) σε σύγκριση με τις Σκανδιναβικές χώρες που αγγίζει το 65%. Αν λάβουμε υπόψη ότι οι βόρειες χώρες είναι και οι πιο ανεπτυγμένες της ΕΕ, τότε σίγουρα η κουλτούρα και η ισχυρή κοινωνία των πολιτών παίζουν το ρόλο τους στη διαδικασία ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας. Δεδομένου ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στο κοινωνικό κεφάλαιο και στο ΑΕΠ, τότε τα χαμηλά επίπεδα του κοινωνικού κεφαλαίου στην Ελλάδα μπορούν να εξηγήσουν τις συνθήκες χαμηλής ανάπτυξης και υστέρησης. Αυτή ακριβώς η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου στη χώρα μας θεωρεί ο Παρασκευόπουλος ότι είναι το κυριότερο εμπόδιο για την απόκτηση αποτελεσματικής πολιτικο-οικονομικής λειτουργίας και προσαρμογής στο ευρωπαϊκό περιβάλλον (Παρασκευόπουλος, 2007 στο Πούπος, 2010). Σύμφωνα με τον ίδιο, το χαμηλό επίπεδο του κοινωνικού κεφαλαίου στην Ελλάδα ευθύνεται για τα προβλήματα κατά την άσκηση δημόσιας πολιτικής και για τις αδυναμίες περιφερειακής διάρθρωσης.

Στην Ελλάδα η εμπειρική έρευνα έχει δείξει ότι ο βαθμός εμπιστοσύνης των πολιτών στη δημόσια διοίκηση είναι εξαιρετικά χαμηλός, πολύ κάτω του μέσου όρου της Ε.Ε. Το ίδιο ισχύει και για την πολιτική, τους πολιτικούς και τους τυπικούς θεσμούς πολιτικής διακυβέρνησης (κοινοβούλιο, συνδικάτα, κόμματα), ενώ από την άλλη μεριά οι Έλληνες εμπιστεύονται παραδοσιακούς θεσμούς, όπου επικρατεί η ιεραρχική μορφή οργάνωσης (στρατός, εκκλησία, αστυνομία) (Παρασκευόπουλος 2007 στο Πούπος, 2010).

Αναφερόμενοι τώρα στις επιδράσεις του κοινωνικού κεφαλαίου στη χώρα μας, διάφοροι Έλληνες μελετητές το θεωρούν ως σημαντικό δείκτη οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Η Χριστοφόρου μελετώντας την επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας μας χρησιμοποίησε ως δείκτη κοινωνικού κεφαλαίου τη συμμετοχή σε ομάδες σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και διαπίστωσε θετική συσχέτιση με κοινωνικοοικονομικά μεγέθη όπως το ΑΕΠ, η εκπαίδευση κλπ. (Christoforou, 2003).

Σήμερα η οικονομία της χώρας μας βιώνει μία από τις μεγαλύτερες δοκιμασίες της ιστορίας της. Η ύφεση που υφίσταται έχει άμεσες και δυσάρεστες

επιπτώσεις στη ζωή των ελλήνων πολιτών πλήττοντας κυρίως τους οικονομικά ασθενέστερους. Η μείωση των ήδη περιορισμένων κοινωνικών δαπανών δημιουργεί συναισθήματα ανασφάλειας και αβεβαιότητας στον μέσο Έλληνα πολίτη, αναφορικά με την προοπτική της ζωής του και τη δυνατότητα του να ανταποκριθεί στον καθημερινό αγώνα της επιβίωσης. Φαίνεται πως περισσότερο από ποτέ άλλοτε είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει το κοινωνικό κεφάλαιο στην αντιμετώπιση της τρέχουσας οικονομικής κρίσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Σύμφωνα με τους Αποστολόπουλο και Καραμέτου (2011), άτομα, τόποι και περιφέρειες που διαθέτουν υψηλό απόθεμα κοινωνικού κεφαλαίου, παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα και να επιβιώσουν σε περιόδους έντονων κρίσεων (οικονομικών, κοινωνικών κ.ά.) σε σχέση με περιοχές που διαθέτουν αδύναμο κοινωνικό κεφάλαιο (Αποστολόπουλος & Καραμέτου, 2011).

1.2 ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

1.2.1 Η έννοια της συλλογικής δράσης

Η συλλογική δράση και συνεργασία αποτελεί σημαντική έκφραση της ύπαρξης κοινωνικού κεφαλαίου. Η συζήτηση γύρω από τη λογική της συλλογικής δράσης έχει αναπτυχτεί ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες. Η συλλογική δράση αναφέρεται *«στην επιδίωξη συλλογικών στόχων ή συμφερόντων από μέρους των ατόμων-φορέων μέσα από δράσεις που έχουν μια αλληλέγγυα ή οιονεί αλληλέγγυα μορφή»* (Αλεξανδρόπουλος, 1990). Υπάρχουν πολλές θεωρητικές προσεγγίσεις της συλλογικής συμπεριφοράς όπως ο δομολειτουργισμός, οι θεωρίες της Σχολής του Σικάγου και της Συμβολικής Διάδρασης, οι μαρξιστικές θεωρίες και μια τρίτη οπτική η θεωρία της ορθολογικής επιλογής, όπου συνδέει ο M. Olson στο έργο του *The Logic of Collective Action* (1965) το ατομικό συμφέρον με τη συλλογική δράση. Καθώς θα ήταν άσκοπο να αναφερθούμε σε όλες αυτές τις θεωρητικές προσεγγίσεις, θα εστιάσουμε σε αυτήν του M. Olson.

Η θεωρία της συλλογικής δράσης (collective action) είναι εμφανέστερη στη δημόσια πραγματικότητα και παραπέμπει γενικά σε μια διαφορετικού τύπου οργάνωση συμφερόντων και συνεννοήσεων από εκείνη του παραδοσιακού κοινωνικού κεφαλαίου δηλαδή της οικογένειας. Στηρίζεται περισσότερο στο ίδιο το συμφέρον των ατόμων παρά στην οικογένεια. Οι οργανωμένες ομάδες -συνδικαλιστές, ψηφοφόροι,

επιχειρηματίες, γραφειοκράτες, πολιτικοί- έχουν μεγαλύτερη δύναμη στην εξασφάλιση κοινωνικών παροχών στις διεισδυτικές σχέσεις τους με το κράτος . Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία του λεγόμενου ‘κράτος-καρδάρα’ του James Buchanan. Το κράτος κατανοείται ως θεσμός μέσω του οποίου τα άτομα διαντιδρούν για αμοιβαίο όφελος, η δε κυβέρνηση κατανοείται ως μια διαδικασία ανταλλαγής μεταξύ των πολιτών (Buchanan, 1949 στο Αλεξανδρόπουλος, 1996).

1.2.2 Λόγοι που παρεμποδίζουν τις συλλογικές δράσεις

Υπάρχουν πάρα πολλοί λόγοι που παρεμποδίζουν τις συλλογικές δράσεις. Ουσιαστικά, με την πάροδο του χρόνου οργανωμένα ειδικά συμφέροντα αποσπούν πόρους σε βάρος της παραγωγικής οικονομίας και μετατρέπονται σε εμπόδιο για καινοτόμες παρεμβάσεις. Καλά οργανωμένα και αυξανόμενα συμφέροντα αποτελούν επίσης εμπόδιο για αποτελεσματική διακυβέρνηση, καθώς αναδιανεμητικές συμμαχίες είτε από τους εργαζόμενους είτε από επιχειρηματίες πιέζουν για ευνοϊκές μονοπωλιακές ρυθμίσεις. Το αποτέλεσμα είναι να ελαττώνεται η προσαρμοστικότητα των οικονομιών όταν οι συνθήκες το απαιτούν(Olson 1991 στο Καζάκος, 2006) γιατί οι πολιτικοί δεν στέκουν υπεράνω αυτών των διαπλεκόμενων σχέσεων, ως αγνοί εκφραστές του γενικότερου συμφέροντος, αλλά επιδεικνύουν και αυτοί την ίδια ορθολογική εγωιστική συμπεριφορά- συνιστούν συνεπώς μέρος του συστήματος (Καζάκος ,2006).Έτσι λοιπόν η κυβερνητική πολιτική μπορεί να εμποδίσει, παρά να διευκολύνει, την παροχή δημόσιων αγαθών(Montgomery and Bean, 1999 στο Ostrom, 2000)

1.2.3 Η θεωρία της ορθολογικής επιλογής

Ο Mancur Olson αφιέρωσε το σύνολο σχεδόν της ερευνητικής του εργασίας στην απάντηση του ερωτήματος: «Γιατί ορισμένες χώρες μπορούν να αναπτύσσονται και να ευημερούν , ενώ άλλες όχι.» Το ερώτημα αυτό αμφισβήτησε ένα πολύτιμο θεμέλιο της σύγχρονης δημοκρατίας που θέλει τις ομάδες να σχηματίζουν και να αναλαμβάνουν συλλογική δράση όταν υπάρχει κοινή ωφέλεια (Ostrom, 2000). Ο Olson εφάρμοσε τη συλλογική δράση για να εξηγήσει την «σκλήρυνση» (institutional sclerosis) των δυτικών κοινωνιών και οικονομιών που είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας και την εμφάνιση προβλημάτων ανταγωνιστικότητας. Υποστήριξε

μάλιστα ότι η γενικευμένη ορθολογική συμπεριφορά ευνοεί την ανάπτυξη και δράση «μικρών ομάδων» που μπορούν να οργανώσουν καλύτερα τα μέλη τους προσφέροντάς τους επιλεκτικά για αυτά κίνητρα -την επίτευξη ωφελειών για τα ίδια (Καζάκος, 2006). Συγκεκριμένα ισχυρίστηκε ότι κανένας δεν θα συνεισέφερε στη δημιουργία ενός δημόσιου αγαθού εκτός εάν ο αριθμός των ατόμων της ομάδας είναι πολύ μικρός, ή αν υπάρχει εξαναγκασμός ή κάποιος άλλος τρόπος για να ενεργούν προς το κοινό τους συμφέρον. Αυτό το επιχείρημα που θέλει τα λογικά άτομα να μην επιδιώκουν τα κοινά ή ομαδικά τους συμφέροντα έγινε γνωστό ως (zero contribution thesis) "θέση μηδενικής συνεισφοράς" (Olson 1965, στο Ostrom 2000). Η θέση της μηδενικής συνεισφοράς θεωρεί ότι τα άτομα πρέπει να έχουν εξωτερικούς κανόνες για την μακροπρόθεσμη επίτευξη των δικών τους συμφερόντων.

Ωστόσο τη θέση της μηδενικής συνεισφοράς, αντικρούει η καθημερινότητα, όπου πολλοί άνθρωποι είναι ενεργοί πολίτες, συμμετέχουν στις εκλογικές διαδικασίες και δε φοροδιαφεύγουν. Η εκτεταμένη επιτόπια έρευνα έχει ήδη διαπιστώσει ότι άνθρωποι από όλα τα κοινωνικά στρώματα και όλα τα μέρη του κόσμου εθελοντικά οργανώνονται για να αυξήσουν τα εμπορικά τους οφέλη, να προστατευτούν από έναν ενιαίο κίνδυνο και για να δημιουργήσουν και να επιβάλλουν κανόνες που προστατεύουν τους φυσικούς πόρους (Ostrom, 2000).

Άλλες πάλι έρευνες επιβεβαιώνουν ότι η πιθανότητα για «λιποταξία» (δηλαδή την αδιαφορία για συμμετοχή και την ταυτόχρονη προσδοκία αποκόμισης οφέλους από τη δράση άλλων), οι λεγόμενοι free riders στην περίπτωση των ομάδων που προσανατολίζονται προς τα δημόσια αγαθά, είναι ένα καθολικό πρόβλημα. Εδώ οι συμμετέχοντες επενδύουν πόρους στα δημόσια αγαθά ενώ παράλληλα προσβλέπουν στην επιβολή κυρώσεων στις πράξεις μεταξύ τους, ώστε να μειωθεί η πιθανότητα λιποταξίας (Ostrom, 1990 στο Ostrom, 2000). Έτσι, κάποιος μπορεί εύκολα να λιποτακτήσει (free ride), να αποκομίσει δηλαδή τα οφέλη από οποιοδήποτε δημόσιο αγαθό χωρίς παράλληλα να έχει συνεισφέρει στην πραγματοποίησή του (Olson, 1965 στο Ostrom, 2000).

Ένα κεντρικό συμπέρασμα είναι ότι υπάρχουν πολλοί τύποι ανθρώπων, μερικοί πιο πρόθυμοι από άλλους να συνεργαστούν για να επιτευχθούν τα οφέλη της συλλογικής δράσης. Όλα τα άτομα δεν αξιολογούν τις αποφάσεις με τον ίδιο τρόπο. Τα ορθολογικά εγωιστικά άτομα θα συμμετάσχουν εξαιτίας επιλεκτικών κινήτρων-ατομικών στόχων. Ο Olson επίσης εισηγήθηκε και μια δεύτερη συνιστώσα της συλλογικής δράσης :το μέγεθος των ομάδων. Μικρές , ολιγομελείς ,συνήθως άτυπες

ομάδες ευνοούν την επιτυχημένη δραστηριοποίηση των μελών και την ωφέλεια ενός συλλογικού αγαθού (Αλεξανδρόπουλος, 1996).

Ωστόσο η διαπίστωση του Mancur Olson, ότι οι ομάδες θα βρουν τρόπους να ενεργήσουν για το δικό τους συλλογικό συμφέρον δεν ήταν εντελώς λανθασμένη. Πράγματι, οι πρόσφατες εξελίξεις σε όλες τις σύγχρονες οικονομίες έδειξαν ότι υπάρχει πιθανότητα συνεργατικής συμπεριφοράς που βασίζεται στην προαγωγή και στην αφοσίωση στους κοινωνικούς κανόνες καθώς και στην ανταμοιβή όσων τους χρησιμοποιούν. Αυτή είναι μια πιο αισιόδοξη άποψη σε σχέση με την υπόθεση μηδενικής συνεισφοράς του Olson. Φυσικά απαιτείται περαιτέρω εμπειρική και θεωρητική έρευνα για να εξηγηθεί γιατί μερικές μεταβλητές ενισχύουν τη συνεργασία ενώ άλλες την αποθαρρύνουν.

Είναι πιθανό να φταίνε οι προηγούμενες πολιτικές σκοπιμότητας που ενθάρρυναν τη συλλογική δράση των ορθολογικών εγωιστών, ίσως και η διαμόρφωση κοινωνικών κανόνων απομάκρυνε αυτούς που θα μπορούσαν να έχουν ενισχυμένη συνεργατική συμπεριφορά. Εάν δοθεί δυνατότητα στα άτομα να σχηματοποιήσουν τους δικούς τους κανόνες, αυτό πιθανόν θα έχει ως αποτέλεσμα την εξέλιξη τους και, συνεπώς μεγαλώνει η πιθανότητα αποτελεσματικής επίλυσης των προβλημάτων συλλογικής δράσης (Ostrom, 2000).

1.2.4 Η κοινωνία των πολιτών

Το πλαίσιο των σχέσεων κράτους και κοινωνικής εκπροσώπησης των ομάδων συμφερόντων δύναται να επηρεάσει και τη δυναμική των ομάδων. Ο πλουραλισμός συνιστά σύστημα κοινωνικής εκπροσώπησης που διαφοροποιεί τις δυναμικές των ομάδων.

Η κοινωνία των πολιτών αναγνωρίζεται ως κρίσιμος θεσμικός φορέας δράσης στο πλαίσιο του πλουραλιστικού παραδείγματος. Ο πλουραλισμός αναφέρεται «στην οργάνωση ανταγωνιστικών συλλογικών συμφερόντων η οποία βασίζεται στη δημιουργία κοινωνικών ελέγχων και ισορροπιών (societal checks and balances) προς την κατεύθυνση εξισορρόπησης του ρόλου κρατικών φορέων/υπηρεσιών και ειδικών ισχυρών ομάδων πίεσης». Στηρίζεται στην εικασία ότι κάποια δύναμη εξισορρόπησης θα αποτρέψει την κυριαρχία συγκεκριμένων ισχυρών ομάδων πίεσης στην πολιτική διαδικασία, επιτυγχάνοντας έτσι κοινωνική ισορροπία (Lipset, 1959 στο Παρασκευόπουλος, 2001).

Εθελοντικά, πυκνά δίκτυα αυτοδέσμευσης των πολιτών και κοινωνικής ανταλλαγής με οριζόντια διάρθρωση συνιστούν ένα ξεχωριστό οργανωτικό μοντέλο, τόσο προς το ιεραρχικό μοντέλο της κρατικής οργάνωσης όσο και προς την αγορά (Cohen, 1999 στο Παρασκευόπουλος, 2001). Τα κοινωνικά αυτά κινήματα επιτελούν δύο κρίσιμες λειτουργίες.

Πρώτον, μπορεί να λειτουργούν ως άτυποι, αλλά πανίσχυροι παράγοντες σε τομείς πολιτικής μέσα από την ενεργητική συμμετοχή, την κινητοποίηση και την διεκδικητική παρέμβασή τους σε ζητήματα προστασίας ή προαγωγής δημόσιων συμφερόντων/αγαθών, βελτιώνοντας έτσι τη θεσμική επίδοση σε ό,τι αφορά τους τυπικούς ρυθμιστικούς φορείς και κατ' ακολουθία την αποτελεσματικότητα της πολιτικής. Αυτός ο ρόλος της κοινωνίας πολιτών υπογραμμίζεται από την άνοδο του νεο-πλουραλισμού σε εθνικό και ιδιαίτερα σε υπερεθνικό επίπεδο στα πλαίσια της ΕΕ, όπου οι μη κυβερνητικές οργανώσεις πολλές φορές απολαμβάνουν προνομιακή πρόσβαση στην πολιτική διαδικασία σε σύγκριση με άλλες ομάδες συμφερόντων (Hix, 1999 στο Παρασκευόπουλος, 2001).

Από την άλλη πλευρά, αυτή η ρυθμιστική λειτουργία της κοινωνίας πολιτών αντιπροσωπεύει τη γνωστή ως «ομαδική» («groupist») προσέγγιση στο πλαίσιο της θεωρίας ρύθμισης και ελέγχου στη δημόσια πολιτική, η οποία βρίσκεται στον αντίποδα της-συχνά κυρίαρχης στα πλουραλιστικά συστήματα- προσέγγισης της «επιλογικότητας» («choicist») (Hood, 1998 στο Παρασκευόπουλος, 2001). Η τελευταία αποδέχεται τον ανταγωνισμό ως βασικό μηχανισμό ελέγχου και ρύθμισης στη δημόσια πολιτική και βασίζεται στο θεώρημα του Tiebout (1956), σύμφωνα με το οποίο οι πολίτες(φορολογούμενοι, καταναλωτές) μπορούν να ελέγχουν την απόδοση των κυβερνήσεων ως προς την παροχή συγκεκριμένων αγαθών ή υπηρεσιών μέσω της ικανότητας τους να μετακινούνται («ψηφίζοντας με τα πόδια τους») από ένα καθεστώς δικαιοδοσίας (περιοχή, κράτος) σε άλλο, με κριτήριο τη μεγιστοποίηση της ατομικής τους ευημερίας σε όρους ανάλυσης κόστους-οφέλους από την προσφερόμενη κάθε φορά δέσμη μεταξύ φορολογικής επιβάρυνσης αφενός και επιπέδου δημοσίων αγαθών ή υπηρεσιών αφετέρου. Εντούτοις, με δεδομένο ότι οι υπάρχουσες σημαντικές πολιτισμικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών, ιδιαίτερα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνήθως αποθαρρύνουν ή και αποτρέπουν τις μετακινήσεις αυτές των πολιτών, η στηριζόμενη στην κοινωνία πολιτών «ομαδική» προσέγγιση αποτελεί μια πιο αποτελεσματική στρατηγική ρύθμισης σε σχέση με αυτήν της «επιλογής».

Η δεύτερη σημαντική λειτουργία των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών είναι η άμεση εμπλοκή τους στη διαδικασία παραγωγής και παροχής δημοσίων αγαθών ή υπηρεσιών, με στόχο τη δημιουργία κοινωνικών δικτύων ασφαλείας (safety nets). Αυτή η λειτουργία, όμως, είναι συνήθως πιο εύκολο να αναπτυχθεί σε εθνικό παρά σε υπερεθνικό επίπεδο.

Είναι όμως κοινά αποδεκτό ότι οι ομάδες ιδιωτικών συμφερόντων αποκλείουν ευκολότερα τα μη μέλη από τα οφέλη που προκύπτουν από τη συλλογική δράση και συνεπώς να προσφέρουν στα μέλη τους ισχυρά επιλεκτικά κίνητρα (selective incentives) για συμμετοχή στην κοινή δράση. Κατά συνέπεια, ομάδες ιδιωτικών συμφερόντων, όπως σύνδεσμοι βιομηχάνων, είναι πιο εύκολο να οργανώνονται από ότι οι ομάδες δημοσίων αγαθών, όπως ομάδες καταναλωτών ή περιβαλλοντικές ομάδες. Σαν αποτέλεσμα, υπάρχει άνιση πρόσβαση στην πολιτική διαδικασία και στις ρυθμιστικές αρχές μεταξύ των ομάδων ιδιωτικών συμφερόντων και φορέων της κοινωνίας πολιτών.

Συμπερασματικά, η κοινωνία πολιτών αποτελεί βασικό φορέα δράσης στο πλαίσιο του πλουραλιστικού μοντέλου διαμεσολάβησης συμφερόντων. Εντούτοις, τα επιλεκτικά κίνητρα δεν αποτελούν επαρκές εργαλείο για την επίτευξη συλλογικής δράσης και συνακόλουθα για την ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών. Ως εκ τούτου, υπάρχει ανάγκη για μια άλλη θεωρητική προσέγγιση της συλλογικής δράσης, η οποία θα μπορεί να ρίξει φως στην πολυπλοκότητα της συνεργασίας μεταξύ ατομικών φορέων δράσης και στις συνθήκες υπό τις οποίες αυτοί μπορεί να συμμετέχουν εθελοντικά στην παροχή δημοσίων αγαθών (Παρασκευόπουλος, 2001).

1.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

Το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί τη βασική μεταβλητή η οποία διευκολύνει την επίτευξη συλλογικής δράσης, συμβάλλοντας έτσι στην ισχυροποίηση της κοινωνίας πολιτών. Οι δομικές ιδιότητες του κοινωνικού κεφαλαίου είναι βασικά θεμελιώδη στοιχεία για την κατανόηση των επιδόσεων των συνεταιρισμών και άλλων συλλογικών δράσεων για τον μετασχηματισμό των κοινωνιών (Miao et al., 2018). Μέσω της επιρροής που ασκεί στη διαμόρφωση της ταυτότητας των φορέων δράσης σχετικά με τη συμμετοχή τους σε συλλογικές δραστηριότητες της κοινωνίας πολιτών, αποτελεί σημαντικό παράγοντα της διαδικασίας κοινωνικοποίησης και μια έννοια-κλειδί στα πλαίσια του πλουραλιστικού παραδείγματος εκπροσώπησης συμφερόντων.

Η κοινωνία πολιτών με τη σειρά της αποτελεί κατά κάποιον τρόπο ενδιάμεση μεταβλητή που επηρεάζει καθοριστικά τα αποτελέσματα της δημόσιας πολιτικής (Παρασκευόπουλος, 2001).

Η κοινωνία των πολιτών είναι μια έννοια που διαχωρίζεται τόσο από το κράτος όσο και από την αγορά. Δεν μπορεί να βασίζεται π.χ. στο κράτος για την επίλυση προβλημάτων συλλογικής δράσης, αλλά σε συνεργατικά μοντέλα που στηρίζονται στην αυτοδυναμία των φορέων δράσης. Συνεπώς το κοινωνικό κεφάλαιο έρχεται να επιλύσει προβλήματα συλλογικής δράσης και να τονίσει το ρόλο των θεσμών και των κοινωνικών κανόνων στη διαδικασία αυτή ενσωματώνοντας κανόνες εμπιστοσύνης και ανταποδοτικότητας. (Παρασκευόπουλος, 2001). Αυτοί οι κανόνες και τα δίκτυα αυθόρμητης συμμετοχής των πολιτών διευκολύνουν την συλλογική δράση και βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα της κοινωνίας (Putnam, 1993 στο Παρασκευόπουλος, 2001).

Συμπερασματικά το κοινωνικό κεφάλαιο θεωρείται ως το κατάλληλο εργαλείο για τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ της ορθολογικής/ιδιοτελούς δράσης και της κοινωνικής δομής και συνακόλουθα για τη διευκόλυνση της λειτουργίας κοινωνικοποίησης (Coleman, 1988 & Ostrom, 1995 στο Παρασκευόπουλος, 2001). Τέλος, η ικανοποίηση των φορέων δράσης από τα αποτελέσματα της πολιτικής ανατροφοδοτεί και ενδυναμώνει τα υπάρχοντα αποθέματα κοινωνικού κεφαλαίου. Κατά συνέπεια, υπάρχει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του κύκλου του κοινωνικού κεφαλαίου και της θεσμικής αποδοτικότητας στη δημόσια πολιτική (Παρασκευόπουλος, 2001).

1.3.1 Κοινωνικό κεφάλαιο και εμπιστοσύνη

Η εμπιστοσύνη αποτελεί την πρώτη σημαντική παράμετρο του κοινωνικού κεφαλαίου. Σύμφωνα με τους Miao et al. (2018), εκτός από την εμπιστοσύνη, τα δίκτυα, η αμοιβαιότητα και η κοινωνική συμμετοχή αποτελούν επίσης στοιχεία του κοινωνικού κεφαλαίου. Η εμπιστοσύνη είναι ένας από τους σημαντικότερους πυλώνες της ανθρώπινης κοινωνικότητας και της κοινωνικής συνοχής, αλλά και της ίδιας της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου, όπως και αν οριστεί αυτό (Uslaner, 1999, Kovalainen 2005, στο Δεμερτζής, 2006). Η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου προϋποθέτει ότι όσο περισσότερο συνδέονται οι άνθρωποι τόσο περισσότερο εμπιστεύονται ο ένας τον άλλον και αντιστρόφως (Putnam, 1995 στο Δεμερτζής, 2006).

Ο Coleman αντιλαμβάνεται μια σχέση ως σχέση εμπιστοσύνης όταν τα πιθανά οφέλη του δράστη είναι μεγαλύτερα από τις πιθανές απώλειες που θα προκύψουν από αυτή(Coleman,1990).Αντιθέτως, ο Luhmann θεωρεί ότι η εμπιστοσύνη καθίσταται δυνατή μόνον όταν η πιθανή βλάβη που μπορεί κάποιος να υποστεί είναι μεγαλύτερη από τα οφέλη που επιδιώκει(Luhmann,1990,στο Δεμερτζής,2006).Μάλιστα ο Luhmann συμπληρώνει ότι όποιος δεν εμπιστεύεται υποχρεώνεται να στραφεί σε λειτουργικά ισοδύναμες στρατηγικές απομείωσης της περιπλοκότητας προκειμένου να βρει κάποιο πρακτικό νόημα στη ζωή του (Luhmann 1979, στο Δεμερτζής, 2006).Μεταξύ άλλων, τέτοιες στρατηγικές είναι η διαφθορά, η προστατευτική επαγρύπνηση, η δικομανία, η γκετοποίηση, ο πατερναλισμός κ.λπ. (Sztompka, 1999, Καρκατσούλης 2005, στο Δεμερτζής, 2006).

Η εμπιστοσύνη είναι ένας θυμικός παράγοντας που διευκολύνει τον σχηματισμό κοινωνικού δεσμού στον βαθμό που εγγυάται την κοινωνική τάξη χωρίς την εμπλοκή καταπιεστικών μηχανισμών. Φυσικά δεν μπορούμε να απαιτήσουμε εμπιστοσύνη παρά μόνο να την προσφέρουμε ή να την αποδεχθούμε. Εδώ ακριβώς έγκειται το ρίσκο και η θέση του Evans που αναφέρει ότι «στην απόφαση να εμπιστευθείς κάποιον είναι καλύτερα να συμβουλευθείς το συναίσθημα παρά τη λογική σου» (Evans 2001, στο Δεμερτζής, 2006).

Ως εκ τούτου, η εμπιστοσύνη είναι ένα συναίσθημα που αναπτύσσεται σωρευτικά και σε μακροχρόνια βάση, στηρίζεται στη μνήμη του παρελθόντος και στις προσλήψεις του μέλλοντος. Έτσι, κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης μαθαίνει κανείς να εμπιστεύεται και μαθαίνει επίσης να διαχειρίζεται την εμπιστοσύνη του σε βάθος χρόνου(Gordon, 1990, Collins, 1990 στο Δεμερτζής,2006).

Κάποιοι την εντάσσουν νοηματικά στο ευρύτερο πλαίσιο της αμοιβαιότητας [reciprocity] που ως θεμελιώδη κοινωνική πρακτική λέγεται ότι «στοιχειοθετεί την ηθική μνήμη της ανθρωπότητας.»(Marques, 2005,Uslander, 1999, στο Δεμερτζής, 2006). Η αμοιβαιότητα , ένα σύστημα διαρκών υποχρεώσεων και καθηκόντων, καθιερώνει τόσο συμμετρικές (μεταξύ ισοτίμων) όσο και ασύμμετρες (μεταξύ ανισότιμων εταίρων) κοινωνικές σχέσεις. Δεν αφορά λοιπόν μόνο τη συνεργασία και την αλληλεγγύη, αλλά και τον ανταγωνισμό και την ανταπόδοση(Marques,2005, στο Δεμερτζής,2006). Από αυτή την άποψη, η εμπιστοσύνη αντλεί από το κοίτασμα της αμοιβαιότητας, η οποία συχνά προσφέρεται ως λειτουργικό υποκατάστατο της πρώτης, κάτι που εξάλλου συμβαίνει και με τους κανόνες συμπεριφοράς των ατόμων (Harré 1999, στο Δεμερτζής, 2006).

Για τους παράγοντες δημιουργίας της υπάρχουν διάφορες θεωρίες:

Οι ατομικιστικές θεωρίες της εμπιστοσύνης υποστηρίζουν ότι η κοινωνική εμπιστοσύνη είναι χαρακτηριστικό της προσωπικότητας του ατόμου. Είναι ένα συναίσθημα που περιέχει κίνδυνο που δεν μπορεί να αναλάβει ο καθένας και γι αυτό εξαρτάται από την οικονομική άνεση, το εισόδημα, την κοινωνική κατάσταση, το αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή και την αίσθηση ευτυχίας.

Οι κοινωνικές θεωρίες της εμπιστοσύνης υποστηρίζουν ότι η εμπιστοσύνη εξαρτάται από παράγοντες που διαμορφώνονται στα πλαίσια της κοινωνίας.

Η θεωρία της συμμετοχής σε εθελοντικές οργανώσεις δέχεται ότι η εμπιστοσύνη δημιουργείται μέσα στην κοινωνία από την συμμετοχή των ατόμων σε πολιτικές και κοινωνικές οργανώσεις και η συμμετοχή αυτή είναι εκείνη που προσδιορίζει την εμπιστοσύνη.

Η θεωρία των δικτύων υποθέτει ότι η εμπιστοσύνη προσδιορίζεται από τη συμμετοχή στα κοινωνικά δίκτυα της καθημερινής ζωής, όπως είναι οι άτυπες σχέσεις μεταξύ οικογένειας και φίλων, η συμμετοχή σε φιλικές εκδηλώσεις στη γειτονιά και στο χώρο εργασίας και η συμμετοχή σε δραστηριότητες που ωφελούν την περιοχή.

Η θεωρία της κοινότητας δέχεται ότι η εμπιστοσύνη προσδιορίζεται από το μέγεθος της κοινότητας, από την ικανοποίηση του ατόμου στην περιοχή, από την απουσία προβλημάτων σε αυτήν και την αίσθηση ασφάλειας.

Σύμφωνα με την θεωρία του συνόλου της κοινωνίας η εμπιστοσύνη διαμορφώνεται στα πλαίσια του ευρύτερου περιβάλλοντος της χώρας. Έτσι χώρες με υψηλά εισοδήματα, ανεξάρτητη δικαιοσύνη, με συνοχή, με θεσμούς που λειτουργούν, χώρες χωρίς διαφθορά θεωρείται ότι έχουν μεγαλύτερη κοινωνική (γενικευμένη) εμπιστοσύνη (Delney J. και Newton K. 2002, στο Πούπος, 2010).

Ως προς το είδος των αποδεκτών της εμπιστοσύνης, διακρίνουμε έξι τύπους εμπιστοσύνης:

- 1) εμπιστοσύνη σε συγκεκριμένα πρόσωπα, όπως π.χ. τα μέλη της οικογένειάς μου, οι φίλοι μου, οι συνάδελφοί μου κ.λπ.
- 2) εμπιστοσύνη σε κοινωνικούς ρόλους ή κατηγορίες, όπως π.χ. οι γιατροί, οι δικηγόροι, οι δημοσιογράφοι, οι πολιτικοί, οι καθηγητές πανεπιστημίου κ.λπ.
- 3) εμπιστοσύνη σε συγκεκριμένους θεσμούς και οργανισμούς, όπως π.χ. η αστυνομία, ο στρατός, η εκκλησία, τα δικαστήρια, τα κόμματα, η κυβέρνηση, ο συνήγορος του πολίτη

4) διαδικαστική (procedural) εμπιστοσύνη, που αφορά την πεποίθηση (και εξ αντιθέτου τη δυσπιστία) ότι τηρούνται οι προβλεπόμενες ακριβοδίκαιες διαδικασίες κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, όπως λόγου χάρη στις επιτροπές αξιολόγησης υποψηφιοτήτων.

5) εμπιστοσύνη σε αφηρημένα-τεχνολογικά συστήματα από τα οποία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η διεκπεραίωση του καθημερινού βίου, όπως λόγου χάρη η ΔΕΗ, η Vodafone, η αυτοκινητοβιομηχανία κ.λπ. - και

6) εμπιστοσύνη στο σύστημα και την κοινωνική τάξη με την πλατιά σημασία της λέξης, όπως όταν π.χ. λέμε εμπιστεύομαι τη χώρα, εμπιστεύομαι τη δημοκρατία κ.ο.κ.

Κατά κανόνα, οι έξι αυτοί τύποι, οι οποίοι ουσιαστικά αναφέρονται στην αξιοπιστία (trustworthiness) του άλλου συγχωνεύονται σε δύο: στη μερική ή διαπροσωπική και τη γενικευμένη ή κοινωνική εμπιστοσύνη (Sztompka, 1999; Giddens, 1990; Tyler, 1998 στο Δεμερτζής, 2006).

Η γενικευμένη-διευρυμένη εμπιστοσύνη εμπεδώνεται μέσα από δύο μορφές του κοινωνικού κεφαλαίου, τις νόρμες ανταποδοτικότητας και τα δίκτυα αυτοδέσμευσης των πολιτών. Η γενικευμένη ανταποδοτικότητα (generalized reciprocity) που αποτελεί την πιο σημαντική νόρμα πηγάζει από τη διαρκή αλληλεπίδραση μεταξύ των φορέων δράσης, στο πλαίσιο της οποίας δημιουργούνται αμοιβαίες προσδοκίες μεταξύ των φορέων ότι τα οφέλη που απολαμβάνει ένας φορέας δράσης σαν αποτέλεσμα της συμμετοχής του στη διαδικασία ανταλλαγής θα πρέπει να τα ανταποδώσει στους άλλους φορείς κάποια στιγμή στο μέλλον (Coleman, 1990).

Έτσι, όπου η γενικευμένη ανταποδοτικότητα είναι κυρίαρχη μπορεί ευκολότερα να αποφεύγεται η καιροσκοπική συμπεριφορά συγκεκριμένων φορέων δράσης και συνεπώς να επιλύονται προβλήματα συλλογικής δράσης, με τον συμβιβασμό ατομικού συμφέροντος και αλληλεγγύης. Η γενικευμένη ανταποδοτικότητα με τη σειρά της συνδέεται στενά με πυκνά δίκτυα αυτοδέσμευσης και κοινωνικής ανταλλαγής. (El. Ostrom, 1998 στο Παρασκευόπουλος, 2001). Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι νόρμες και κατά συνέπεια το κοινωνικό κεφάλαιο αναδύονται και ισχυροποιούνται μέσα από τις διαδικασίες της κοινωνικοποίησης και της επιβολής κυρώσεων. (R. Axelrod, 1997, στο Παρασκευόπουλος, 2001).

1.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Γενικά, υποστηρίζεται ότι υψηλότερα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου παρουσιάζονται σε κλειστές κοινωνίες, όπως οι αγροτικές κοινότητες, (Coleman, 1988, Portes, 1998), το οποίο επιβεβαιώθηκε από διάφορες εμπειρικές έρευνες (Onyx και Bullen, 2000 στο Koutsou, et al 2014). Σήμερα ο αγροτικός χώρος διεθνώς αντιμετωπίζει μεγάλους κινδύνους και προκλήσεις λόγω της παγκοσμιοποιημένης αγοράς, αλλά και λόγω των μελλοντικών αλλαγών που αναμένεται να συμβούν, όπως η αύξηση του πληθυσμού του πλανήτη (που ταυτίζεται με την επισιτιστική ασφάλεια) και η κλιματική αλλαγή.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο αγροτικός χώρος αναζητά ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης, για το οποίο η "ευελιξία" είναι η λέξη-κλειδί, δηλαδή η ικανότητα προσαρμογής γρήγορα στις νέες, συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες των παγκοσμιοποιημένων αγορών. Για το σκοπό αυτό, οι αγρότες καλούνται να αναπτύξουν συνέργειες και συνεργασίες τόσο μεταξύ τους, όσο και με φορείς τοπικούς ή υπερτοπικούς προκειμένου να πετύχουν κοινούς στόχους. Το κοινωνικό λοιπόν κεφάλαιο στις αγροτικές κοινωνίες αποτελεί ένα βασικό παράγοντα που μπορεί να συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων αυτών (Koutsou, et al 2014).

Σε ό,τι αφορά τον ελληνικό αγροτικό χώρο, αν και το κοινωνικό κεφάλαιο στις ελληνικές αγροτικές κοινωνίες δεν έχει εξεταστεί διεξοδικά, μπορεί να υποθεθεί ότι είναι ισχυρότερο από ό,τι στις αστικές περιοχές, λόγω της γνωριμίας και των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των μελών της πρώτης, οι οποίες συνεπάγονται πυκνά δίκτυα που περιλαμβάνουν εθελοντική δέσμευση. Έτσι, οι συνέργειες και οι συλλογικές δράσεις αναμένεται να είναι περισσότερες στις αγροτικές περιοχές κυρίως από τους νέους. Επίσης, υπό το βάρος της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, η οποία εμφανίστηκε ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '90 στις ελληνικές αγροτικές περιοχές, αναμένεται οι αγρότες να αγωνίζονται να βρουν νέους τρόπους βελτίωσης των επιδόσεων και να δημιουργούν νέες ευκαιρίες για την επιβίωση των γεωργικών τους εκμεταλλεύσεων με την ανάληψη κοινών δράσεων για κοινούς στόχους. Παρ' όλα αυτά μόνο λίγες σποραδικές συλλογικές δράσεις έχουν εμφανιστεί στην αγροτική Ελλάδα τα τελευταία χρόνια (Koutsou, et al 2014).

Τίθεται λοιπόν το ερώτημα: Κάτω από ποιες συνθήκες αυτές οι συλλογικές ενέργειες αναδεικνύονται και ποιοι είναι αυτοί που της αναδεικνύουν; Δύο έρευνες

προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις. Η βασική υπόθεση έγκειται στο γεγονός ότι το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να ανιχνευθεί μέσω αξιόπιστων σχέσεων, που παρέχουν τη βάση για τη διαμόρφωση δικτύων, τα οποία, με τη σειρά της, μπορούν να εξελιχθούν σε συλλογικές δράσεις. Οι τελευταίες αναδεικνύονται μαζί με την ανάγκη για την καινοτομία και τη μεταρρύθμιση της κοινωνίας και της οικονομίας.

Στην πρώτη που πραγματοποιήθηκε σε μια αγροτική περιοχή της Ελλάδας στο νομό Κιλκίς οι δεσμοί μεταξύ του κοινωνικού κεφαλαίου, της εμπιστοσύνης και των συλλογικών δράσεων εξετάστηκαν μέσω εμπειρικής έρευνας των νέων αγροτών στην Ελλάδα. Η μελέτη επικεντρώνεται στους νέους Αγρότες, επειδή αναμένεται να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση και την εφαρμογή ενός σύγχρονου μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης που επιδιώκεται από την ισχύουσα Κοινή Γεωργική Πολιτική (Koutsou & Partalidou, 2012).

Με βάση τις αντιλήψεις των νέων αυτών αγροτών, την εμπιστοσύνη τους προς τους ανθρώπους, τους θεσμούς και τις κυβερνητικές οργανώσεις γίνεται προσπάθεια διερεύνησης πιθανών συνδέσεων μεταξύ εμπιστοσύνης και συλλογικών δράσεων. Αγρότες με περιορισμένη συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις εμφανίζουν αυξημένη εμπιστοσύνη στα θεσμικά όργανα, ενώ αντίθετα αγρότες που επιδιώκουν τις συλλογικές δράσεις έχουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στα πρόσωπα παρά στους θεσμούς και είναι αυτοί που είναι περισσότερο ευέλικτοι και προσαρμόζονται καλύτερα στις νέες συνθήκες (Koutsou & Partalidou, 2012).

Προέκταση της ίδιας έρευνας είναι η διερεύνηση της γνώσης και της καινοτομίας που αναπτύσσονται και διαχέονται μέσω των συλλογικών δράσεων. Οι συνεταιρισμοί και οι καινοτόμοι κανόνες έχουν ζωτική σημασία για τη βελτίωση της θέσης των γεωργών ιδιαίτερα των νέων σε μια αγροτική περιοχή (Koutsou & Partalidou, 2012).

Έτσι, μελετώντας την περίπτωση 110 νέων αγροτών σε χωριά του Ν. Κιλκίς διαπιστώθηκαν τρεις τύποι αγροτών: οι πρωτοπόροι, οι συμβατικοί και οι αδρανείς. Δυστυχώς η πλειοψηφία των νέων αγροτών παραμένει παγιδευμένη στις παλαιές δομές και δεν επιθυμεί την καινοτομία, την δημιουργία συλλογικών δράσεων και τη λήψη εκπαιδευτικής κατάρτισης. Αυτός ο τύπος αγρότη χαρακτηρίζεται συμβατικός. Ένας άλλος τύπος είναι ο αδρανής αγρότης που παρουσιάζει μια κρυμμένη δυναμική και σε μια δεδομένη ευκαιρία θα ακολουθήσει τους πρωτοπόρους. Οι πρωτοπόροι ενώ αποτελούν μειοψηφία, έχουν δημιουργήσει ομάδες και έχουν μετατραπεί σε πραγματικούς διεγέρτες του συστήματος, οι οποίοι χρησιμοποιούν την γνώση με βάση

τις ανάγκες τους. Οι προτεραιότητές τους στις επενδύσεις δεν ήταν τα βαριά μηχανήματα, αλλά η καλή εκπαίδευση, η γνώση και η σωστή τους διαχείριση. Αυτοί ενθαρρύνονται από τους συζύγους τους. Παράγοντες οι όποιοι μπορούν να προκαλέσουν δράση για την αλλαγή του συμβατικού αγρότη, την αφύπνιση των αδρανών και τη περαιτέρω υποστήριξη των πρωτοπόρων είναι το μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης, το μορφωτικό επίπεδο των ιδίων και των συζύγων τους, η χρήση των νέων τεχνολογιών και η επαγγελματική τους κατάρτιση (Koutsou & Partalidou, 2012).

Η εμπειρική ανάλυση των Koutsou et al, (2014) δίνει δυο αποτελέσματα ζωτικής σημασίας. Πρώτον το κοινωνικό κεφάλαιο των νέων αγροτών στην ελληνική αγροτική κοινωνία είναι περιορισμένο, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τη συμμετοχή σε εθελοντικές οργανώσεις (ιδίως σε ομάδες παραγωγών) όσο και το επίπεδο εμπιστοσύνης, το οποίο είναι χαμηλό. Αυτό συνεπάγεται περιορισμένες συλλογικές δράσεις. Δεύτερον, η αυξημένη εμπιστοσύνη των νέων γεωργών προς τα θεσμικά όργανα (θεσμική Εμπιστοσύνη) συνδέεται με την περιορισμένη συμμετοχή στις συλλογικές δράσεις. Από την άλλη πλευρά, οι νέοι αγρότες με μειωμένη εμπιστοσύνη σε φορείς και με αυξημένη εμπιστοσύνη σε πρόσωπα (προσωπική εμπιστοσύνη) είναι κατά κύριο λόγο αυτοί οι οποίοι επιδιώκουν συλλογικές δράσεις, που τους επιτρέπουν να γίνουν ευέλικτοι ώστε να προσαρμοστούν καλύτερα στις νέες συνθήκες (Koutsou et al, 2014).

Οι μελέτες στην αγροτική ανάπτυξη έχουν τονίσει τον βασικό ρόλο του κοινωνικού κεφαλαίου προκειμένου να εξηγηθούν οι διαφορετικές οικονομικές επιδόσεις και η διαφορετική κοινωνική ανάπτυξη. Οι Καραμέτου, Αποστολόπουλος το 2007 συγκρίνουν δυο περιοχές, τον ορεινό όγκο του Πηλίου (Περιφέρεια Θεσσαλίας, Νομός Μαγνησίας) και την ορεινή περιοχή του Ζαγορίου (Περιφέρεια Ηπείρου, Νομός Ιωαννίνων). Σκοπός της εργασίας των είναι να αναλύσει το βαθμό στον οποίο η παρουσία του κοινωνικού κεφαλαίου μπορεί να επηρεάσει τις αναπτυξιακές διαδικασίες και το δυναμικό των τοπικών οικονομιών και να ερμηνεύσει τις διαφορετικές οικονομικές επιδόσεις στις δυο προαναφερθείσες ελληνικές αγροτικές περιοχές. Έτσι εξέτασαν το κοινωνικό κεφάλαιο ως ερμηνευτική μεταβλητή που μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση του (Karametou & Apostolopoulos, 2007).

Σύμφωνα με την έρευνα τους, το Πήλιο ανήκει σε αυτού του είδους τις περιοχές που έχουν επαρκή πληθυσμό και οικονομική βιωσιμότητα, η οποία βασίζεται στη γεωργία, τη δασοκομία, την παραδοσιακή βιομηχανία, τις τουριστικές και

επαγγελματικές δραστηριότητες. Επιπλέον, το χωριό του Πηλίου ανήκει στο Νομό Μαγνησίας, ενός από τους πιο δυναμικούς και ανεξάρτητους από γεωργικές δραστηριότητες, ελληνικούς νομούς, στους οποίους ο πληθυσμός αυξάνεται συνεχώς. Αντίθετα η ορεινή περιοχή του Ζαγορίου τείνει να γίνει εξαιρετικά απομονωμένη, καθώς πολλοί κάτοικοι έχουν ήδη μετακινηθεί σε αστικές περιοχές και αντιμετωπίζει επίσης πολλά περιβαλλοντικά προβλήματα όπως π.χ. τη διάβρωση του εδάφους, ενώ ανεπαρκής κρίνεται και η διατήρηση των οικιστικών έργων και μνημείων της. Εξάλλου, αυτή η περιοχή ανήκει στην περιοχή της Ηπείρου, περιφέρεια η οποία κατατάσσεται τελευταία στις 13 ελληνικές περιφέρειες όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Karametou & Apostolopoulos, 2007).

Έτσι κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αυτές οι περιοχές παρουσιάζουν διαφορετική οικονομική ανάπτυξη για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα, παρά το γεγονός ότι έχουν πολύ παρόμοια γεωγραφικά και πολιτικά πλαίσια επειδή διαχειρίστηκαν διαφορετικά το διαθέσιμο απόθεμα κοινωνικού τους κεφαλαίου και με διαφορετικό τρόπο δραστηριοποιήθηκε αυτό σε συγκεκριμένα εθνικά, περιφερειακά και τοπικά πλαίσια (Karametou & Apostolopoulos, 2007). Πράγματι, στην περιοχή του Πηλίου καταγράφηκε ένα αυξημένο κοινωνικό κεφάλαιο, γεγονός που οδήγησε τις τοπικές κοινωνίες σε πολυάριθμες οριζόντιες και κάθετες συνεργασίες. Έτσι, στην περιοχή αυτή συναντώνται ορισμένοι από τους πιο επιτυχημένους αγροτικούς συνεταιρισμούς, πχ. ο «Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς Πηλίου», πολυάριθμοι γυναικείοι συνεταιρισμοί, ορισμένοι από τους οποίους είναι από τους πιο πετυχημένους της χώρας. Το αυξημένο κοινωνικό κεφάλαιο στο Πήλιο θεωρείται από τους συγγραφείς ένας από τους παράγοντες που οδήγησαν στην ανάπτυξη της περιοχής, η οποία εκφράζεται κυρίως από τη συγκράτηση και αύξηση του πληθυσμού του Πηλίου κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Αντίθετα, το μειωμένο καταγεγραμμένο κοινωνικό κεφάλαιο στην περιοχή του Ζαγορίου της Ηπείρου θεωρείται ως ο παράγοντας εκείνος που δεν επέτρεψε συνεργασίες και οδήγησε στη σταδιακή παρακμή της περιοχής, η οποία εκφράζεται με τη σημαντική αποψίλωση και μείωση του πληθυσμού κατά το ίδιο χρονικό διάστημα.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

Υπάρχουν πολλές μορφές συλλογικών δράσεων, είτε τυπικές είτε άτυπες. Σημαντικότερη μορφή των τυπικών συλλογικών δράσεων είναι οι συνεταιρισμοί. Ο συνεταιρισμός όπως ορίζεται από το συνέδριο Διεθνούς Συνεταιριστικής Συμμαχίας (International Co-operative Alliance–ICA) είναι "μια αυτόνομη ένωση προσώπων που συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών, φιλοδοξιών και επιδιώξεων τους δια μέσου μιας συνιδιόκτητης δημοκρατικά ελεγχόμενης επιχείρησης" (ICA). Κατά τον Τζωρτζάκη "ο συνεταιρισμός είναι όργανο αυτοβοήθειας ασθενών οικονομικών προσώπων, δημιουργούμενος με την ένωση μικρών κατά μέρος δυνάμεων σε μια μεγάλη ομοειδή δύναμη, που τίθεται στη διάθεση του καθενός για την καλύτερη άσκηση της επαγγελματικής και της οικιακής του οικονομίας" (Τζωρτζάκης, 1973). Οι Κιτσοπανίδης και Καμενίδης (2003) όρισαν τον συνεταιρισμό ως «μια αυτόνομη συλλογική οικονομική οργάνωση, η οποία προκύπτει από την εθελοντική ένωση προσώπων και η οποία με την αποδοτική λειτουργία της επιδιώκει να βελτιώσει την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική θέση των μελών της».

Γενικά, ο συνεταιρισμός υποδηλώνει μια συγκεκριμένη μορφή συνεργασίας μεταξύ ανθρώπων που στοχεύουν σε ένα κοινό σκοπό. Δεν είναι ούτε αμιγής οικονομική μονάδα αλλά ούτε και αμιγής κοινωνική οργάνωση. Πρόκειται για έναν μικτό οικονομικοκοινωνικό θεσμό που επιδιώκει παράλληλα τη βελτίωση της οικονομικής, της κοινωνικής και της πολιτιστικής θέσης των μελών του (Καμενίδης, 2015).

2.1 ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ

Ο πυρήνας της συνεταιριστικής ιδέας υποστηρίζεται από αξίες που αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές με τις οποίες ο συνεταιρισμός θέτει σε εφαρμογή τις αρχές του. Αυτές συγκεντρώθηκαν και διατυπώθηκαν στο συνέδριο της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης (International Cooperative Alliance -ICA) στο Manchester το 1995.

2.1.1 Γενικές Συνεταιριστικές αξίες

Οι αξίες αυτές είναι η αυτοβοήθεια, η αυτεθύνη, η δημοκρατία, η ισότητα, η ισοτιμία, η αλληλεγγύη, η εντιμότητα, η διαφάνεια, η κοινωνική υπευθυνότητα και η φροντίδα για τους άλλους.

Η αυτοβοήθεια ως αξία στους συνεταιρισμούς σημαίνει την ανάληψη δράσης από τα ίδια τα μέλη του συνεταιρισμού για τη βελτίωση της θέσης τους. Εξαρχής οι συνεταιρισμοί στηρίχτηκαν στις δικές τους δυνάμεις, οι οποίες όμως για να αποδώσουν θα έπρεπε να αξιοποιηθούν με επιμονή και σύνεση (Παπαγεωργίου, 2007).

Η αυτεθύνη σημαίνει ότι οι συνεταιρισμοί αναλαμβάνουν οι ίδιοι τη διαχείριση των υποθέσεών τους και είναι υπεύθυνοι για τα θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα των αποφάσεών τους. Εφόσον θέλουν να είναι ανεξάρτητοι και αυτόνομοι και να αποφασίζουν οι ίδιοι για τις υποθέσεις τους δεν στηρίζονται σε ενισχύσεις τρίτων ή σε προνομιακή μεταχείριση και δεν κατευθύνονται από τρίτους, στους οποίους να αποδίδουν ευθύνες για την πορεία των υποθέσεών τους (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2016)

Η δημοκρατία αποτελεί χαρακτηριστική αξία των συνεταιρισμών που αποδεικνύει τον ανθρωποκεντρικό τους χαρακτήρα, ο οποίος προτάσσει τον άνθρωπο απέναντι στην οικονομική λειτουργία. Ο συνεταιρισμός έχει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του τον άνθρωπο, στον οποίο αναγνωρίζει δικαιώματα και υποχρεώσεις (Παπαγεωργίου, 2007).

Η ισότητα μεταξύ των μελών, σημαίνει ότι όλοι όσοι θέλουν μπορούν να έχουν μια θέση στο συνεταιρισμό, χωρίς διακρίσεις, εφόσον αποδέχονται την από κοινού επιδίωξη των κοινών στόχων. Ο συνεταιρισμός από την μεριά του εξασφαλίζει ίση μεταχείριση προς όλα τα μέλη, τόσο ως προς τη λήψη αποφάσεων όσο και ως προς τη χρησιμοποίηση των υπηρεσιών του. Συνεπώς, η συμμετοχή σε έναν συνεταιρισμό είναι ανεξάρτητη από το φύλο, τη μόρφωση, τις θρησκευτικές ή πολιτικές τους πεποιθήσεις, την οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση και από οτιδήποτε άλλο που μπορεί να αποτελέσει βάση διακρίσεως (Κοντογεώργος & Σεργάκη, 2016).

Η ισοτιμία ως αξία υποδηλώνει την πρόθεση του συνεταιρισμού να αποδώσει στα μέλη του το ισότιμο της συμβολής τους στην κοινή προσπάθεια. Ο συνεταιρισμός βεβαία επιδιώκει την συνολική ευημερία των μελών του και κατά επέκταση της κοινωνίας. Θα ήταν όμως άδικο να μην αποδίδει με ισότιμο τρόπο τα οικονομικά οφέλη

στα μέλη του και να καρπώνονται ωφελήματα ορισμένα μέλη του εις βάρος εκείνων που τα παράγουν (Παπαγεωργίου, 2007).

Η αλληλεγγύη αποτελεί την κατακλείδα αξία του συνεταιριστικού θεσμού. Είναι μια αξία βαθιά ανθρώπινη, απαραίτητη για την πρόοδο των κοινωνιών που υποτάσσει το ατομικό συμφέρον στο γενικό. Ισχύει δηλαδή η αρχή «Όλοι για τον καθένα και ο καθένας για όλους» με την έννοια ότι όλοι πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους για να βοηθούν το κάθε άτομο αλλά και κάθε άτομο να βοηθού όλους, όταν εργάζεται μαζί τους για τον κοινό σκοπό, χωρίς να περιμένει ανταλλάγματα (Καμενίδης, 2015).

Προκειμένου να στηριχτεί το συνεταιριστικό οικοδόμημα τα μέλη του συνεταιρισμού πρέπει να διέπονται από ηθικές αξίες.

Η εντιμότητα πρέπει να χαρακτηρίζει τις σχέσεις συνεταιρισμού και μελών, τις σχέσεις συνεταιρισμού και τρίτων. Οι συνεταιριστές μεταβιβάζουν μερικώς την διαχείριση του συνεταιρισμού στη διοίκηση, κάτι που σημαίνει ότι εμπιστεύονται την ικανότητα και την εντιμότητά της. Απέναντι σε τρίτους οι συνεταιρισμοί εκ πεποιθήσεως επιδεικνύουν την ίδια εντιμότητα. Η ανεντιμότητα άλλωστε δεν συνάδει με τον συνεταιριστικό θεσμό (Παπαγεωργίου, 2007).

Η διαφάνεια στην λειτουργία του συνεταιρισμού αποτελεί ταυτόχρονα επιλογή και ανάγκη. Οι συνεταιρισμοί και οι διοικήσεις τους πρέπει να ελέγχονται συνεχώς από τους συνεταιριστές ώστε οι τελευταίοι να γνωρίζουν τα πεπραγμένα του και να συμβάλλουν με τις εύστοχες τοποθετήσεις τους στα συλλογικά όργανα στην καλή πορεία του συνεταιρισμού. Οι συνεταιρισμοί εκ της συστάσεως τους είναι υπόλογοι και απέναντι στην κοινωνία. Πρέπει να αποτελούν παράδειγμα ως προς τον τρόπο λειτουργίας τους και ως προς την αποτελεσματικότητά τους, ώστε η συνεταιριστική εφαρμογή να βρει και άλλους μιμητές μέσα στην κοινωνία. Ανθρώπους που ξέρουν να εκτιμούν τις συνεταιριστικές αξίες και να αναγνωρίζουν τις συνεταιριστικές ωφέλειες (Παπαγεωργίου, 2007).

Η κοινωνική υπευθυνότητα χαρακτηρίζει τον συνεταιριστικό θεσμό. Οι συνεταιριστές δεν είναι μόνο μέλη του συνεταιρισμού, αλλά και μέλη της ευρύτερης κοινωνίας και όπως στον συνεταιρισμό έχουν δικαιώματα και αποχρώσεις, ανάλογα δικαιώματα και υποχρεώσεις έχουν και στην κοινωνία. Και όπως φροντίζουν για τον συνεταιρισμό, το ίδιο πρέπει να φροντίζουν και για την κοινωνία μέσα στην οποία ζουν, η οποία αλληλεπιδρά μαζί τους.

Η φροντίδα για τους άλλους είναι ευρύτερη αξία από την αλληλεγγύη, αφού αναφέρεται σε όλους τους συνάνθρωπους και όχι μόνο στα μέλη του συνεταιρισμού.

Οι παραπάνω αξίες αναδεικνύουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των συνεταιρισμών χαρακτηριστικά που τους διαφοροποιούν από τις επιχειρήσεις. Η τιμιότητα, η κατανόηση και ο αλληλοσεβασμός, η προσήλωση στη νομιμότητα, η αναγνώριση και ηθική επιβράβευση όσων προσφέρουν στον συνεταιρισμό αποτελούν τους ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των μελών. Άλλωστε μόνο ενωμένοι οι συνεταιριστές θα μπορούσαν να επιτύχουν τα ποιοτικά και ποσοτικά αποτελέσματα που επιδιώκουν με τη δραστηριότητα τους (Παπαγεωργίου, 2007).

2.1.2 Βασικές Συνεταιριστικές αρχές

Συνεταιριστικές αρχές ή συνεταιριστικοί κανόνες ονομάζονται οι κατευθυντήριες οδηγίες για την ίδρυση, την οργάνωση, την διοίκηση, την διαχείριση και λειτουργία των συνεταιρισμών. Μια ένωση πρόσωπων χαρακτηρίζεται ως συνεταιρισμός μόνο εάν η λειτουργία της διέπεται από αυτούς τους κανόνες. Οι συνεταιριστικές αρχές δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα αφού δεν επιβάλλονται αλλά είναι δημιούργημα των συνεταιριστικών οργανώσεων των κρατών μελών της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης (International Cooperative Alliance-ICA) και ισχύουν σε όλες τις χώρες του κόσμου, γι αυτό ονομάζονται διεθνείς συνεταιριστικές αρχές. Βεβαία σε όλες τις χώρες του κόσμου, οι συνεταιριστικές αρχές περιέχονται στον συνεταιριστικό νόμο με την μορφή κανόνων δικαίου (Καμενίδης, 2015).

Αυτές οι αρχές είναι οι εξής:

1^η Αρχή: Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή

Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις στις οποίες μπορεί να συμμετέχει ο καθένας, και να χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες τους, αρκεί να αποδεχτεί τις ευθύνες του μέλους χωρίς διάκριση φύλου, κοινωνικής θέσης, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων και θρησκείας (Παπαγεωργίου, 2007).

2^η Αρχή: Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών

Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις διοικούμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στη λήψη των αποφάσεων. Άνδρες και γυναίκες που προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογοι στα μέλη. Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε μέλος μία ψήφο) και στους συνεταιρισμούς ανωτέρω βαθμού

οι εκλογές διενεργούνται ομοίως κατά δημοκρατικό τρόπο (International Co-operative Alliance, 2015).

3^η Αρχή: Οικονομική συμμετοχή των μελών

Τα μέλη διαχειρίζονται από κοινού και ισότιμα το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος του κεφαλαίου παραμένει ως αποθεματικό στον συνεταιρισμό. Η συνεταιριστική μερίδα αμείβεται ελάχιστα ή καθόλου. Τυχόν πλεονάσματα του συνεταιρισμού διανέμονται ως εξής: α) Δημιουργία αποθεματικών β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό γ) Χρηματοδότηση άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη (Παπαγεωργίου, 2007).

4^η Αρχή: Αυτονομία και ανεξαρτησία

Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Στην περίπτωση που συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς, συμπεριλαμβανομένων και των κυβερνήσεων, ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, αυτό το κάνουν με όρους που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν τη συνεταιριστική αυτονομία (International Co-operative Alliance, 2015).

5^η Αρχή: Εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση.

Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και κατάρτιση στα μέλη τους, στα αιρετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους υπαλλήλους, ώστε να προοδεύσουν οι συνεταιρισμοί και να πετύχουν στο έργο τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό, ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης, σχετικά με τη φύση και τα οφέλη της συνεργασίας (International Co-operative Alliance, 2015).

6^η Αρχή : Συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών

Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν καλύτερα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση όταν συνεργάζονται μεταξύ τους μέσω οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου, γιατί έτσι αυξάνουν την δύναμη τους και την αποτελεσματικότητά τους (International Co-operative Alliance, 2015).

7^η Αρχή: Ενδιαφέρον για την κοινότητα

Οι συνεταιρισμοί πρέπει να εργάζονται για την ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη τους (Παπαγεωργίου, 2007).

2.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Η βιομηχανική επανάσταση αποτέλεσε το σημαντικότερο γεγονός στην οικονομική και τεχνολογική ιστορία της Δύσης αλλάζοντας τη ζωή των ανθρώπων. Άρχισε μια εποχή αθλιότητας για τα λαϊκά στρώματα. Στις αγροτικές περιοχές η ένδεια, η πείνα και η λιμοκτονία ήταν συνήθη φαινόμενα. Την κατάσταση αυτή στον αγροτικό χώρο δυσχέραινε ακόμη περισσότερο ο αγροτικός καπιταλισμός με τις πιέσεις που ασκούσε στην αγροτική οικονομία. Η γη μετατράπηκε σε ανταλλάξιμο είδος, έχασε την σύνδεση της με την κοινότητα και οι φτωχοί έχασαν την πρόσβαση τους σε αυτή. Οι κυβερνήσεις των χώρων αυτών επιδίωξαν την εξάλειψη των μικρών εκμεταλλεύσεων και την ανάπτυξη των μεγάλων θεωρώντας τα πιο αποδοτικά, διευκολύνοντας την μεταφορά της κυριότητας της γης και την αναδιοργάνωσή της με νομοθετικά μέτρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της καπιταλιστικής αγροτικής ανάπτυξης ήταν η Αγγλία, όπου οι περισσότερες ιδιοκτησίες ξεπερνούσαν τα τέσσερις χιλιάδες στρέμματα (Burns, 2006).

Η αστική κοσμοθεωρία αμφισβητήθηκε από πολλούς συγγραφείς οι οποίοι έβλεπαν την κοινωνική διάλυση και την ηθική υποκρισία που άφησε πίσω της η βιομηχανική επανάσταση. Ο Άγγλος φιλόσοφος και οικονομολόγος Μιλ (1806-1873) αμφισβήτησε τους οικονομικούς νόμους της παραγωγής, υποστηρίζοντας ότι η κατανομή του πλούτου μπορεί και πρέπει να ελέγχεται από την κοινωνία προς όφελος της πλειοψηφίας των μελών της. Μάλιστα στο βιβλίο του «Αρχές πολιτικής οικονομίας» αναφέρεται στην ανάγκη κατάργησης της μισθωτής εργασίας και στην ανάγκη ίδρυσης μιας κοινωνίας συνεταιρισμών παραγωγών που θα κατέχουν τα εργοστάσια και θα εκλέγουν τους διευθυντές τους. Ο Μιλ χωρίς να είναι σοσιαλιστής υποστήριζε τους συνεταιρισμούς των παραγωγών, γιατί πίστευε ότι μόνο έτσι θα μπορούσαν να απολαύσουν τους καρπούς των κόπων τους (Burns, 2006).

Ο Άγγλος Κόμπετ (1762-1835) κατέκρινε στην εφημερίδα του «Ο φρουρός του φτωχού», τόσο την βιομηχανική επανάσταση όσο και τα αποτελέσματα της. Ο Κόμπετ, όσο και οι άλλοι επικριτές της εκβιομηχάνισης έθετε στους αναγνώστες του το δίλλημα: Αφού η εκβιομηχάνιση επιφέρει πολλές οικονομικές και κοινωνικές ταλαιπωρίες, μήπως πρέπει να γυρίσουμε στην προβιομηχανική κοινωνία η οποία ήταν σκληρή και περιοριστική αλλά μάλλον ασφαλέστερη. Στο δίλλημα αυτό απαντούσε κατηγορηματικά όχι, μια ομάδα ριζοσπαστών στοχαστών οι οποίοι έμειναν γνωστοί ως

ουτοπιστές. Πίστευαν ακράδαντα, ότι η βιομηχανική κοινωνία μπορούσε να είναι και ανθρώπινη (Burns, 2006).

2.2.1 Πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού

Ο Όουεν αν και ιδιοκτήτης μεγάλου βαμβακουργείου στο Νιου Λαναρκ της Σκωτίας υπεστήριζε ότι η κοινωνία και η οικονομία δεν θα πρέπει να διαμορφώνεται με κριτήριο το κέρδος. Μάλιστα αναδιοργανώνοντας την δική του επιχείρηση παρέχοντας στους εργαζόμενους του δωρεάν εκπαίδευση και κοινωνική ασφάλιση, διακήρυττε ότι ομοίως θα πρέπει να αναδιοργανωθεί και η κοινωνία στη βάση της συνεργασίας (Burns, 2006).

Δίκαια λοιπόν θεωρείται ο πατέρας του σύγχρονου συνεργατισμού στην Αγγλία και στον κόσμο, αφού οι θεωρίες του και ακόμη περισσότερο οι πράξεις του αποτέλεσαν τα θεμέλια του σύγχρονου συνεργατισμού. Είναι ο πρώτος που χρησιμοποίησε τη λέξη συνεργατισμός στην συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων καταναλωτών, παραγωγών κα. Ο Όουεν πίστευε στην αυτοβοήθεια των εργατών-καταναλωτών υποδεικνύοντας τους να δημιουργήσουν ενώσεις (συνεταιρισμούς) για την προμήθεια ειδών διατροφής και άλλων αγαθών. Στόχος του ήταν η κατάργηση των μεσαζόντων και του εμπορικού τους κέρδους. Κατά τον Όουεν το κέρδος ήταν η κακοδαιμονία των φτωχών και θεωρούσε ότι τα αγαθά θα πρέπει να πουλιούνται στην τιμή του κόστους, η οποία ήταν δίκαιη τιμή. Αυτή ήταν η θεωρία της δίκαιας ανταλλαγής και δίκαια θεωρείται ο Όουεν ως ο πατέρας των καταναλωτικών συνεταιρισμών. Επίσης προχώρησε στη διακήρυξη δημιουργίας συνεταιριστικών κοινοτήτων με βάση την κοινοκτημοσύνη. Στις κοινότητες αυτές οι πολίτες θα έχουν τα μέσα παραγωγής από κοινού και θα παράγουν από κοινού σύμφωνα με τις ανάγκες του (Καμενίδης, 2015).

Ο Ουίλιαμ Κίνγκ (1786-1865) θεωρείται ο πιο αντιπροσωπευτικός των θεωρητικών του συνεργατισμού. Διέδωσε τις συνεταιριστικές του ιδέες εκδίδοντας το περιοδικό «Ο Συνεταιριστής» (The Cooperator) την περίοδο 1828-1829. Σε κάθε τεύχος έγραφε την παρακάτω φράση: Η γνώση και η ένωση είναι δύναμη. Η δύναμη που καθοδηγείται από τη γνώση είναι ευτυχία. Ευτυχία είναι ο τελικός σκοπός της δημιουργίας (Δαουτόπουλος, 2006).

Ο Κίνγκ διακήρυττε ότι το συνεταιριστικό πνεύμα θα αναπτυχθεί μόνο όταν οι άνθρωποι καταφέρουν να υποτάξουν τα ατομικά τους συμφέροντα στα συμφέροντα

του συνόλου. Μόνο τότε θα αποκτήσει νόημα το περιεχόμενο του συνεταιρισμού και μόνο τότε θα μπορέσει η συνεργασία να καταπολεμήσει τη φτώχεια και την εξάρτηση από το κεφάλαιο (Μαριάδης, 1997). Επίσης υποστήριζε ότι η ευημερία των εργαζομένων θα πρέπει να στηρίζεται περισσότερο στην οργάνωση του εμπορίου των προϊόντων και όχι της παραγωγής. Γι' αυτό θα έπρεπε να ιδρύσουν καταναλωτικούς συνεταιρισμούς προκειμένου να αποκομίσουν οι ίδιοι τα κέρδη από την διάθεση των διαφόρων αγαθών. Με τα κέρδη αυτά θα αγοράσουν κτήματα, θα κατασκευάσουν εργοστάσια και τα προϊόντα που θα παράγουν θα τα πουλούν μέσω των συνεταιριστικών καταστημάτων στα οποία θα δουλεύουν οι ίδιοι οι συνεταιίροι. Ο Κίνγκ υλοποίησε αυτές τις συνεταιριστικές του ιδέες ιδρύοντας το 1827 τον πρώτο καταναλωτικό συνεταιρισμό πώλησης τροφίμων στο Brighton της Αγγλίας (Καμενίδης, 2015).

Ο Συνεταιρισμός του Ροτσντέιλ της Αγγλίας το 1844 αποτέλεσε τον πρόδρομο των σύγχρονων συνεταιρισμών. Η είσοδος των μηχανών πυροδότησε την ανεργία, την μείωση των ημερομισθίων και την αλλαγή του βιοτικού επιπέδου των εργατικών οικογενειών. Οι συνθήκες αυτές ώθησαν τους πρωτεργάτες, 28 εργάτες των κλωστηρίων του Ροτσντέιλ να ιδρύσουν έναν καταναλωτικό συνεταιρισμό με το όνομα «Συνεταιρισμό των δίκαιων σκαπανέων του Ροτσντέιλ». Οι 28 είχαν διαφορετική προέλευση, διαφορετικά επαγγέλματα και διαφορετικές πεποιθήσεις. Τους ένωσε όμως όλους η ανάγκη αντιμετώπισης της οικονομικής και κοινωνικής τους υποβάθμισης (Παπαγεωργίου, 2007).

Σε αντίθεση με την Αγγλία όπου οι πρόδρομοι του σύγχρονου συνεργατισμού προώθησαν τον καταναλωτικό συνεταιρισμό, στην Γαλλία οι συνάδελφοι τους προώθησαν τον συνεταιρισμό παραγωγής. Οι βασικότεροι εκπρόσωποι του σύγχρονου συνεργατισμού στην Γαλλία ήταν ο Φουριέ, ο Μπουσέ και ο Μπλαν οι όποιοι εμπνευσμένοι από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης το 1789 πίστευαν ότι οι μάζες των εργατών και των αγροτών θα έπρεπε να διαφυλάξουν με κάθε τρόπο το τρίπτυχο των ιδεωδών της, δηλαδή της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Αδελφосύνης. Για να το πετύχουν αυτό θα έπρεπε να οργανωθούν σε συνεταιρισμούς (Μαριάδης, 1997).

Ο Κάρολος Φουριέ (1772-1837) θεωρείται πρωτεργάτης του συνεταιρισμού παραγωγής και του σοσιαλισμού. Πίστευε ότι η λύση του κοινωνικοοικονομικού προβλήματος βρίσκεται στην δημιουργία ενώσεων ή σωματείων που τις ονόμαζε Phalanges δανειζόμενος την ελληνική λέξη φάλαγγα. Ο συνεταιρισμός του Φουριέ ήταν

συνεταιρισμός παραγωγής διαφόρων προϊόντων και θα είχε την μορφή ανώνυμης εταιρίας. Τα κεφάλαια του συνεταιρισμού θα προέρχονταν από τραπεζικές μετοχές, μετοχές ιδιοκτησίας γης καθώς και μετοχές των εργατών (Καμενίδης, 2015).

Οι συνεργατικές ιδέες του Φουριέ ομοιάζουν με αυτές του σύγχρονου συνεργατισμού. Πράγματι βασικές αρχές της συνεταιριστικής οργάνωσης που προτείνει ο Φουριέ είναι η αρχή της εθελοντικής συμμετοχής στους συνεταιρισμούς. Και η αρχή της δημοκρατικής διοίκησης των συνεταιρισμών, ενώ απουσιάζει η αρχή της Αυτοβοήθειας, γιατί σε αυτούς τα κεφάλαια δεν προέρχονται μόνο από τους συνεταιριστές αλλά και από τραπεζικές μετοχές, και μετοχές ιδιοκτησίας γης (Καμενίδης, 2015).

Τέλος αναφερόμενοι στην Γερμανία του 19^{ου} αιώνα θα ήταν παράλειψη να μην μιλήσουμε για τους πρωτοπόρους συνεταιριστές και κοινωνικούς μεταρρυθμιστές Λασσάλ (1825-1864), Ραιφάιζεν (1818-1888) και Χέρμαν Σούλτσε (1808-1883). Ο Ραιφάιζεν θεωρείται ο πατέρας των γεωργικών συνεταιρισμών στη Γερμανία, ενώ ο Σούλτσε ήταν ο πρωτεργάτης της ίδρυσης διαφόρων αστικών συνεταιρισμών, βιοτεχνικών, πιστωτικών κα. Ο Λασσάλ ήταν ο δημιουργός της Γερμανικής Δημοκρατικής Εργατικής Κίνησης που αποτέλεσε τον πρόδρομο του σημερινού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Γερμανίας και ως κοινωνικός μεταρρυθμιστής είχε διακηρύξει τον παραγωγικό συνεταιρισμό ως μέσο για την πραγματοποίηση της κοινωνικοοικονομικής του μεταρρύθμισης (Μαριάδης, 1997).

2.3 ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^Ο ΑΙΩΝΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Οι συλλογικές δράσεις ήταν μια κοινή πρακτική των αγροτικών κοινοτήτων σε όλες τις εποχές προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις δύσκολες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της κάθε εποχής. Ήδη κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα οι Έλληνες είχαν δημιουργήσει κάποια συνεργατικά σχήματα, κυρίως υπό άτυπη μορφή με την συνεργασία ολόκληρων χωριών (Μαριάδης, 1997).

2.3.1 Άτυπες μορφές συνεργασίας

Χαρακτηριστικά παραδείγματα άτυπων μορφών συνεργασίας ήταν οι παρακάτω:

Ναυτικοί Συνεταιρισμοί

Τα νησιά Ύδρα Σπέτσες και Ψαρά γνωστά από την συμβολή τους στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821, είναι λιγότερο γνωστά για το πνεύμα συνεργασίας που καλλιέργησαν από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα έως την επανάσταση του 1821. Χάρη στο πνεύμα αυτό κατόρθωσαν τα εν λόγω νησιά μεγάλη ναυτική δύναμη (Παπαγεωργίου, 2007).

Στο κύκλωμα της ναυτικής συντροφικότητας τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα συμμετέχουν οι ναυτικοί (πλοίαρχος, ναύκληροι, μάγειροι, ναύτες κ.α.), οι κατασκευαστές πλοίων (ναυπηγοί, τεχνίτες πλοίαρχοι και επιχειρηματίες), αλλά και οι στεριανοί οι οποίοι είχαν εμπορεύματα προς διάθεση, κυρίως γεωργοί, αλλά και όσοι διέθεταν κεφάλαιο για το εμπόριο προϊόντων στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό (Κλήμη, 1985).

Κοινή αλιεία στη Μαύρη Θάλασσα

Στη Σωζόπολη, αποικία της Μιλήτου στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας τον 18^ο αιώνα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ασχολούνταν με την αλιεία, και ήταν συνεταιρισμένοι μεταξύ τους. Οι ιδιοκτήτες των ανοιχτών ιχθυοτροφιών που ονομάζονταν «ποχες», των ψαροκάικων και των διχτυών συνεταιριζόνταν με τους ψαράδες και μοιράζονταν σε συμφωνημένα μερίδια την αξία των ψαριών.

Η κοινή αλιεία είχε ιδιαίτερη κοινωνική σημασία για τις κοινότητες των ψαράδων. Η συμβίωση, η συνεργασία, και η ένωση τους σε μια κοινή προσπάθεια, για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού αποτελεί παράδειγμα για την εποχή τους (Παπαγεωργίου, 2007).

Τσελιγκάτα

Στον ορεινό όγκο της Ελλάδας, Άγραφα, Πίνδος, Όλυμπος, Βέρμιο και Ροδόπη εδώ και τρεις αιώνες, Σαρακατσάνοι και Βλάχοι νομάδες κτηνοτρόφοι, ένωναν τα κοπάδια των προβάτων τους σε μια κοινή διαχείριση που ονομαζόταν τσελιγκάτο. Έτσι σχηματιζόνταν μεγάλα κοπάδια μέχρι και δέκα χιλιάδες πρόβατα που τα φρόντιζαν όλοι μαζί και στο τέλος μοιράζονταν τα κέρδη. Δεν υπήρχαν συμβόλαια μεταξύ των κτηνοτροφών, ούτε το τσελιγκάτο είχε κάποιο γραπτό καταστατικό. Η καλή πίστη, η εντιμότητα και οι μεταξύ τους υποσχέσεις και συμφωνίες ήταν τα συμβόλαια τους, ενώ οι άγραφοι κανόνες λειτουργίας του τσελιγκάτου, ομοιάζαν με τις βασικές αρχές του συνεργατισμού.

Ο κτηνοτρόφος με τον μεγαλύτερο αριθμό προβάτων και τις περισσότερες ικανότητες αναλάμβανε αρχηγός του τσελιγκάτου και ονομάζονταν τσέλιγκας. Τα μέλη

του τσελιγκάτου, οι σμιχτες, ήταν ελεύθεροι να αποχωρήσουν από τον «συνεταιρισμό» όποτε ήθελαν, εάν δεν τους ικανοποιούσε η λειτουργία του. Τα μέλη του τσελιγκάτου δεσμεύονταν μεταξύ τους για συνεργασία έξι μηνών, ενώ την άνοιξη και το φθινόπωρο γινόταν η εκκαθάριση των λογαριασμών. Το τσελιγκάτο δεν ήταν απλά μια οικονομική συνεργασία, αλλά αποτελούσε και τη βάση δημιουργίας συγγενικών και κοινωνικών δεσμών μεταξύ των εταίρων. Επίσης τα τσελιγκάτα ανέδειξαν τις ηθικές αξίες σε μια οικονομική συνεργασία, όπως και τα πλεονεκτήματα της συνένωσης των μικρών κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων. Τώρα πλέον οι νομάδες δεν ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για τις βοσκές και δεν έπεφταν θύματα εκμετάλλευσης των τοκογλόφων (Παπαγεωργίου, 2007).

Μελετώντας τις παραπάνω μορφές συνεργασίας διαπιστώνουμε ότι στοιχεία των συνεταιριστικών αξιών και αρχών που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο βρίσκουν έκφραση σε όλες τις μορφές των άτυπων συλλογικών δράσεων.

2.3.2 Τυπικές μορφές συνεργασίας

Κοινή Συντροφιά των Αμπελακίων

Η πρώτη τυπική συνεργασία ήταν αυτή της Κοινής Συντροφιάς των Αμπελακίων (1780-1811), όπου πραγματευτές και τεχνίτες των κόκκινων νημάτων από 22 χωριά της κοιλάδας των Τεμπών συνεργάστηκαν για να ασκήσουν την βαφική τέχνη και το εμπόριο των κόκκινων νημάτων. Η Κοινή Συντροφιά των Αμπελακίων αποτέλεσε μια εντυπωσιακή μορφή τυπικής συνεργασίας την περίοδο της τουρκοκρατίας η οποία έφερε στα Αμπελάκια και στη γύρω περιοχή μια πρωτόγνωρη οικονομική κοινωνική και πνευματική ανάπτυξη. Αναφέρεται μάλιστα από ορισμένους ερευνητές ως η πρώτη μορφή τυπικής συνεργασίας παγκοσμίως.

Χαρακτηριστικά της ήταν:

- 1.Ελεύθερη συνεργασία στα πλαίσια της τότε κοινοτικής, εκκλησιαστικής και τουρκικής εξουσίας.
- 2.Συνεργασία της γεωργίας της βιοτεχνίας και του εμπορίου στα πλαίσια ενός κοινού τοπικού συνεταιρισμού με απώτερο σκοπό το κοινό συμφέρον.
- 3.Συνεργασία κεφαλαίου και εργασίας με αμοιβή ανάλογη με το τελικό αποτέλεσμα και την απόδοση των διαφόρων παραγόντων
- 4.Σωστή συνεργασία με την ιδιωτική πρωτοβουλία.
- 5.Δημιουργία υποομάδων μέσα στη κοινή συντροφιά και συνεργασία μεταξύ τους.

6. Το χριστιανικό πνεύμα αδελφοσύνης, η ελεύθερη δημοκρατική νοοτροπία η κοινωνική αντίληψη και η πνευματική ανάπτυξη.

7. Η κοινωνική ασφάλιση

8. Η ενεργός και υπεύθυνη εργατική συμμετοχή

9. Ο στόχος για την εθνική απελευθέρωση (Κλήμη, 1985)

Ο συνεταιρισμός των Αμπελακίων που γνώρισε εκπληκτική επιτυχία χάρη και στις ηθικές βάσεις που έθεσαν οι μεγάλοι διδάσκαλοι του γένους Νεόφυτος Δούκας και Ευγένιος Βούλγαρης, οι οποίοι διδάξαν στην περίφημη σχολή στα Αμπελάκια, παρήκμασε μετά το 1810. Σύμφωνα με τον Boulanger, περισσότερο έπληξε τον συνεταιρισμό των Αμπελακίων η βιομηχανική επανάσταση που συντελούνταν στη Δυτική Ευρώπη. Η εκμηχάνιση των νηματοουργιών της Αγγλίας κατέστησε τα αγγλικά νήματα φτηνότερα και ποιοτικά καλύτερα (ομοιόμορφη βαφή) με αποτέλεσμα να εκτοπίσουν από τις αγορές τα αμπελακιώτικα. Στην διάλυση του συνεταιρισμού συνέβαλε αποφασιστικά και η πτώχευση των αυστριακών τραπεζών τον ίδιο χρόνο, στις οποίες είχε επενδύσει τα κεφάλαια του ο συνεταιρισμός. Η επίθεση του στρατού του Αλή Πάσα στα Αμπελάκια το 1811 όπως και μια επιδημία πανώλης το 1812 έδωσαν το τελειωτικό χτύπημα στην «Κοινή Συντροφιά των Αμπελακίων» (Παπαγεωργίου, 2007).

2.4 ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ

Καθώς την εποχή αυτή αρχίζει να δημιουργείται η ελληνική κεφαλαιοκρατία, ταυτόχρονα φτάνουν μηνύματα από τη Δυτική Ευρώπη για τις επιτυχίες του συνεργατισμού που επηρεάζουν τις λαϊκές μάζες που συγκεντρώνονται στις πόλεις (Κλήμη, 1985). Πριν την ψήφιση του πρώτου συνεταιριστικού νόμου 602/1915, που αφορά όλους τους συνεταιρισμούς, αγροτικούς και αστικούς, υπήρξαν τυπικές συλλογικές δράσεις στη χώρα μέσω της δημιουργίας συνεταιρισμών όλων σχεδόν των μορφών.

2.4.1 Αστικοί συνεταιρισμοί

Εταιρία του Εργατικού Λαού, η «Αυτοβοήθεια»

Το 1870 ιδρύεται στην Αθήνα ο πρώτος προμηθευτικός καταναλωτικός συνεταιρισμός, η «Εταιρία του Εργατικού Λαού, η Αυτοβοήθεια», κατά το πρότυπο του

καταναλωτικού συνεταιρισμού του Rochdale στην Αγγλία. Τα 26 αρχικά μέλη σύντομα έφτασαν τα 200, ενώ ο συνεταιρισμός διατηρούσε κεντρικό παντοπωλείο στην Καπνικαρέα με πολλά υποκαταστήματα. Επίσης εντύπωση προκαλεί ο μεγάλος ετήσιος τζίρος του γύρω στις 60000 δρχ., ποσό μεγάλο για την εποχή εκείνη. Η οργανωμένη αντίδραση όμως από μπακάληδες, κομματάρχες, εμπόρους κ.α., αλλά κυρίως οι ίδιες οι αδυναμίες του συνεταιρισμού, οργανωσιακές και διαχειριστικές, έφεραν σε τρία χρόνια την διάλυση του και την δυσφήμιση της συνεταιριστικής ιδέας (Κλήμη, 1985).

Το ίδιο έτος ιδρύεται στην Αθήνα ο πρώτος συνεταιρισμός βιοτεχνών τεχνιτών, η «Ένωσις των τιμίων τεχνιτών, δευτέρα εν Αθήναις εταιρία του Λαού» με σκοπό την βιομηχανική πρόοδο των μελών του μέσω:

1. Της προμήθειας σε αυτά των αναγκαίων κεφαλαίων
2. Της έκθεσης των βιοτεχνικών προϊόντων τους

Ήταν δηλαδή ένας συνεταιρισμός βιοτεχνών για πιστωτική διευκόλυνση και για κοινή έκθεση-πώληση των προϊόντων τους ώστε να προστατευτούν από τους μεσάζοντες που εκμεταλλεύονταν τους κόπους τους. Χαρακτηριστικό για την εποχή ήταν ότι ο συνεταιρισμός αυτός δεν επιδοκίμαζε την πάλη των τάξεων, αντίθετα επιδοκίμαζε την συνεργασία κεφαλαίου και εργασίας. Ωστόσο και ο συνεταιρισμός αυτός δεν μακροημέρευσε αφού αντιμετώπισε την αντίδραση των μεσαζόντων, αλλά και τις δικές του παθογένειες (έλλειψη γνώσεων, οργάνωσης, συνεταιριστικής συνείδησης των μελών) (Κλήμη, 1985).

Ο Εργάτης

Αξιόλογη συνεταιριστική κίνηση πριν το 1900 ήταν η ίδρυση του σωματείου-συνεταιρισμού «ο Εργάτης» που λειτούργησε στην Κύμη από το 1879 έως το 1912. Σκοπός του ήταν η ευημερία του εργατικού λάου, μέσω της από κοινού αποταμίευσης των μικρών οικονομιών των συνεταίρων, προκειμένου να καλυφτούν οι ανάγκες τους. Ήταν δηλαδή ένας συνεταιρισμός αποταμιευτικός, πιστωτικός αλλά ταυτόχρονα και περιθάλψεως των μελών του μέσω της συνεταιριστικής αλληλασφάλισης. Αρχικά είχε μέλη αγρότες, αργότερα όμως και μετά από απόφαση της Συνελεύσεως μπορούσαν να γίνουν μέλη και μικροέμποροι (Κλήμη, 1985).

2.4.2 Αγροτικοί συνεταιρισμοί

Συνεταιρισμός εξαγοράς γαιών

Αξιόλογη συνεταιριστική κίνηση ήταν και η ίδρυση του Συνεταιρισμού εξαγοράς γαιών, στα Δολιανά της Ηπείρου. Οι κάτοικοι του χωριού ενώθηκαν για να

εξαγοράσουν από τον Τούρκο ιδιοκτήτη τα χωράφια του χωριού προκειμένου να τα καλλιεργήσουν από κοινού. Ο Συνεταιρισμός το 1920 άλλαξε το καταστατικό του σύμφωνα με το νόμο 602/1915 και ανέπτυξε και κοινωνικές δραστηριότητες, όπως το χτίσιμο σχολείου, την κατασκευή υδροφράχτη στον Καλαμά για άρδευση, την συντήρηση αγροτικού γιατρού, αγροφυλακών και υδρονομέων (Κλήμη, 1985).

Συνεταιρισμός Αλμυρού

Η συνεταιριστική κίνηση στην Ελλάδα που επέζησε μέχρι σήμερα και έγινε παράδειγμα προς μίμηση ήταν ο πρώτος γεωργικός πιστωτικός συνεταιρισμός ο «Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος Αλμυρού». Αρχικά ιδρύθηκε ως σωματείο, (αφού τότε δεν υπήρχε ακόμη συνεταιριστική νομοθεσία) από τον γεωπόνο Δημήτριο Γρηγοριάδη και τον δημοδιδάσκαλο Νικόλαο Μιχόπουλο. Το 1906 ο συνεταιρισμός οργανώθηκε πιο συστηματικά από το γεωπόνο Σωκράτη Ιασεμίδη, πατέρα του Ελληνικού συνεργατισμού (Τζωρτζάκης, 1980).

Η ίδρυση του συνεταιρισμού του Αλμυρού είχε μεγάλη σημασία για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική άνοδο του αγρότη. Την εποχή εκείνη η κατάσταση των αγροτών και των κατοίκων της επαρχίας ήταν φριχτή. Σκοπός του συνεταιρισμού ήταν η χορήγηση δανείων σε μια εποχή οπού η τοκογλυφία οργίαζε όπως και η εκμετάλλευση των μικροϊδιοκτητών και των κολίγων αγροτών από παρασιτικά στοιχεία. Επίσης χρησιμοποιούσαν από κοινού ακριβά μηχανήματα όπως αλωνιστικές μηχανές. Ήταν λοιπόν ένας θεσμός που έδινε ώθηση στην καθυστερημένη ελληνική γεωργία μέσω της τεχνικής προόδου (Δαουτόπουλος, 2006).

Το 1915 αποτελεί χρονιά ορόσημο αφού ψηφίζεται ο νόμος 602 και ο Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος Αλληλοβοηθείας Αλμυρού όπως είχε μετονομαστεί μετατρέπεται σε «Γεωργικό Πιστωτικό Συνεταιρισμού Αλμυρού» και το ίδιο έτος εγκρίνεται το καταστατικό του (Κλήμη, 1985).

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι οι συνθήκες και οι ανάγκες της εποχής ευνόησαν την δημιουργία του συνεταιρισμού Αλμυρού. Στην δημιουργία του βοήθησε και η αφύπνιση των μικροϊδιοκτητών και των κολίγων αγροτών και η απόφαση τους να αγωνιστούν για να βελτιώσουν την κατάσταση τους. Τελικά ο συνεταιρισμός εκπλήρωσε τον προορισμό του για την αυτοπροστασία και την πρόοδο των μελών του και έγινε παράδειγμα προς μίμηση (Κλήμη, 1985).

2.5 ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ

Το «συνεταιρίζεσθαι» στο Ελληνικό Σύνταγμα

Το ελληνικό Σύνταγμα από το 1864 αναφέρεται στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι. Στο άρθρο 11 το Σύνταγμα του 1864 αναφέρει ότι «οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι τηρώντας πάντοτε τους νομούς του κράτους οι όποιοι όμως δεν μπορούν να δώσουν το δικαίωμα αυτό».

Το Σύνταγμα του 1911 συμπληρώνει ότι ο Συνεταιρισμός μπορεί να διαλυθεί μόνο με δικαστική απόφαση. Το Σύνταγμα του 1927 δεν άλλαξε το άρθρο 11 του Συντάγματος του 1911 το οποίο αποτέλεσε το άρθρο 14. Η Αναθεωρητική Βουλή του 1948 ορίζει τον συνεταιρισμό ως οικονομική οργάνωση. Έτσι προκύπτει η ανάγκη διαχωρισμού του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι από την ρύθμιση θεμάτων του συνεταιρισμού όποτε στο Σύνταγμα του 1952 υπήρξε το άρθρο 109 σύμφωνα με το οποίο οι συνεταιρισμοί γεωργικοί και αστικοί τελούν υπό την προστασία του κράτους που φροντίζει συστηματικά για την ανάπτυξη τους. Η σύσταση σύμφωνα με τον νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών δεν αντιβαίνει το Σύνταγμα.

Το Σύνταγμα του 1975 στο άρθρο 12 αναφέρει τα εξής:

- 1.Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και σωματεία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα εφόσον τηρούν τους νομούς οι οποίοι όμως δεν μπορούν να αμφισβητήσουν το δικαίωμα αυτό.
- 2.Το σωματείο δεν μπορεί να διαλυθεί λόγω παραβάσεως του νόμου ή ουσιώδους διάταξης του καταστατικού του, παρά μόνο με δικαστική απόφαση.
- 3.Οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται και για ενώσεις πρόσωπων που δεν συνιστούν σωματεία.
- 4.Με νόμο μπορούν να επιβληθούν περιορισμοί στο δικαίωμα των δημοσίων υπάλληλων, των υπάλληλων των ΟΤΑ ή άλλων Ν.Π.Δ.Δ. ή δημοσίων επιχειρήσεων να συνεταιρίζονται.
- 5.Οι συνεταιρισμοί γεωργικοί και αστικοί αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους νομούς του κράτους και το καταστατικό τους και προστατεύονται από το κράτος το οποίο θα πρέπει να μεριμνά για την ανάπτυξη τους.
- 6.Επιτρέπεται η σύσταση σύμφωνα με τον νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών για σκοπούς κοινής ωφέλειας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης

γεωργικών εκτάσεων στους οποίους οι συμμετέχοντες έχουν ίση μεταχείριση. Η παράγραφος 4 αργότερα καταργήθηκε (Παπαγεωργίου, 2007).

Οι συνεταιριστικοί νόμοι

Το 1915 ψηφίστηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο ο πρώτος νόμος που αφορά τους συνεταιρισμούς γενικά, ο νόμος 602/1915. Επηρεασμένος από την αντίστοιχη γερμανική νομοθεσία, ο νόμος αυτός έθετε τις βασικές αρχές λειτουργίας και διοίκησης τόσο των αγροτικών, όσο και των αστικών συνεταιρισμών. Ο νόμος αυτός ίσχυσε για περίπου 65 χρόνια, μέχρι το 1979, και από τότε μέχρι σήμερα ψηφίστηκαν επτά νόμοι, οι εξής: Ν.602/1915, Ν.921/1979, Ν. 1541/1985, Ν.2169/1993, Ν. 2810/2000, Ν.4015/2011, 4384/2016. Η πληθώρα αυτή καταδεικνύει την προσπάθεια για προσαρμογή της νομοθεσίας στις έντονες αλλαγές που βίωσε ο αγροτικός τομέας τόσο σε οικονομικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Παρατηρούμε ότι η συνεταιριστική νομοθεσία στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα μεταβαλλόμενη. Δυστυχώς, το νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα δεν σχεδιάστηκε πραγματικά για τη σωστή λειτουργία των συνεταιρισμών, αλλά για τον έλεγχό τους. Οι νομοθετικές αστοχίες καταδεικνύουν ότι όλες οι κυβερνήσεις ανεξαρτήτως ιδεολογικής τοποθέτησης διαστρέβλωσαν την ουσία του συνεταιρισμού ότι δηλαδή πρόκειται για μια ιδιωτική εμπορική επιχείρηση που συναλλάσσεται αλλά και διοικείται από τα μέλη-ιδιοκτήτες της και όχι για μια ημικρατική επιχείρηση. Το μεγάλο πρόβλημα της αγροτοσυνεταιριστικής νομοθεσίας είναι ότι χρησίμευσε ως εργαλείο ελέγχου της αγροτικής ψήφου (Φεφές, 2017).

Όλοι οι παραπάνω νόμοι έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, που αφορούν κατά κύριο λόγο τις δραστηριότητες των αγροτικών συνεταιρισμών, οι οποίες είναι οι παρακάτω:

α) συγκέντρωση, συσκευασία, τυποποίηση αποθήκευση, συντήρηση, μεταφορά και πώληση γεωργικών προϊόντων των μελών αλλά και τρίτων, την προμήθεια γεωργικών εφοδίων και καταναλωτικών αγαθών.

β) δημιουργία βιοτεχνιών και βιομηχανιών, γεωργικών προϊόντων και η διάθεση των παραγομένων προϊόντων.

γ) δανειοδότηση των αγροτών, κατασκευή εγγειοβελτιωτικών έργων και έργων αγροτικής οδοποιίας, παροχή συνεταιριστικής εκπαίδευσης και τεχνικής βοήθειας στα μέλη.

δ) λήψη μέτρων προστασίας της αγροτικής παραγωγής των μελών και των τρίτων.

ε) δημιουργία συνεταιριστικών επιχειρήσεων για την προμήθεια στα μέλη καταναλωτικών αγαθών.

στ) ανάπτυξη αγροτουριστικών μονάδων, οικοτουρισμού και κοινωνικού τουρισμού.

ζ) ανάπτυξη δραστηριοτήτων για την βελτίωση της κοινωνικής και πολιτιστικής κατάστασης των αγροτών και της ανάπτυξης του βιοτικού τους επιπέδου.

η) συμμετοχή των ΑΣ σε επιχειρήσεις κοινής ωφελείας και δημοσίου συμφέροντος εφόσον επιτρέπεται από ειδικές διατάξεις και εξυπηρετεί τις επιδιώξεις του συνεταιρισμού.

θ) ανάθεση από το Κράτος στους συνεταιρισμούς δραστηριοτήτων σχετιζόμενες με την γεωργική και κοινωνική του πολιτική(Καμενίδης,2015),N.921/1979, N.1541/1985 ,N.4015/2011.

Ο ισχύων σήμερα νόμος για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς ψηφίστηκε το 2016 και είναι ο 4384/2016. Ο νόμος ρυθμίζει λειτουργικά και διοικητικά ζητήματα των αγροτικών συνεταιρισμών. Τα κύρια χαρακτηριστικά του είναι τα εξής:

1.Ο ΑΣ είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και έχει εμπορική ιδιότητα. Αναπτύσσει κάθε είδους δραστηριότητα, σύμφωνα με το νόμο και το καταστατικό του και για την επίτευξη των σκοπών του μπορεί να συνιστά νομικά πρόσωπα, να συμπράττει με καταναλωτικούς ή άλλους συνεταιρισμούς, με νομικά πρόσωπα του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα, με κοινωφελείς οργανισμούς, με επιχειρήσεις των ΟΤΑ, με συνεταιριστικές οργανώσεις άλλων χωρών και με φυσικά ή νομικά πρόσωπα στο πλαίσιο της διακρατικής ή και διεπαγγελματικής συνεργασίας.

2.Η έδρα του ΑΣ, και η περιφέρεια του ΑΣ ορίζονται από το καταστατικό του. Η επωνυμία του ΑΣ, εκφράζει υποχρεωτικά τον κύριο σκοπό ή τα αντικείμενα δραστηριότητάς του .

3.Για τη σύσταση ΑΣ απαιτείται η σύνταξη καταστατικού και η υπογραφή του από είκοσι (20) τουλάχιστον πρόσωπα, που απασχολούνται σε οποιονδήποτε κλάδο ή δραστηριότητα της αγροτικής οικονομίας που εξυπηρετείται από τις δραστηριότητες του ΑΣ.

4.Η συνεταιρική μερίδα είναι το ελάχιστο χρηματικό ποσό συμμετοχής κάθε μέλους στο κεφάλαιο του ΑΣ. Κάθε μέλος συμμετέχει στον ΑΣ με μία (1) υποχρεωτική μερίδα και έχει μία ψήφο στη γενική συνέλευση του ΑΣ. Η συνεταιριστική μερίδα είναι αδιαίρετη και ίση για όλα τα μέλη. Το καταστατικό μπορεί να προβλέπει την απόκτηση από κάθε μέλος προαιρετικών μερίδων χωρίς όμως δικαίωμα ψήφου.

5. Όργανα διοίκησης του ΑΣ είναι: α) Η γενική συνέλευση, β) το διοικητικό συμβούλιο και γ) το εποπτικό συμβούλιο, εφόσον ο αριθμός των μελών του ΑΣ είναι μεγαλύτερος από τριάντα (30). Η γενική συνέλευση αποτελεί το ανώτατο όργανο του ΑΣ. Στη γενική συνέλευση μετέχουν αυτοπροσώπως όλα τα μέλη που έχουν εκπληρώσει όλες τις ληξιπρόθεσμες οικονομικές τους υποχρεώσεις προς τον ΑΣ. Μέλη του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου μπορεί να εκλεγούν φυσικά πρόσωπα μέλη του ΑΣ, καθώς και οι νόμιμοι εκπρόσωποι των νομικών προσώπων μελών του ΑΣ (Ν. 4384/2016)

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα είχαν μια πορεία ανάπτυξης από τον πρώτο συνεταιριστικό νόμο, το 1915 μέχρι την εποχή της ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (1980), η οποία εκφράστηκε με τον μεγάλο αριθμό συνεταιριστικών οργανώσεων σε όλες τις βαθμίδες (πρωτοβάθμιες, δευτεροβάθμιες, τριτοβάθμιες) και έντονο κρατικό παρεμβατισμό στη δράση τους. Συστάθηκαν συνεταιριστικές οργανώσεις σε όλους τους τομείς δραστηριότητας της πρωτογενούς παραγωγής, με έντονη δράση. Μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, οι συνεταιρισμοί ενθαρρύνθηκαν μέσω επιδοτήσεων προκειμένου να εκσυγχρονιστούν και να προσαρμοστούν στις γρήγορα μεταβαλλόμενες συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης αγοράς των αγροτικών προϊόντων. Οι ευρύτερες οικονομικές συνθήκες, καθώς και προβλήματα διοίκησης και διαχείρισης δεν επέτρεψαν την ομαλή προσαρμογή τους, με αποτέλεσμα αρκετές συνεταιριστικές οργανώσεις να αντιμετωπίσουν σημαντικά προβλήματα βιωσιμότητας. Σήμερα, μετά την εκκαθάριση που επέβαλε ο τελευταίος συνεταιριστικός νόμος, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΠΑΣΕΓΕΣ, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί δεν υπερβαίνουν τους 850 σε όλη τη χώρα, από τους 6.500 περίπου που ήταν στις αρχές του 2.000. Η κατάρρευσή τους όχι μόνο είχε επιπτώσεις στην οικονομική ζωή της υπαίθρου, αλλά απαξίωσε την ιδέα του συνεργατισμού στις αγροτικές κοινωνίες (Παπαγεωργίου, 2015).

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Προκειμένου να διερευνηθούν τα παραπάνω θεωρητικά ερωτήματα, επιλέχθηκε μία αγροτική κοινότητα, το Δημοτικό Διαμέρισμα (ΔΔ) Βεργίνας της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ημαθίας, όπου πραγματοποιήθηκε η επιτόπια έρευνα. Η επιλογή της συγκεκριμένης αγροτικής κοινότητας έγινε διότι είναι αντιπροσωπευτική της Κεντρικής Μακεδονίας, όπου εφαρμόστηκε πλήρως το μοντέλο αγροτικής ανάπτυξης του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα. Βασικά χαρακτηριστικά του μοντέλου αυτού είναι η εντατικοποίηση της αγροτικής παραγωγής, μέσω της εισόδου στο παραγωγικό σύστημα εντατικών καλλιεργειών και τη χρήση της γεωργικής τεχνολογίας, αλλά και η διαφοροποίηση της παραγωγικής βάσης, μέσω της απασχόλησης του αγροτικού πληθυσμού σε εξωγεωργικές δραστηριότητες. Σήμερα, η αγροτική κοινότητα της Βεργίνας, όπως όλος ο αγροτικός κόσμος της χώρας, βιώνει τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης των τελευταίων χρόνων και μετασχηματίζεται προκειμένου να προσαρμοσθεί στις νέες συνθήκες.

3.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ

Μετά από μισό αιώνα πολεμικών συρράξεων, η χώρα από την δεκαετία του 1950 προσπαθεί να μπει σε ρυθμούς ανάπτυξης. Η περίοδος 1951-1973 υπήρξε η εποχή των μεγάλων διαρθρωτικών αλλαγών, καθώς η εκβιομηχάνιση στις μεγάλες πόλεις αύξησε τις ανάγκες σε εργατικό δυναμικό. Οι ανάγκες καλύφθηκαν από την μετακίνηση του αγροτικού πληθυσμού προς τις πόλεις, η οποία διευκολύνθηκε από τον εκσυγχρονισμό και την μηχανοποίηση της γεωργίας την ίδια εποχή με συνέπεια την πληθυσμιακή αποψίλωση των αγροτικών περιοχών. Ο αγροτικός πληθυσμός μειώθηκε κατά 700.000 άτομα την δεκαετία του 1950, περνώντας από 56% στο 39% του ενεργού πληθυσμού της χώρας (Πατρώνης, 2015).

Κατά την περίοδο 1961-1971 ο πληθυσμός των αγροτικών περιοχών μειώθηκε κατά 16,1%, επιβραδύνθηκε σε 4% την περίοδο 1971-1981 και σε 2% την περίοδο

1981-1991, ενώ την δεκαετία 1991-2001 σταθεροποιήθηκε εξαιτίας κυρίως του ρεύματος των ξένων μεταναστών που εγκαταστάθηκαν σε αυτές ως εργάτες γης.

Εξετάζοντας το δείκτη γήρανσης στις αγροτικές περιοχές κατά την περίοδο 1985-2002 βλέπουμε ότι συνεχίζει να αυξάνεται γρήγορα, με ετήσιο ρυθμό 6,9% για να φτάσει το 2002 το 28%, πολύ μεγαλύτερος δηλαδή από αυτόν του συνόλου της χώρας. Με βάση τον δείκτη εξάρτησης, που υπολογίζει πόσα συντηρούμενα νεαρά άτομα και άτομα της τρίτης ηλικίας αναλογούν σε 100 άτομα του ενεργού πληθυσμού, ο πληθυσμός κάτω των 14 ετών στις αγροτικές περιοχές έχει μειωθεί από το 20,2 % το 1985 στο 11,3 το 2002, ενώ αντίστοιχα ο πληθυσμός άνω των 65 ετών έχει αυξηθεί από 18,9% το 1985 στο 32,4% το 2002 (Σαφίλιου & Παπαδόπουλος, 2004). Για την περίοδο 2009 - 2014 η Ελλάδα παρουσίασε αύξηση του γηρασμένου πληθυσμού κατά σχεδόν δύο ποσοστιαίες μονάδες (1,8%) (European Commission: age structure, 2015). Ενώ σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 2011 από την Ελληνική Στατιστική Αρχή στο σύνολο της χώρας, αλλά και σε κάθε περιφέρεια ο αγροτικός πληθυσμός είναι γηραιότερος από τον αστικό. Συγκεκριμένα στο σύνολο της χώρας ο μέσος όρος ηλικίας στις αγροτικές περιοχές είναι 46,3 έτη ενώ στις αστικές 40,6 (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2014)

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι στις αγροτικές περιοχές παρατηρείται αφενός γήρανση του πληθυσμού, αφετέρου μείωση του αριθμού των νεότερων ηλικιών με συνέπεια την πιθανότητα ο ενεργός πληθυσμός τους να αντιμετωπίσει προβλήματα αναπαραγωγής στο μέλλον.

3.2 Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΒΕΡΓΙΝΑΣ ΤΗΣ Π.Ε. ΗΜΑΘΙΑΣ

3.2.1 Βεργίνα: ιστορικοί σταθμοί της Βεργίνας

Το χωριό Βεργίνα βρίσκεται 8 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της πόλης της Βέροιας. Ιδρύθηκε το 1922 από πρόσφυγες που ήρθαν από τον Πόντο και τον Καύκασο ανάμεσα στους δύο οικισμούς Κούτλες και Μπάρμπες, στους οποίους κατοικούσαν 25 οικογένειες γηγενών. Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1922 παραχωρήθηκαν οικοπέδα σε 121 οικογένειες προσφύγων (περίπου 300 κάτοικοι) (Δαμιανάκος, 2002). Το ένα τρίτο από αυτούς ήταν Καυκάσιοι και προέρχονταν από τα χωριά Pendzerot και Kecher της Ρωσίας, οι δε υπόλοιποι ήταν Πόντιοι και κατάγονταν από το χωριό Santa. Ο πληθυσμός των προσφύγων αποτελούσε τότε το 55% του συνολικού

πληθυσμού. Έτσι λοιπόν το χωριό διαμορφώθηκε με τρεις επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες : αυτόχθονες, Πόντιοι και Καυκάσιοι (Μαράτου-Αλιμπράντη, 1987).

Οι μεγάλοι δημογραφικοί, πολιτικοί και κοινωνικοί σταθμοί που οριοθετούν την ιστορία του χωριού είναι οι εξής:

Η προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα το 1913 μετά τους βαλκανικούς πολέμους, ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία με την συνθήκη της Λωζάννης και εγκατάσταση σχεδόν μισού εκατομμύριου προσφύγων στη Μακεδονία.

Η αγροτική μεταρρύθμιση του 1929-1930, ο εμφύλιος πόλεμος 1946-1949 και η αναχώρηση από το χωριό ενός μεγάλου αριθμού Ποντίων προσφύγων, ως πολιτικοί πρόσφυγες σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Η αγροτική εκμηχάνιση της δεκαετίας του 1960 και η ραγδαία ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας του χωριού και ταυτόχρονα η προλεταριοποίηση ενός μεγάλου αριθμού αγροτών οι οποίοι αναγκάζονται να μεταναστεύσουν στη Γερμανία.

Η μετεγκατάσταση πληθυσμών κυρίως κτηνοτρόφων από τα ορεινά στα πεδινά (Δαμιανάκος, 2002).

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 πολλοί μετανάστες της Γερμανίας επιστρέφουν πίσω, ενώ μια δεκαετία αργότερα η Ελλάδα μετατρέπεται από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής οικονομικών μεταναστών, κυρίως από τα Βαλκάνια. Αυτό επηρεάζει και την Βεργίνα, η οποία δέχεται μεγάλο αριθμό μεταναστών οι οποίοι απασχολούνται στη δενδροκαλλιέργεια.

Τα γεγονότα αυτά διατάραξαν και άλλαξαν ριζικά τις τοπικές κοινωνικές σχέσεις. Από την κολιγική σχέση, την οικονομία επιβίωσης, και την κοινωνική ανισότητα που επικρατούσε μέχρι την εγκατάσταση των προσφύγων και την αγροτική μεταρρύθμιση, η κοινωνία του χωριού περνά στην απαλλοτρίωση της γαιοκτησίας και κάνει δειλά ανοίγματα στην αγορά. Κατά τις επόμενες δεκαετίες αλλάζει σημαντικά το καλλιεργητικό σύστημα με την εισαγωγή της δεντροκαλλιέργειας (Δαμιανάκος, 2002).

Αργότερα, μια άλλη τομή στην εξέλιξη της αγροτικής κοινότητας αποτέλεσε η ανακάλυψη των τάφων του Φιλίππου, γεγονός που κατέστησε την Βεργίνα παγκοσμίως γνωστή και άρχισε να προσελκύει χιλιάδες επισκεπτών. Αυτή η εξέλιξη είχε συνέπειες στην οικονομική ζωή του τόπου, καθώς δημιούργησε θέσεις απασχόλησης στον τοπικό πληθυσμό.

3.3 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ

Καθώς η εξέλιξη κάθε τοπικού πληθυσμού εξαρτάται από την αλληλεπίδραση των γεννήσεων, των θανάτων και της μετανάστευσης, ο πληθυσμός του χωριού αρχίζει να μεταβάλλεται από τη δεκαετία του 1950. Το ένα τέταρτο περίπου του πληθυσμού, είχαν μεταναστεύσει την προηγούμενη δεκαετία στα αστικά κέντρα. Όμως η απώλεια καλύφθηκε καθώς ο ίδιος περίπου αριθμός κατοίκων των γύρω ορεινών περιοχών μετεγκαταστάθηκαν στο χωριό. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 παρατηρείται πλέον αναστροφή της μεταναστευτικής κίνησης και έτσι ο πληθυσμός αρχίζει και αυξάνει γοργά. Από τη δεκαετία του 1980 μέχρι σήμερα παραμένει σχεδόν σταθερός, παρόλο που υπάρχουν μεταναστευτικές ροές, όμως αντικαθίστανται από την εγκατάσταση οικονομικών μεταναστών. Σύμφωνα λοιπόν με την τελευταία απογραφή, η Βεργίνα έχει περίπου 1200 κατοίκους, περίπου 350 νοικοκυριά.

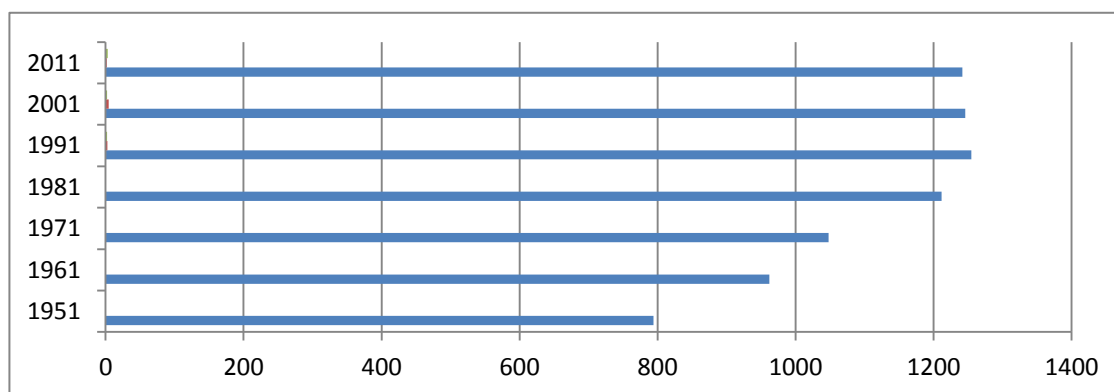
Η εξέλιξη του πληθυσμού της Βεργίνας διαφαίνεται από τον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.1: Εξέλιξη του πληθυσμού της Βεργίνας

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1951	794
1961	962
1971	1048
1981	1212
1991	1255
2001	1246
2011	1242

Πηγή: Δαμιανάκος 2002, Ελληνική Στατιστική Αρχή 2014

Διάγραμμα 3.1: Εξέλιξη του πληθυσμού της Βεργίνας

Πηγή: Δαμιανάκος 2002, Ελληνική Στατιστική Αρχή 2014

Από τα παραπάνω στοιχεία διαπιστώνουμε ότι ο πληθυσμός τα τελευταία εξήντα χρόνια σχεδόν διπλασιάστηκε. Μάλιστα σημειώνει μια συνεχή αύξηση μέχρι τη δεκαετία του 1980 και μετά μια σταθεροποίηση. Η αύξηση του πληθυσμού την δεκαετία του 1970 οφείλεται και στην δεντροκαλλιέργεια (ροδάκινα) που απέφερε μεγαλύτερο εισόδημα σε σχέση με τις εκστατικές καλλιέργειες. Την δεκαετία του 1980 ο πληθυσμός συγκρατείται χάρη στα αγροτικά δάνεια, τις ευρωπαϊκές επιδοτήσεις, και μια «προστατευτική» αγροτική πολιτική που διατηρούσε την τιμή του ροδάκινου σε βιώσιμα επίπεδα για την καλλιέργεια. Την ίδια δεκαετία οι κάτοικοι της Βεργίνας επωφελούνται οικονομικά από την ανακάλυψη των βασιλικών τάφων και την προσέλευση τουριστών. Την δεκαετία του 1990 και τα επόμενα χρόνια ο πληθυσμός της Βεργίνας ενισχύεται από το κύμα των ξένων εργατών κυρίως Αλβανών που εγκαθίστανται στο χωριό. Αυτοί αναπληρώνουν ως ένα βαθμό τους νέους που σταδιακά εγκαταλείπουν την Βεργίνα και την γεωργία αναζητώντας καλύτερες συνθήκες απασχόλησης στις μεγάλες πόλεις.

Σύμφωνα με μια έρευνα των Βαϊου και Χατζημιχάλη (1997) το 1987-1993 στους νομούς Πέλλας και Ημαθίας της Κεντρικής Μακεδονίας, όπου διαπιστώνεται ότι ο κυρίαρχος τύπος νοικοκυριού ήταν οι αγρότες επιχειρηματίες που νοίκιαζαν εκτάσεις γης και το κύριο μέρος της αγροτικής παραγωγής στηριζόταν στις δενδροκαλλιέργειες (κυρίως ροδάκινα). Οι αυξημένες ανάγκες σε εργατικό δυναμικό κατά τους καλοκαιρινούς μήνες είχε ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη ανάγκη για φθηνά εργατικά χέρια κυρίως Πολωνών και Αλβανών, οι οποίοι απασχολούνται με εργασίες που δεν τις ήθελαν οι ντόπιοι.

3.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ

3.4.1 Εξέλιξη της οικονομικής ζωής

Το 1925, στο πλαίσιο της Αγροτικής Μεταρρύθμισης έγινε απαλλοτρίωση των μεγάλων ιδιοκτησιών και παραχωρήθηκαν στις ακτήμονες οικογένειες γεωργική γη, όπου καλλιεργήθηκαν κυρίως σιτηρά, καλαμπόκι, σησάμι και ρόβι για τα ζώα. Το 1932 έγινε η οριστική διανομή των αγροκτημάτων στους κληρούχους γηγενείς και πρόσφυγες. Ο γεωργικός κλήρος ανερχόταν στα τριάντα τρία στρέμματα γης ανά οικογένεια (Αηδονίδης, 2017).

Έτσι, τα μεγάλα αγροκτήματα (τσιφλίκια) με τις εκτατικές μονοκαλλιέργειες (δημητριακά) και τις βοσκές έδωσαν την θέση τους στην εντατική πολυκαλλιεργητική-κτηνοτροφική μικροεκμετάλλευση. Οι κοινωνικές τάξεις των μπέδων και των κολίγων εκλείπουν και αντικαθίστανται από τους μικροκαλλιεργητές. Νέες καλλιέργειες εμφανίζονται (ζωοτροφές, καπνά, αμπέλια, δεντροκαλλιέργειες), ενώ οι παλιές (δημητριακά) παρακμάζουν ή εξαφανίζονται (σουσάμι, μουριές). Η ημινομαδική κτηνοτροφία περιορίζεται σημαντικά. Η γεωργία εκμηχανίζεται, εφαρμόζεται φυτοπροστασία, λίπανση και άρδευση, καθώς και αμειψισπορά. Η παραγωγικότητα της γης και της εργασίας αυξάνεται και οι συνεταιρισμοί στην γύρω περιοχή πολλαπλασιάζονται (Δαμιανάκος, 2002).

Από τη δεκαετία του 1960 κυριαρχεί η δενδροκαλλιέργεια, κερασιές, μηλιές, ακτινιδιές, αλλά επικρατεί η ροδακινοκαλλιέργεια. Το 24% των γεωργών ασχολούνται με την δενδροκαλλιέργεια το 1977, ενώ το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 78% το 1992. Το ροδάκινο (επιτραπέζιο και βιομηχανικό) γίνεται πρώτη επιλογή παραγωγής, καθώς εγγυάται ένα υψηλότερο εισόδημα, ενώ μετά την ένταξη της χώρας στη ΕΕ προστατεύεται σημαντικά μέσω των αποσύρσεων. Οι περισσότεροι παραγωγοί που καλλιεργούσαν άνω των 60 στρεμ. συνδύαζαν τη δενδροκαλλιέργεια με τα καπνά ή τα δημητριακά για μεγιστοποίηση του εισοδήματός τους, ενώ οι μικροί καλλιεργητές στράφηκαν αποκλειστικά στη δενδροκαλλιέργεια (Δαμιανάκος, 2002).

Τομή για την πορεία της Βεργίνας αποτέλεσαν οι συστηματικές ανασκαφές το 1977 από τον καθηγητή κλασικής αρχαιολογίας Μανόλη Ανδρόνικο, ο οποίος ανακάλυψε τέσσερα θαμμένα ταφικά κτίσματα των Μακεδόνων Βασιλέων, συμπεριλαμβανομένου και του τάφου του Φιλίππου Β'. Η άποψη αυτή προκάλεσε παγκόσμιο ενθουσιασμό. Οι ανασκαφές στη Μεγάλη Τούμπα συνεχίστηκαν και κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, ενώ τον Μάρτιο του 2014 ανακαλύφθηκαν στη Βεργίνα πέντε ακόμη βασιλικοί τάφοι. Το 1996 η UNESCO ανακοίνωσε την ένταξη του αρχαιολογικού χώρου των Αιγών στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, γεγονός που κατοχύρωσε το χωριό ως έναν από τους πιο σημαντικούς αρχαιολογικούς προορισμούς.

Η παραπάνω εξέλιξη δημιούργησε απασχόληση στην τοπική κοινότητα σχετική με τον τουρισμό. Ειδικότερα υπάρχουν έξι καταλύματα που διαθέτουν 16 έως 23 κλίνες το καθένα και συγκεκριμένα μια πανσιόν, ένα Guesthouse, ένα «Αρχοντικό» και τρία μικρά ξενοδοχεία. Η πληρότητά τους είναι σχετικά χαμηλή, (σύμφωνα με στοιχεία σε δυο διαφορετικές χρονικές περιόδους Νοέμβριος –Δεκέμβριος 2017/Απρίλιος- Μάιος

2018 από μηχανές αναζήτησης ξενοδοχειακών τιμών και πληροφοριών π.χ. trivago, booking.com.). Αυτό υποδηλώνει ότι από τις εκατοντάδες κόσμους που επισκέπτονται καθημερινά την Βεργίνα ελάχιστοι καταλύουν σε αυτή. Όσον αφορά τους χώρους εστίασης υπάρχουν οκτώ εστιατόρια-ταβέρνες, ένα ταχυφαγείο και ένα ουζερί καθώς και τρεις καφετέριες και ένα αναψυκτήριο. Απέναντι από τον αρχαιολογικό χώρο αλλά και στον ευρύτερο υπάρχουν τέσσερα τουριστικά καταστήματα με είδη λαϊκής τέχνης. Σύμφωνα με στοιχεία από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ημαθίας, το Δεκέμβριο του 2018 απασχολούνται σε αυτήν 29 άτομα, κάτοικοι Βεργίνας ή με καταγωγή από τη Βεργίνα, διαφόρων ειδικοτήτων, που εργάζονται είτε με σύμβαση ορισμένου χρόνου σε έργα της υπηρεσίας είτε ως μόνιμο και αορίστου χρόνου προσωπικό της ΕΦ.Α. Ημαθίας. Κατά συνέπεια, εάν στις παραπάνω θέσεις εργασίας προστεθούν και αυτές που προέκυψαν από την επιχειρηματικότητα των κατοίκων της Βεργίνας που είναι σχετικές με τον τουρισμό, προκύπτει ότι ο τουρισμός δημιούργησε 50-60 θέσεις εργασίας στον τοπικό πληθυσμό, δηλαδή έδωσε απασχόληση στο 15% περίπου των νοικοκυριών.

3.4.2 Η γεωργία / κτηνοτροφία σήμερα

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΠΕΚΕΠΕ (Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων) κατά το έτος 2017 υπέβαλαν αίτηση ενιαίας ενίσχυσης 208 άτομα από την κοινότητα Βεργίνας, οι οποίοι δήλωσαν ότι καλλιεργούν τις παρακάτω καλλιέργειες. Παρατίθενται και οι δηλωθείσες καλλιέργειες και των προηγούμενων δύο ετών:

Πίνακας 3.2: Καλλιέργειες στην Κοινότητα Βεργίνας

Έτος	2017	2016	2015
Φυτικό Κεφάλαιο	Έκταση σε εκτάρια	Έκταση σε εκτάρια	Έκταση σε εκτάρια
ΠΥΡΗΝΟΚΑΡΠΑ	582,30	580,84	569,84
ΛΟΙΠΑ ΣΙΤΗΡΑ(κριθάρι, βρώμη, σίτος μαλακός)	178,24	179,91	192,52
ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	152,99	238,98	238,94
ΣΚΛΗΡΟΣ ΣΙΤΟΣ	81,58	90,94	67,3
ΛΟΙΠΕΣ ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ (ακτινίδια ροδιές λωτοί καστανιές)	63,33	64,6	63,94
ΑΓΡΑΝΑΠΑΥΣΗ	58,6	56,24	27,42

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ (ηλίανθος)	55,07	64,24	75,92
ΑΡΑΒΟΣΙΤΟΣ	51,62	66,79	95,27
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΦΥΤΑ ΓΙΑ ΖΩΟΤΡΟΦΕΣ (αραβόσιτος, βίκος τριφύλλι)	50,55	40,02	39,21
ΕΛΑΙΩΝΕΣ	18,86	17,6	17,08
ΣΥΝΟΛΟ	1239,04	1400,16	1387,44

Πηγή: ΟΠΕΚΕΠΕ 2018

Πίνακας 3.3: Κτηνοτροφία στην Κοινότητα Βεργίνας

Έτος	2017	2016	2015
Ζωικό Κεφάλαιο	Αριθμός Ζωών	Αριθμός Ζωών	Αριθμός Ζωών
ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΑ	1767	2130	2130
ΟΡΝΙΘΟΕΙΔΗ	500	2000	2000
ΚΥΨΕΛΕΣ ΜΕΛΙΣΣΩΝ – ΜΕΛΛΙΣΟΣΜΗΝΗ	270	306	306

Πηγή: ΟΠΕΚΕΠΕ 2018

Από τους παραπάνω πίνακες διαπιστώνουμε ότι η κυριαρχία της ροδακινοκαλιέργειας συνεχίζεται ακόμη και σήμερα, καταλαμβάνοντας το ήμισυ σχεδόν των καλλιεργούμενων εκτάσεων. Ακολουθούν τα σιτηρά και οι βοσκότοποι. Η κτηνοτροφία στο χωριό είναι περιορισμένη και φθίνει το έτος 2017. Μάλιστα το ορνιθοτροφείο που υπήρχε στο χωριό σήμερα έχει εκλείψει. Οι κτηνοτρόφοι καλλιεργούν παράλληλα εκτάσεις με κτηνοτροφικά φυτά και κάνουν χρήση των βοσκοτόπων.

Σύμφωνα πάλι με παλαιότερη έρευνα του Δαμιανάκου Στ. μετά από δειγματοληψία 50 αγροτικών νοικοκυριών το καλλιεργητικό σύστημα στην Βεργίνα από το 1977 έως το 1992 καταγράφηκε ως εξής: οι μεγάλες εκμεταλλεύσεις άνω των 60 στρεμμάτων καλύπτουν το 1992 το 45,7% του συνόλου της καλλιεργούμενης γης, έναντι 38,7% το 1977 και αντιπροσωπεύουν το 22% των εκμεταλλεύσεων έναντι 16% το 1977. Η κατηγορία 40 έως 60 στρέμματα αυξάνεται επίσης το 1992, 31,9% του συνόλου της γης έναντι 27,8% και 26% των εκμεταλλεύσεων έναντι 22%. Επειδή η αύξηση των εκτάσεων αντισταθμίζεται από την αύξηση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων το μέσο μέγεθος των εκμεταλλεύσεων παραμένει σταθερό για τις εκμεταλλεύσεις 40 έως 60 στρεμμάτων, 49 στρέμματα ή τείνει να μειωθεί για τις εκμεταλλεύσεις άνω των 60 στρεμμάτων (από 94 σε 85 στρέμματα). Η κατηγορία από 20 έως 40 στρέμματα το 1992 κυριολεκτικά καταρρέει 14,3% της γης έναντι 23,6% και

20% των εκμεταλλεύσεων έναντι 32% το 1977. Οι μικρές εκμεταλλεύσεις δείχνουν να ανθίστανται 8,1% της γης και 32% των εκμεταλλεύσεων το 1992 έναντι 9,8% και 30% το 1977. Αυτό εξηγείται από την κοινωνικοεπαγγελματική κινητικότητα που παρουσιάζει αυτή η κατηγορία γεωργών και από το νέο ρόλο που καλείται να παίξει η γεωργία στη λειτουργία των μικρονοικοκυριών. Για τα νοικοκυριά αυτά η γεωργία κατέχει μια περιθωριακή θέση στην οικογενειακή οικονομία που στηρίζεται σε εξωτερικές δραστηριότητες και πόρους. Παρά ταύτα όλα τα μέλη της οικογένειας παράλληλα με την κύρια δουλειά τους απασχολούνται και με τα χωράφια.

Σύμφωνα με την έρευνα του 1992, χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι οι γεωργοί δεν επιθυμούν να επεκτείνουν τις καλλιέργειες τους με αγορά ή μίσθωση γης όπου παραμένει στάσιμη εκτός από τις εκμεταλλεύσεις από 20 έως 40 στρ. Πιο συχνά εμφανίζεται η εκχώρηση στρεμμάτων που γίνεται όμως άτυπα. Η πιο χαρακτηριστική μεταβολή σημειώθηκε στο είδος παραγωγής και συγκεκριμένα στη δενδροκαλλιέργεια ροδακίνων που σημείωσε τριπλάσια άνοδο. Τα καπνά και τα σιτηρά που παλιότερα αποτελούσαν κεντρικό άξονα της γεωργικής παραγωγής παρουσιάζουν τάσεις μείωσης (Δαμιανάκος, 2002).

3.5 ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΒΕΡΓΙΝΑ

Καθώς η συμμετοχή σε τυπικές και άτυπες συλλογικές δράσεις αποτελεί ένα δείκτη του κοινωνικού κεφαλαίου μιας κοινωνίας, διερευνήσαμε τις συλλογικές δράσεις που έχουν δημιουργηθεί από τους κατοίκους της κοινότητας στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών.

Το 1930 περίπου ιδρύεται στο χωριό ο "Όμιλος προοδευτικών γεωργών Βεργίνης" πρόεδρος του οποίου ήταν ο Αηδονίδης Κωνσταντίνος μέχρι την διάλυσή του τον Φεβρουάριο του 1939. Μεταπολεμικά θα δημιουργηθεί καινούργιος αγροτικός συνεταιρισμός στο χωριό (Αηδονίδης, 2017).

Σύμφωνα πάλι με τον κύριο Λαζόπουλο, πρώην πρόεδρο της κοινότητας Βεργίνας, μεταπολεμικά υπήρξαν δυο αγροτικοί συνεταιρισμοί ένας των ποντίων και ένας των ντόπιων. Μετά το 1960 οι δυο συνεταιρισμοί ενώνονται και δημιουργείται ο ΑΣ Βεργίνας, ο οποίος σήμερα έχει καταργηθεί. Από το 1996 και μετά οι αγρότες της Βεργίνας εγγράφονται ατομικά στο ΑΣ Νέος Αλιάκμων.

Σήμερα δεν υπάρχει αγροτικός συνεταιρισμός στην Βεργίνα, ούτε κάποια Ομάδα Παραγωγών. Σχεδόν το σύνολο των παραγωγών είναι μέλη του Αγροτικού

Συνεταιρισμού Νέος Αλιάκμων που εδρεύει στο χωριό Άμμος Βέροιας, που βρίσκεται 8 χιλιόμετρα δυτικά της Βεργίνας. Αντικείμενο του συνεταιρισμού είναι η εμπορία της αγροτικής παραγωγής των μελών (των φρούτων) και η προμήθεια με εφόδια.

Δεν καταγράφηκε καμία άλλη επαγγελματική συλλογική δραστηριότητα στην Βεργίνα.

Ωστόσο καταγράφηκε συλλογική δραστηριότητα στον πολιτιστικό τομέα. Το 1977 ιδρύθηκε ο Εκπολιτιστικός και Μορφωτικός Σύλλογος Βεργίνας με την επωνυμία «Αιγές» που οφείλεται στο όνομα της πρώτης πρωτεύουσας των Μακεδόνων που βρισκόταν στη θέση της Βεργίνας. Ορμώμενοι οι κάτοικοι από την παγκόσμια ανγνωρισιμότητα που απέκτησε το χωριό τους λόγω των ανασκαφών και της αποκάλυψης των αρχαιολογικών ευρημάτων, πρωταρχικός τους στόχος ήταν η ίδρυση μουσείου στη Βεργίνα.

Σήμερα οι δραστηριότητες του συλλόγου περιορίζονται στην διατήρηση της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και περιλαμβάνουν τμήματα χορευτικών, τμήματα εκμάθησης μουσικών οργάνων και τμήμα χορωδίας. Παράλληλα λειτουργεί τράπεζα αίματος και τμήματα εκμάθησης Η/Υ. Δραστηριοποιείται επίσης σε πολλές εκδηλώσεις πολιτιστικού ενδιαφέροντος εντός του χωριού, αλλά και όπου προσκαλείται, επιδιώκοντας γενικότερα την επικοινωνία με πολιτιστικά, μορφωτικά και λαογραφικά σωματεία και οργανισμούς.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για μια αγροτική κοινότητα που φαίνεται πως γνώρισε σημαντική ακμή και αργότερα μια σταθερότητα, γεγονός που αποδεικνύεται από την εξέλιξη του πληθυσμού της. Η στροφή στις εντατικές καλλιέργειες, και ειδικότερα την δενδροκαλλιέργεια και αργότερα η προσέλκυση πολύ μεγάλου αριθμού επισκεπτών, λόγω των αρχαιολογικών ευρημάτων και της δημιουργίας του Μουσείου Βεργίνας, αποτέλεσαν παράγοντες που καθόρισαν την οικονομική ζωή του τόπου.

Σε ό,τι αφορά τις συλλογικές μορφές οργάνωσης, αυτές συνοψίζονται σε μία επαγγελματικού χαρακτήρα και σε μία πολιτιστικού. Η πρώτη αφορά την λειτουργία ενός αγροτικού συνεταιρισμού με έδρα διπλανό χωριό και η δεύτερη αφορά τη λειτουργία ενός πολιτιστικού συλλόγου.

3.6 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.6.1 Ποσοτική έρευνα

Η ποσοτική μέθοδος εφαρμόζεται όταν στόχος της έρευνας είναι ο έλεγχος συγκεκριμένων θεωρητικών υποθέσεων. Η ποσοτική μέθοδος που βασίζεται σε δειγματοληπτική έρευνα με τυποποιημένο ερωτηματολόγιο, προσφέρει τη δυνατότητα στον ερευνητή να προσεγγίσει μεγάλο μέρος του πληθυσμού για τον έλεγχο της θεωρίας. Όταν τα αποτελέσματα της έρευνας στηρίζονται σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό, η γενική αντίληψη είναι ότι είναι εγκυρότερα. Η τυποποίηση των στοιχείων που συλλέγονται, η δυνατότητα προσέγγισης μεγάλου μέρους πληθυσμού και η επιδεκτικότητα των στοιχείων σε στατιστικές μεθόδους ανάλυσης καθιστούν την ποσοτική ως την πιο διαδεδομένη μορφή εμπειρικής έρευνας για τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων (Κυριαζή, 2002).

3.6.2 Ο πληθυσμός της έρευνας

Στην έρευνά μας ως πληθυσμό ορίζουμε τα αγροτικά νοικοκυριά της Βεργίνας που ασχολούνται με τη γεωργία. Θεωρούμε ότι είναι αυτοί που κάνουν δήλωση ΟΣΔΕ, δηλαδή 208 άτομα. Ωστόσο, γνωρίζουμε επίσης ότι σε αρκετές περιπτώσεις από το ίδιο νοικοκυριό μπορεί να κάνουν περισσότερα από ένα άτομα δήλωση καλλιέργειας. Σε έρευνά τους οι Koutsou et al, (2014) στο Νομό Κιλκίς, εντόπισαν ότι αυτό το ποσοστό ανέρχεται στο 25% περίπου του αριθμού των δηλώσεων. Κάνοντας αυτή την παραδοχή, ο πληθυσμός της έρευνάς μας μειώνεται στα 150 περίπου νοικοκυριά.

3.6.3 Το δείγμα της έρευνας

Δεδομένου ότι ο πληθυσμός είναι σχετικά μικρός, το μέγεθος του δείγματος ορίστηκε στο 40%, δηλαδή στα 60 άτομα. Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε είναι αυτή της απλής τυχαίας δειγματοληψίας (simple random sampling). Είναι η πιο διαδεδομένη μέθοδος και κάθε άτομο στον πληθυσμό έχει την ίδια πιθανότητα να επιλεγεί στο δείγμα. Πραγματοποιήθηκε πρωτογενής έρευνα (επίσης γνωστή ως «έρευνα πεδίου») που περιλαμβάνει τη συγκέντρωση δεδομένων. Αυτές οι πληροφορίες μπορούν να συλλεχθούν μέσω ερωτηματολογίων και συνεντεύξεων.

Ο τόπος διεξαγωγής της επιτόπιας έρευνας έγινε στην κοινότητα Βεργίνας. Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε με τη μέθοδο της προσωπικής συνέντευξης (face to face interview). Το θετικό σε αυτό τον τρόπο συμπλήρωσης είναι ότι οι ερωτώμενοι απάντησαν σε όλα τα ερωτήματα (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που αρνήθηκαν να δώσουν απαντήσεις σε συγκεκριμένες ερωτήσεις) και δεν υπήρξαν κενά ερωτηματολόγια. Επίσης δόθηκε η δυνατότητα να επεκταθεί η συζήτηση πέραν των ορίων που έθεταν οι ερωτήσεις. Δεν μπορούμε όμως να παραβλέψουμε ότι πρόκειται για μια χρονοβόρα μέθοδο και δεύτερον ότι η έννοια της ανωνυμίας κατά κάποιον τρόπο χάνεται καθώς υπήρχε προσωπική κοινωνική επαφή μεταξύ των ερωτηθέντων και του συνεντευκτή.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε δημόσιο αλλά και στον ιδιωτικό χώρο των ερωτώμενων (σπίτι ή εργασία). Από κάθε νοικοκυριό επιλέχθηκε να απαντήσει το ερωτηματολόγιο ένα μέλος, ο κάτοχος της γεωργικής εκμετάλλευσης. Το χρονικό διάστημα συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων ήταν από τον Μάιο έως τον Ιούνιο του 2018. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι από τους κατοίκους του χωριού οι Πόντιοι και οι Καυκάσιοι (δηλαδή οι απόγονοι των προσφύγων) ανταποκρίθηκαν θετικά και με μεγαλύτερη προθυμία στη διαδικασία αυτή, σε σχέση με τους υπόλοιπους κατοίκους (οι απόγονοι των ντόπιων), οι οποίοι εμφανίστηκαν διστακτικοί. Απευθυνθήκαμε σε 68 νοικοκυριά, τα 8 όμως αρνήθηκαν να απαντήσουν. Έτσι, ο τελικός αριθμός των συμπληρωθέντων ερωτηματολογίων είναι 60.

3.6.4 Το ερωτηματολόγιο της έρευνας

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε σε αυτό της Παγκόσμιας Τράπεζας «Integrated Questionnaire for the measurement of Social Capital» και είναι εμπλουτισμένο με κάποιες πρόσθετες ερωτήσεις. Περιλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού τύπου, ανοιχτού τύπου και διαβαθμισμένες. Οι κλειστού τύπου συνοδεύονται από προκαθορισμένες απαντήσεις, καθώς και από την επιλογή «άλλο...» όπου ο ερωτώμενος αναφέρει την δική του απάντηση. Επίσης προβλέπεται η απάντηση «Δεν ξέρω» για ανάλογες περιπτώσεις.

Το ερωτηματολόγιο περιέλαβε τις εξής ομάδες ερωτήσεων:

A. Δημογραφικά χαρακτηριστικά αγροτών

- Ηλικία
- Μόρφωση

- Μόρφωση συζύγου
- Εμπειρία εκτός χωριού
- Εισόδημα

B. Χαρακτηριστικά γεωργικής εκμετάλλευσης

- Μέγεθος
- Αποκλειστικό/κύριο/δευτερεύων επάγγελμα
- Εισόδημα
- Πρότυπο
- Μέλλον

Γ. Χαρακτηριστικά κοινωνικού κεφαλαίου

- Συνεταιριστική παιδεία
- Εμπιστοσύνη
- Συνεργασίες

Δ. Χαρακτηριστικά συνεταιριστικής συμπεριφοράς

- Συναλλαγές με συνεταιρισμό
- Πίστη
- Συμμετοχικότητα
- Ωφέλειες

E. Χαρακτηριστικά συνεργασιών

- Συμμετοχή σε ομάδες
- Πίστη στη συνεργασία

3.6.5 Στατιστική Ανάλυση

Μετά την ολοκλήρωση της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, τα δεδομένα κωδικοποιήθηκαν (coding) και καταχωρήθηκαν στο στατιστικό πακέτο SPSS (Statistical Package for Social Sciences, Έκδοση 23). Η στατιστική ανάλυση της έρευνας περιλαμβάνει την περιγραφική παρουσίαση των αποτελεσμάτων, τον υπολογισμό του μέσου όρου, των συχνοτήτων, των ποσοστών και της μέσης τιμής. Στη

συνέχεια έγινε στατιστικός έλεγχος Chi-square (χ^2) για τον έλεγχο των υποθέσεων, μέσω του οποίου ελέγχεται κατά πόσο δύο μεταβλητές είναι εξαρτημένες ή ανεξάρτητες μεταξύ τους. Το επίπεδο σημαντικότητας των στατιστικών ελέγχων καθορίστηκε σε $\alpha=0,05$.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

4.1.1 Ατομικά χαρακτηριστικά

Από τα 60 άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα το 70% ήταν άνδρες και το 30 % ήταν γυναίκες.

Πίνακας 4.1: Φύλο

	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Ανδρας	42	70,0	70,0	70,0
Γυναίκα	18	30,0	30,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ο μέσος όρος ηλικίας είναι τα 49,40 έτη, παρόμοιος με τον μέσο όρο ηλικίας στις αγροτικές περιοχές στο σύνολο της χώρας. Το 50% των ερωτηθέντων έχει ηλικία μέχρι 50 έτη και το άλλο μισό είναι από 50 ετών και πάνω. Η ηλικία που συναντούμε πιο συχνά στο δείγμα είναι τα 52 έτη, η μικρότερη ηλικία είναι τα 29 έτη και η μεγαλύτερη τα 79 έτη.

Πίνακας 4.2: Ηλικία

N	Valid	60
	Missing	0
Mean		49,40
Median		50,00
Mode		52
Std. Deviation		9,855
Variance		97,125
Minimum		29
Maximum		79

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

1

¹Χαμένες 99=Δεν Απάντησε

Τιμές 999=Δεν χρειαζόταν να απαντήσει

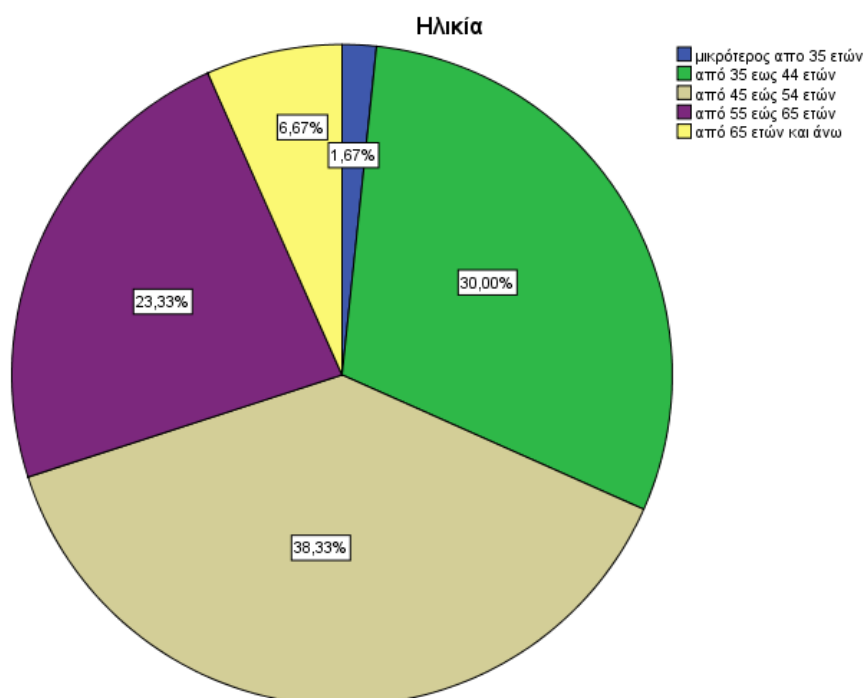
Το μεγαλύτερο ποσοστό 38,3% των ερωτηθέντων είναι ηλικίας από 45 έως 54 ετών και ακολουθούν με ποσοστό 30,0% τα άτομα ηλικίας από 35 έως 44 ετών, με ποσοστό 23,3% τα άτομα ηλικίας από 55 έως 65 ετών, με ποσοστό 6.7% τα άτομα ηλικίας από 65 ετών και άνω και τέλος, τα άτομα μικρότερα από 35 ετών με ποσοστό 1,7%.

Πίνακας 4.3: Κατανομή Ηλικιών

Ηλικία	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
<35 ετών	1	1,7	1,7	1,7
από 35 έως 44 ετών	18	30,0	30,0	31,7
από 45 έως 54 ετών	23	38,3	38,3	70,0
από 55 έως 65 ετών	14	23,3	23,3	93,3
≥ 65 ετών	4	6,7	6,7	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Διάγραμμα 4.1: Κατανομή Ηλικιών

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ελάχιστοι είναι οι κάτοικοι άνω των 65 ετών που εμφανίζονται ως αγρότες, αφενός γιατί η ηλικία αυτή είναι ηλικία συνταξιοδότησης, αφετέρου γιατί οι περισσότεροι από τους ηλικιωμένους κατοίκους του χωριού, είχαν σπεύσει να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα, σύμφωνα με το Πρόγραμμα Πρόωρης Συνταξιοδότησης

της ΕΕ, μεταβιβάζοντας τη γεωργική τους γη και την επαγγελματική τους ιδιότητα στα παιδιά τους. Τα παιδιά τους είναι αυτά που καλύπτουν το φάσμα των ηλικιών από 35 έως 44 και από 45 έως 54 ετών και που αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος. Ωστόσο ελάχιστοι είναι οι νέοι του χωριού κάτω των 35 ετών που ακολουθούν το επάγγελμα του γεωργού, παρόλο που τα προγράμματα της ΕΕ για την εγκατάσταση νέων γεωργών συνεχίζονται έως σήμερα

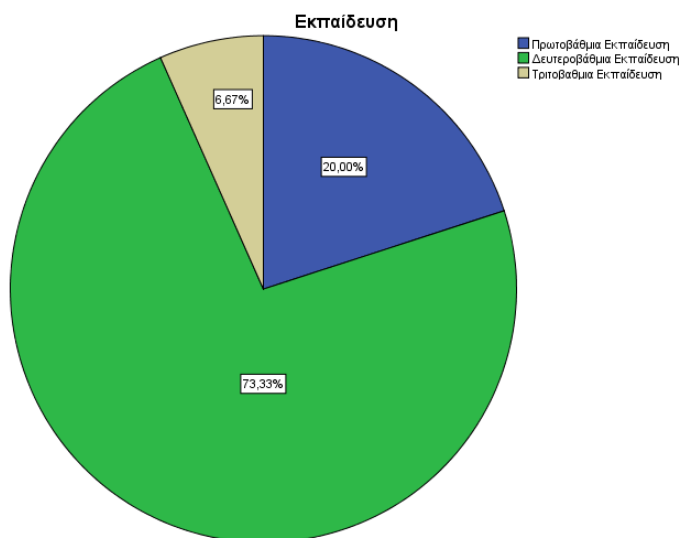
Από τα 60 άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα 12 είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 44 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και 4 τριτοβάθμιας με αντίστοιχα ποσοστά 20%, 73,3% και 6,7%.

Πίνακας 4.4: Εκπαίδευση(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

Εκπαίδευση	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Πρωτοβάθμια	12	20,0	20,0	20,0
Δευτεροβάθμια	44	73,3	73,3	93,3
Τριτοβάθμια	4	6,7	6,7	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Διάγραμμα 5.2: Εκπαίδευση

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Η πλειοψηφία των αγροτών του δείγματος είναι απόφοιτοι γυμνασίου και λυκείου και ακολουθούν οι απόφοιτοι δημοτικού. Άτομα δηλαδή χωρίς κάποια ιδιαίτερη εξειδίκευση, τα όποια μην έχοντας την δυνατότητα διαφορετικού επαγγελματικού προσανατολισμού, επέλεξαν το επάγγελμα του αγρότη, επηρεαζόμενοι

από τα κίνητρα της ΕΕ για τους νέους αγρότες ιδιαίτερα τα χρηματικά. Είναι αυτοί των ηλικιών από 35 έως 44 και από 45 έως 54 ετών που έσπευσαν να γίνουν νέοι αγρότες.

Όσον αφορά την οικογενειακή τους κατάσταση το 26,7% των ερωτηθέντων είναι άγαμοι και το 73,3% έγγαμοι.

Πίνακας 4.5: Οικογενειακή κατάσταση(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

Οικογενειακή κατάσταση	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Άγαμος	16	26,7	26,7	26,7
Έγγαμος	44	73,3	73,3	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Σχετικά τώρα με την εκπαίδευση των συζύγων των έγγαμων ερωτηθέντων, 2 από τους 44 έγγαμους δεν απάντησαν στην ερώτηση. Έτσι σε σύνολο 42 συζύγων 8 είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 29 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και μόνο 4 τριτοβάθμιας με αντίστοιχα ποσοστά 19%, 69% και 11,9%.

Πίνακας 4.6: Εκπαίδευση συζύγου

Εκπαίδευση συζύγου		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Πρωτοβάθμια	8	13,3	19,0	19,0
	Δευτεροβάθμια	29	48,3	69,0	88,1
	Τριτοβάθμια	5	8,3	11,9	100,0
	Σύνολο	42	70,0	100,0	
Χαμένες	99	2	3,3		
Τιμές	999	16	26,7		
	Σύνολο	18	30,0		
Σύνολο		60	100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Οι σύζυγοι των αγροτών στο χωριό έχουν ανάλογη εκπαίδευση με αυτούς και προφανώς δεν μπορούν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τις αποφάσεις που λαμβάνονται για την πορεία της γεωργικής εκμετάλλευσης, όπως συμβαίνει σε άλλες περιοχές, όπου οι σύζυγοι (κυρίως γυναίκες) έχουν ανώτερη εκπαίδευση και ασκούν θετική επίδραση.

Το ποσοστό των συζύγων που εργάζονται εκτός γεωργίας ανέρχεται σε 48,8% ενώ αυτών που δεν εργάζονται σε 51,2%.

Πίνακας 4.7: Εξωγεωργική απασχόληση συζύγου

Εξωγεωργική απασχόληση συζύγου		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Ναι	21	35,0	48,8	48,8
	Όχι	22	36,7	51,2	
	Σύνολο	43	71,7	100,0	
Χαμένες Τιμές	99	1	1,7		
	999	16	26,7		
	Σύνολο	17	28,3		
Σύνολο		60	100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Περίπου το ½ των συζύγων των αγροτών συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα εργαζόμενοι εκτός γεωργίας, πράγμα εύλογο, αφού το αγροτικό εισόδημα στην περιοχή είναι χαμηλό, ιδιαίτερα για τις οικογένειες που καλλιεργούν μικρό αριθμό στρεμμάτων.

Στη συνέχεια, προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν οι ερωτώμενοι έχουν επιρροές από διαφορετικό περιβάλλον εκτός της αγροτικής κοινότητας, τους ρωτήσαμε εάν έχουν ζήσει για αρκετό διάστημα εκτός αγροτικής κοινότητας. Από το σύνολο των 60 ατόμων του δείγματος τα είκοσι άτομα (33%) έχουν ζήσει εκτός χωριού, 61,1% από αυτούς για χρονικό διάστημα λιγότερο από 10 έτη, 16,7% για χρονικό διάστημα 10 έως 20 ετών και 22,2% για χρονικό διάστημα 20 έως 30 ετών. Στην ερώτηση για το λόγο που έζησαν εκτός χωριού απάντησαν 19, εκ των οποίων 5 σπούδασαν, 12 εργάστηκαν και 2 σπούδασαν και εργάστηκαν ταυτόχρονα.

Πίνακας 4.8: Διαβίωση εκτός χωριού (αριθμός ατόμων που απάντησαν)

Διαβίωση εκτός χωριού	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	20	33,3	33,3	33,3
Όχι	40	66,7	66,7	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Πίνακας 4.9:Χρονικό διάστημα διαβίωσης εκτός χωριού

Χρονικό διάστημα διαβίωσης εκτός χωριού		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	έως 10 χρόνια	11	18,3	61,1	61,1
	10 έως 20 χρόνια	3	5,0	16,7	77,8
	20 έως 30 χρόνια	4	6,7	22,2	100,0
	Σύνολο	18	30,0	100,0	
Χαμένες	99	2	3,3		
Τιμές	999	40	66,7		
	Σύνολο	42	70,0		
Σύνολο		60	100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Στην ερώτηση «για ποιον λόγο έζησες εκτός χωριού;» από το σύνολο του δείγματος, απάντησαν 19 άτομα, που έδωσαν συνολικά 21 απαντήσεις.

Πίνακας 4.10:Λόγος διαβίωσης εκτός χωριού(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

Λόγος διαβίωσης εκτός χωριού	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
\$reason ^a	19	31,7%	41	68,3%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ποσοστό 66,7% των απαντήσεων αυτών λέει ότι οι ερωτηθέντες έζησαν εκτός χωριού λόγω δουλειάς και το υπόλοιπο ποσοστό 33,3% λόγω σπουδών.

Πίνακας 4.11:Λόγος διαβίωσης εκτός χωριού

Λόγος διαβίωσης εκτός χωριού		Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
		N	Ποσοστό	
λόγος	σπουδές;	7	33,3%	36,8%
	δουλειά;	14	66,7%	73,7%
Σύνολο		21	100,0%	110,5%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

4.1.2 Χαρακτηριστικά γεωργικής εκμετάλλευσης

Τα 60 άτομα του δείγματός μας καλλιεργούν 3062 στρμ, επομένως η μέση γεωργική εκμετάλλευση έχει μέγεθος 51 στρμ., εύρημα που συμφωνεί με τον εθνικό μέσο όρο που είναι τα 49 στρμ. Από αυτά τα 1137 στρέμματα είναι νοικιασμένα, ποσοστό 37,13% και τα υπόλοιπα 1925 ιδιόκτητα, ποσοστό 62,87% . Οι περισσότερες ενοικιαζόμενες εκτάσεις ανήκουν στις μεγάλες γεωργικές εκμεταλλεύσεις πχ γεωργική εκμετάλλευση από το δείγμα 140 στρεμμάτων και άλλη 900 στρεμμάτων. Πράγματι αρκετοί κάτοικοι του χωριού όταν ρωτήθηκαν αν καλλιεργούν απάντησαν αρνητικά και δήλωσαν ότι έχουν νοικιάσει τα κτήματα τους σε άλλους.

Επίσης στους ερωτηθέντες υπάρχει γυναίκα υπερήλικας η οποία φαίνεται να νοικιάζει τις εκτάσεις που ανήκουν στον σύζυγο και στα δυο παιδιά της, τα οποία προφανώς δεν καλλιεργεί η ίδια. Αυτή εμφανίζεται ως γεωργός προφανώς για φορολογικούς λόγους αφού ο σύζυγος είναι συνταξιούχος του ΙΚΑ και τα παιδιά εργάζονται ως εκπαιδευτικοί.

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, το 50% των ερωτηθέντων καλλιεργεί ως 22,50 στρέμματα και το άλλο μισό από 22,50 στρέμματα και πάνω. Το μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης με τη μεγαλύτερη συχνότητα στο δείγμα είναι τα 9 στρέμματα. Η μικρότερη γεωργική εκμετάλλευση καλλιεργεί 4 στρέμματα και η μεγαλύτερη 900 στρέμματα.

Πίνακας 4.12: Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης

N	Valid	60
	Missing	0
Mean		51,04
Median		22,50
Mode		9 ^a
Std. Deviation		119,783
Variance		14347,860
Minimum		4
Maximum		900
Sum		3062

a. Multiple modes exist. The smallest value is shown

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

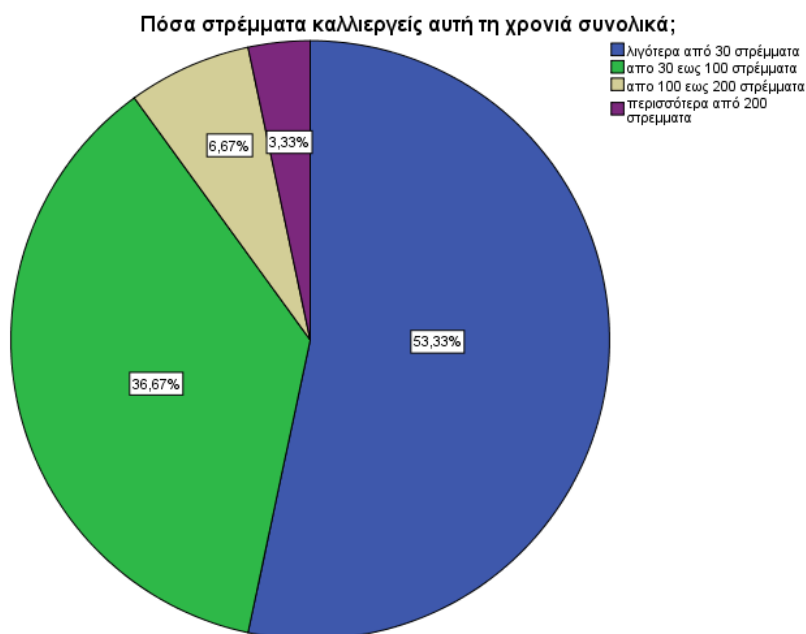
Το μεγαλύτερο ποσοστό 53,3% των ερωτηθέντων καλλιεργεί λιγότερα από 30 στρέμματα και ακολουθούν τα άτομα με 30 έως 100 στρέμματα με ποσοστό 36,7%, τα άτομα με 100 έως 200 στρέμματα με ποσοστό 6,7%, και τέλος τα άτομα με περισσότερα από 200 στρέμματα με ποσοστό 3,3%.

Πίνακας 4.13: Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης (στρεμματική κατανομή)

Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
<30 στρέμματα	32	53,3	53,3	53,3
από 30 έως 100 στρέμματα	22	36,7	36,7	90,0
από 100 έως 200 στρέμματα	4	6,7	6,7	96,7
>200 στρέμματα	2	3,3	3,3	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Διάγραμμα 4.3: Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης (στρεμματική κατανομή)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Πίνακας 4.14: Κλάσεις γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Κοινότητα Βεργίνας το 1997 και 1992

ΧΑΕ	Κάτω των 20 στρ	Κάτω των 20 στρ	20-40στρ	20-40στρ	40-60 στρ	40-60 στρ	Άνω των 60στρ	Άνω των 60στρ	Σύνολο ή μέσος Όρος	Σύνολο ή μέσος Όρος
έτος	1977	1992	1977	1992	1977	1992	1977	1992	1977	1992
εκμεταλλεύσεις	30,0	32,0	32,0	20,0	22,0	26,0	16,0	22,0	100,0	100,0
επιφάνειες	9,8	8,1	23,6	14,3	27,8	31,9	38,7	45,7	100,0	100,0
Μίσθωση γης										
εκμεταλλεύσεις	33,3	18,7	37,5	70,0	54,5	54,0	100,0	81,8	50,0	52,0
Μισθ.επιφαν	21,4	19,3	14,1	21,6	27,1	13,4	42,7	48,6	29,5	31,1
Τριφύλλι										
εκμεταλλεύσεις	33,3	6,2	75,0	30,0	81,8	23,0	62,5	36,3	62,0	22,0
Καλ.ιερ επιφαν	14,6	1,8	16,1	4,8	8,2	1,4	9,7	2,7	11,3	2,5
Καπνός										
εκμεταλλεύσεις	40,0	18,8	50,0	50,0	81,8	46,1	37,5	45,4	52,0	38,0
Καλ.ιερ επιφαν	20,9	27,9	17,4	17,5	11,4	10,3	2,7	7,0	10,3	11,3
Βαμβάκι										
εκμεταλλεύσεις	13,3	6,2	25,0	20,0	72,7	23,0	62,5	27,2	38,0	18,0
Καλ.ιερ επιφαν	6,3	3,0	1,8	4,5	22,6	4,0	18,5	5,2	14,5	4,6
Δενδροκαλλ										
εκμεταλλεύσεις	6,6	50,0	25,0	80,0	9,0	100	75,0	90,9	24,0	78,0
Καλ.ιερ επιφαν	7,8	53,3	7,8	39,1	9,6	62,2	8,4	31,2	8,5	44,0
Σιτάρι										
εκμεταλλεύσεις	47,3	18,7	81,2	70,0	100	53,8	87,5	100	76,0	56,0
Καλ.ιερ επιφαν	26	15,1	23,0	29,9	24,5	15,7	30,0	38,7	26,4	28,2
Κριθ/Καλαμπ										
εκμεταλλεύσεις	40,0	6,2	81,2	10,0	81,8	15,4	87,5	54,5	70,0	20,0
Καλ.ιερ επιφαν	19,4	1,2	32,6	2,0	21,4	2,8	29,0	15,5	26,8	8,4
Ζαχαρότευτλα										
εκμεταλλεύσεις	-	-	-	-	9,0	-	12,5	-	4,0	-
Καλ.ιερ επιφαν	-	-	-	-	1,8	-	1,0	-	0,9	-
Βοοειδή										
εκμεταλλεύσεις	53,3	-	68,7	10,0	100	8,0	100	45,0	76,0	14,0
Κεφαλες	9,2	-	25,6	4,0	25,1	6,0	40,0	90,0	100,0	100,0
Κεφαλες/εκμετ	1,2	-	3,1	0,3	4,4	0,3	9,7	5,7	5,1	1,4

Πηγή: Δειγματοληψία 50 αγροτικών νοικοκυριών, Δαμιανάκος 2002

Βλέποντας τον πίνακα με τις κλάσεις των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Κοινότητα Βεργίνας το 1997 και 1992 σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποίησε ο Δαμιανάκος σε 50 αγροτικά νοικοκυριά διαπιστώνουμε ότι το μέσο μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων παραμένει περίπου το ίδιο αλλά ότι ο αριθμός των μικρών εκμεταλλεύσεων έχει αυξηθεί με γεωμετρική πρόοδο, ώστε σήμερα να είναι πολύ μεγαλύτερος από το 1992. Επιπλέον παρατηρούμε πως οι μικρομεσαίες εκμεταλλεύσεις συμπιέζονται. Ο αριθμός των μεγάλων εκμεταλλεύσεων παραμένει περίπου ο ίδιος ή μπορεί να είναι και μικρότερος σε σχέση με το 1992, έχει αυξηθεί όμως κατά πολύ ο αριθμός των στρεμμάτων των εκμεταλλεύσεων αυτών.

Η ροδακινοκαλλιέργεια και γενικότερα η δεντροκαλλιέργεια εξακολουθεί να παραμένει η κυρίαρχη παραγωγή και ακολουθούν τα σιτηρά, τα κτηνοτροφικά φυτά και οι ενεργειακές καλλιέργειες.

Από το σύνολο των 60 ατόμων του δείγματος τα 29 άτομα έχουν την γεωργία ως αποκλειστικό επάγγελμα, (48,3%), 5 ως κύριο (8,3%) και 26 ως δευτερεύον (43,3%). Για τα νοικοκυριά της τελευταίας κατηγορίας η γεωργία κατέχει δευτερεύουσα θέση στην οικογενειακή οικονομία η οποία στηρίζεται στο εξωγεωργικό εισόδημα.

Πίνακας 4.15: Κατηγορία επαγγέλματος(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

Κατηγορία επαγγέλματος	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Αποκλειστικό επάγγελμα	29	48,3	48,3	48,3
Κύριο επάγγελμα	5	8,3	8,3	56,7
Δευτερεύον επάγγελμα	26	43,3	43,3	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Το συντριπτικό ποσοστό του δείγματος 83,3% δηλώνει ότι είχε την προηγούμενη χρονιά καθαρό γεωργικό εισόδημα από 0 έως 5000 ευρώ, ενώ καθαρό γεωργικό εισόδημα από 5000 έως 10000 ευρώ είχε το 15% και μόλις το 1,7% είχε καθαρό γεωργικό εισόδημα από 10000 ευρώ και άνω. Ειδικότερα, από την ανάγνωση των ερωτηματολογίων προκύπτει ότι για την πλειοψηφία της πρώτης ομάδας ατόμων το καθαρό γεωργικό εισόδημα είναι μηδενικό, ενώ και κάποιοι δήλωσαν ότι χρεώθηκαν.

Πίνακας 4.16: Κλάση γεωργικού εισοδήματος

Κλάση γεωργικού εισοδήματος	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
0 έως 5000 ευρώ	50	83,3	83,3	83,3
5000 έως 10000 ευρώ	9	15,0	15,0	98,3
10000 ευρώ και άνω	1	1,7	1,7	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Από το σύνολο του δείγματος, 43 άτομα, (71,7%) δήλωσαν ότι το γεωργικό τους εισόδημα αντιπροσωπεύει λιγότερο του 50% του οικογενειακού τους εισοδήματος, και τα υπόλοιπα 17 (28,3%) ότι αντιπροσωπεύει πάνω από 50%. Ειδικότερα, από την ανάγνωση των ερωτηματολογίων προκύπτει ότι μόνο για 15 άτομα, ποσοστό 25%, το συνολικό τους οικογενειακό εισόδημα προέρχεται από την γεωργία.

Πίνακας 4.17: Ποσοστό οικογενειακού εισοδήματος προερχόμενου από την γεωργία

Ποσοστό οικογενειακού εισοδήματος προερχόμενου από την γεωργία	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων t	Αθροιστικό ποσοστό
50% και κάτω	43	71,7	71,7	71,7
πάνω από 50%	17	28,3	28,3	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Προκειμένου να διερευνήσουμε το πρότυπο που έχουν οι ερωτώμενοι για τον πετυχημένο γεωργό στοιχείο το οποίο καθορίζει τις δράσεις τους, θέσαμε το αντίστοιχο ερώτημα.

Στην ερώτηση «ποιος είναι ο πετυχημένος γεωργός;», από το σύνολο του δείγματος, απάντησαν 58 άτομα, που έδωσαν συνολικά 136 απαντήσεις.

Πίνακας 4.18: Πετυχημένος γεωργός(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
\$Farmer ^a	58	96,7%	2	3,3%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ποσοστό 27,2% των απαντήσεων αυτών λέει ότι ένας πετυχημένος γεωργός θα πρέπει να συμμετέχει σε ομάδες, ποσοστό 25,7% να ενημερώνεται συνεχώς, ποσοστό 19,1% να στοχεύει στην ποιότητα, ποσοστό 16,9% να καλλιεργεί πολλά στρέμματα, και ποσοστό 11% να επενδύει συνεχώς.

Πίνακας 4.19: Πετυχημένος γεωργός

		Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
		N	Ποσοστό	
Γεωργός	Να καλλιεργεί πολλά στρέμματα	23	16,9%	39,7%
	Να επενδύει συνεχώς	15	11,0%	25,9%
	Να ενημερώνεται συνεχώς	35	25,7%	60,3%
	Να συμμετέχει σε ομάδες	37	27,2%	63,8%
	Να στοχεύει στην ποιότητα	26	19,1%	44,8%
Σύνολο		136	100,0%	234,5%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Παρατηρούμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό των γεωργών σήμερα στον αιώνα της πληροφορίας αντιλαμβάνονται την σημασία της για την δουλειά τους. Και ένα ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό από αυτούς θεωρούν ως ακρογωνιαίο λίθο μιας επιτυχημένης αγροτικής δραστηριότητας τη συλλογική δράση. Το μεγάλο μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης και οι επενδύσεις σε αυτήν είναι τα κριτήρια που θεωρούνται τα λιγότερο σημαντικά.

Στην ερώτηση «ποια είναι τα μελλοντικά σου σχέδια σε σχέση με την γεωργική σου εκμετάλλευση;», από τα 60 άτομα, απάντησαν τα 58 και έδωσαν συνολικά 61 απαντήσεις.

Πίνακας 4.20: Μέλλον γεωργικής εκμετάλλευσης(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
\$Farmer ^a	58	96,7%	2	3,3%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ποσοστό 41% των απαντήσεων αυτών λέει ότι οι γεωργοί που ρωτήθηκαν σκοπεύουν να αφήσουν την γεωργική τους εκμετάλλευση όπως είναι, ποσοστό 26,2% να την μικρύνουν, ποσοστό 14,8% να την εγκαταλείψουν, ποσοστό 6,6% να την μεγαλώσουν, ποσοστό πάλι 6,6% να κάνουν επενδύσεις, ποσοστό 3,3% να κάνουν καινοτομίες και ποσοστό 1,6% , (1 γεωργός) απαντάει «δεν ξέρω»

Οι απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση αντανακλούν σε κάποιο βαθμό τις απαντήσεις στην προηγούμενη, καθώς είναι πολύ μικρό το ποσοστό των ερωτηθέντων που σκοπεύουν να μεγεθύνουν τη γεωργική τους εκμετάλλευση. Το γενικότερο κλίμα της οικονομίας, όπως μας δήλωσαν, τους επηρεάζει και για το λόγο αυτό οι περισσότεροι δεν σκοπεύουν να κάνουν καμιά αλλαγή στην γεωργική τους εκμετάλλευση, φοβούμενοι την ρευστή κατάσταση της οικονομίας ,την αύξηση της φορολογίας του αγροτικού εισοδήματος καθώς και την φορολόγηση της αγροτικής γης (ΕΝΦΙΑ). Ένας σχετικά μικρός αριθμός θα την εγκαταλείψει και θα στραφεί σε άλλο επάγγελμα, ενώ το ένα τέταρτο θα μειώσει το μέγεθός της. Τέλος, αυτοί που σκοπεύουν να κάνουν αλλαγές και καινοτομίες αντιπροσωπεύουν επίσης ένα πολύ μικρό ποσοστό.

Πίνακας 4.21: Μέλλον γεωργικής εκμετάλλευσης

	Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων	
	N	Ποσοστό		
γεωργία	Μεγέθυνση	4	6,6%	6,7%
	Σμίκρυνση	16	26,2%	26,7%
	Καμία αλλαγή	25	41,0%	41,7%
	Εγκατάλειψη	9	14,8%	15,0%
	Δεν ξέρω	1	1,6%	1,7%
	Επενδύσεις	4	6,6%	6,7%
	Καινοτομίες	2	3,3%	3,3%
Σύνολο		61	100,0%	101,7%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

4.1.3 Συνεταιριστική παιδεία

Καθώς, σύμφωνα με τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας, οι συλλογικές δράσεις, εν προκειμένω οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, αποτελούν μία λύση στα προβλήματα βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στο ερωτηματολόγιο περιλήφθηκαν ερωτήσεις που αφορούν τις γνώσεις των μελών του δείγματος αναφορικά με τις αρχές λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών.

Πίνακας 4.22: Συνεταιριστική παιδεία

		Σ	Λ	Δεν ξέρω
1.	Μέλος μπορεί να είναι οποιοσδήποτε γεωργός	70%	30%	
2.	Μέλη μπορεί να είναι μόνο οι μικροί γεωργοί	5%	93,3%	1,7%
3.	Μέλη μπορεί να είναι μόνο οι μεγάλοι γεωργοί	3,3%	95%	1,7%
4.	Ένα μέλος μπορεί να φύγει οποιαδήποτε στιγμή	90%	8,3%	1,7%
5.	Κάθε μέλος έχει μια ψήφο στις Γενικές Συνελεύσεις, ανεξάρτητα από το πόσα στρέμματα καλλιεργεί	95%	5%	
6.	Τα μέλη είναι υποχρεωμένα να παραδίδουν τουλάχιστο το 80% της παραγωγής τους στο συνεταιρισμό	65%	35%	
7.	Τα μέλη του συνεταιρισμού είναι υπεύθυνα για το συν/σμό τους	96,7%	3,3%	
8.	Τα μέλη του συνεταιρισμού μπορούν και πρέπει να ελέγχουν την διοίκηση του	100%		
9.	Οι συνεταιρισμοί οφείλουν να παρέχουν εκπαίδευση στα μέλη τους	100%		
10.	Οι συνεταιρισμοί πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους	96,7%	3,3%	
11.	Οι συνεταιρισμοί πρέπει να παρέχουν κοινωνικό έργο στην τοπική κοινωνία	98,3%	1,7%	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Από τα τις απαντήσεις τους διαπιστώνεται ότι στην συντριπτική τους πλειοψηφία οι ερωτηθέντες έχουν συνεταιριστική παιδεία, δηλαδή ότι γνωρίζουν τις βασικές αρχές λειτουργίας των συνεταιριστικών οργανώσεων. Φαίνεται μάλιστα ότι είναι ενήμεροι και για την τελευταία αλλαγή του συνεταιριστικού νόμου που αφορά την υποχρέωση των μελών να καταθέτουν το 80% της παραγωγής τους στον συνεταιρισμό.

Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, δήλωσαν ότι ο τοπικός συνεταιρισμός παρείχε στα μέλη του σεμινάρια ολοκληρωμένης γεωργίας, στα πλαίσια της οποίας οι αγρότες του εν λογωσυνεταιρισμού όπως και των λοιπών του Νομού εκπαιδεύτηκαν για την ορθολογική χρήση φαρμάκων λιπασμάτων και την καλλιέργεια της αγροτικής γης.

4.1.4 Συνεργασίες- Εμπιστοσύνη

Καθώς η εμπιστοσύνη και η συνεργασία είναι από τους σημαντικότερους άξονες της κοινωνικής συνοχής και κατ' επέκταση του κοινωνικού κεφαλαίου μιας τοπικής κοινωνίας ρωτήσαμε σχετικά για να διερευνήσουμε τα επίπεδα συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των παραγωγών .

Στην πλειονότητά τους (66,7%) οι ερωτηθέντες δήλωσαν ότι συνεργάζονται μεταξύ τους.

Πίνακας 4.23: Συνεργασία με άλλους γεωργούς του χωριού(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

Συνεργάζεσαι με άλλους γεωργούς του χωριού ;	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	40	66,7	66,7	66,7
Όχι	20	33,3	33,3	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Στην ερώτηση «Σε τι συνεργάζεσαι με άλλους γεωργούς του χωριού», από τα 60 άτομα, απάντησαν τα 40 και έδωσαν συνολικά 73 απαντήσεις.

Πίνακας 4.24: Είδος συνεργασίας(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
Operation ^a	40	66,7%	20	33,3%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Οι τομείς στους οποίους συνεργάζονται είναι σε ποσοστό 41,1% στη χρήση γεωργικών μηχανημάτων, δηλαδή δανείζει ο ένας στον άλλο παρελκόμενα γεωργικών ελκυστήρων 23,3% στην γεώτρηση (δηλαδή εγκατέστησαν από κοινού γεωτρήσεις), 26% στην εργασία (ανταλλαγή μεροκάματων), και 9,6% στην ανταλλαγή πληροφοριών.

Το πολύ μικρό ποσοστό ανταλλαγής πληροφοριών, δείχνει ότι οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι γνωρίζουν οι ίδιοι αρκετά καλά το αντικείμενο της εργασίας τους και δεν χρειάζονται πληροφορίες άλλων ή τις αναζητούν σε εξειδικευμένους επιστήμονες

Πίνακας 4.25 : Είδος συνεργασίας

	Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
	N	Ποσοστό	
συνεργασία ^a			
Στη χρήση γεωργικών μηχανημάτων	30	41,1%	75,0%
Στην γεώτρηση	17	23,3%	42,5%
Στην εργασία	19	26,0%	47,5%
Στην ανταλλαγή πληροφοριών	7	9,6%	17,5%
Σύνολο	73	100,0%	182,5%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Δεδομένου ότι, σύμφωνα με την θεωρία, η εμπιστοσύνη σε άτομα και θεσμούς αποτελεί ενδεικτικό στοιχείο του επιπέδου του κοινωνικού κεφαλαίου σε μια κοινωνία και κατ' επέκταση παράγοντα για την εκδήλωση συλλογικών δράσεων από τα μέλη της, περιλάβαμε στο ερωτηματολόγιο σχετικές ερωτήσεις.

Πίνακας 4.26: Εμπιστοσύνη

		Λίγο Καθόλου	Μέτρια	Πολύ Πάρα πολύ
1.	Στην οικογένειά		1,7%	98,3%
2.	Στους συγγενείς	13,3%	25%	61,7%
3.	Στους φίλους	8,3%	28,3%	63,3%
4.	Στους γείτονες	15%	48,3%	36,7%
5.	Στους συγχωριανούς	18,3%	63,3%	18,3%
6.	Στον Συνεταιρισμό	18,3%	63,3%	18,3%
7.	Στο σύλλογο του χωριού	38,3%	46,7%	15%
8.	Στο Δήμο	80%	13,3%	6,7%
9.	Στη Νομαρχία	83,3%	13,3%	6,7%
10.	Στις Δημόσιες Υπηρεσίες γενικά	81,7%	18,3%	
11.	Στο Κράτος	83,3%	16,7%	
12.	Στην Ευρωπαϊκή Ένωση	80%	16,7%	3,3%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Τα παραπάνω ευρήματα αποκαλύπτουν την έλλειψη εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς (δήμο, νομαρχία, κράτος κλπ) σε υψηλότατο ποσοστό, σε αντιδιαστολή με τον βαθμό εμπιστοσύνης που δείχνουν στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων εμπιστεύεται φίλους, συγγενείς κλπ από μέτρια έως παρά πολύ. Σχετικά αυξημένη εμπιστοσύνη δείχνουν στις δύο βασικές συλλογικές δράσεις του χωριού (αγροτικός συνεταιρισμός και πολιτιστικός σύλλογος).

Με άλλα λόγια, οι ερωτηθέντες φαίνεται ότι εμπιστεύονται το πολύ στενό τους οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον και στη συνέχεια η εμπιστοσύνη μειώνεται όσο διευρύνεται το περιβάλλον και γίνεται τοπικό, υπερτοπικό και υπερεθνικό. Ωστόσο, είναι άξιο παρατήρησης ότι η εμπιστοσύνη σε έναν υπερεθνικό θεσμό, την Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι ελαφρώς μεγαλύτερη από την εμπιστοσύνη στον βασικό εθνικό θεσμό, το Κράτος.

Τα αποτελέσματα αυτά αντιδιαστέλλονται αυτών της εμπειρικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε στα χωριά του Ν. Κιλκίς (Koutsou et al., 2014), όπου οι ερωτηθέντες κυρίως νέοι αγρότες δείχνουν αυξημένη θεσμική εμπιστοσύνη και μειωμένη στις συλλογικές δράσεις.

4.1.5 Συλλογική δράση

Προκειμένου να διαπιστωθούν οι σχέσεις των ερωτηθέντων παραγωγών με τον τοπικό συνεταιρισμό, το ερωτηματολόγιο περιέλαβε ερωτήσεις σχετικές με το εάν είναι μέλη και με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό

Στην ερώτηση αν είναι μέλος κάποιου συνεταιρισμού το 76,7% του δείγματος απάντησε ΝΑΙ και το 23,3% απάντησε ΟΧΙ.

Πίνακας 4.27: Μέλος αγροτικού συνεταιρισμού

Είσαι μέλος κάποιου αγροτικού συνεταιρισμού;	Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Ναι	46	76,7	76,7	76,7
Όχι	14	23,3	23,3	100,0
Σύνολο	60	100,0	100,0	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Στην ερώτηση ποιοι είναι οι λόγοι που δεν είναι μέλη κάποιου αγροτικού συνεταιρισμού απάντησε το 20%.

Πίνακας 4.28: Λόγοι μη συμμετοχής σε αγροτικό συνεταιρισμό(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
\$member ^a	12	20,0%	48	80,0%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Από αυτούς ποσοστό 83,3% απάντησε «Δεν υπάρχει αντίστοιχος συν/σμός», ποσοστό 8.3% «Άμεση πληρωμή» και το ίδιο ποσοστό 8.3% «Δεν έχω εμπιστοσύνη στους συν/σμούς».

Πίνακας 4.29: Λόγοι μη συμμετοχής σε αγροτικό συνεταιρισμό

	Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
	N	Ποσοστό	
μέλος ^a			
Δεν γίνεται άμεση πληρωμή	1	8,3%	8,3%
Δεν υπάρχει αντίστοιχος συν/σμός	10	83,3%	83,3%
Δεν έχω εμπιστοσύνη στους συν/σμούς	1	8,3%	8,3%
Σύνολο	12	100,0%	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Εν κατακλείδι, μπορούμε να πούμε ότι διαπιστώνεται ότι οι ερωτηθέντες αφενός σε γενικές γραμμές έχουν γνώση των αρχών λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών, αφετέρου είναι αρκετά πιστοί στον συνεταιρισμό, καθώς ένα σημαντικό μέρος των συναλλαγών τους σε ό,τι αφορά τις εισροές αλλά κυρίως τις εκροές τους το πραγματοποιούν με τον συνεταιρισμό. Όσοι δεν είναι μέλη, δεν το κάνουν από επιλογή, απλά δεν υπάρχει συνεταιρισμός που να παραλαμβάνει τα προϊόντα τους (πχ σιτηρά). Όσοι δεν συναλλάσσονται με τον συνεταιρισμό, το κάνουν επειδή προτιμούν τον έμπορο είτε γιατί τους πληρώνει «στο χέρι», είτε γιατί είναι δύσπιστοι απέναντι στον συνεταιρισμό.

Στην ερώτηση «Πού θα πουλήσεις φέτος την παραγωγή σου;» από τα 60 άτομα απάντησαν τα 59, και έδωσαν συνολικά 64 απαντήσεις.

Πίνακας 4.30: Πώληση παραγωγής (αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
τελευταία πενταετία	60	100,0%	0	0,0%	60	100,0%
φέτος	59	98,3%	1	1,7%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ποσοστό 67,7% των απαντήσεων αυτών δηλώνει ότι οι γεωργοί που ρωτήθηκαν πούλησαν τα τελευταία πέντε χρόνια την παραγωγή τους στον συνεταιρισμό, ποσοστό 29,2% στον έμπορο, ποσοστό 1,5% στη λαϊκή αγορά, και ποσοστό πάλι 1,5% στη λαχαναγορά.

Ποσοστό 68,8% των απαντήσεων αυτών δηλώνει ότι οι γεωργοί που ρωτήθηκαν θα πουλήσουν φέτος την παραγωγή τους στον συνεταιρισμό, ποσοστό 28,1% στον έμπορο, ποσοστό 1,6% στη λαϊκή αγορά, και ποσοστό πάλι 1,6% στη λαχαναγορά.

Πίνακας 4.31: Πώληση παραγωγής

		Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
		N	Ποσοστό	
τελευταία πενταετία				
παραγωγή ^a	Συνεταιρισμό	44	67,7%	73,3%
	Έμπορο	19	29,2%	31,7%
	Λαϊκή Αγορά	1	1,5%	1,7%
	Λαχαναγορά	1	1,5%	1,7%
Σύνολο		65	100,0%	108,3%
φέτος				
παραγωγή ^a	Συνεταιρισμό	44	68,8%	74,6%
	Έμπορο	18	28,1%	30,5%
	Λαϊκή Αγορά	1	1,6%	1,7%
	Λαχαναγορά	1	1,6%	1,7%
Σύνολο		64	100,0%	108,5%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι οι αγρότες του χωριού είναι πιστοί στον συνεταιρισμό παραδίδοντας το σύνολο, ή το μεγαλύτερο ποσοστό της παραγωγής τους στον συνεταιρισμό. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε ότι μεταξύ των ερωτώμενων υπάρχουν 10 άτομα, για την αγροτική παραγωγή των οποίων δεν υπάρχει αντίστοιχος συνεταιρισμός.

Η αφοσίωση τους αυτήν στον ΑΣ Αλιάκμονα είναι αναμενόμενη, αφού στο σύνολο τους δηλώνουν ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από τον συνεταιρισμό για τους παρακάτω λόγους:

α) Καλή οργάνωση του συνεταιρισμού όποτε δεν ταλαιπωρούνται στις συναλλαγές τους μαζί του.

β) Σίγουρη πώληση της παραγωγής τους και πληρωμή αυτής σε σύντομο χρονικό διάστημα. Μάλιστα θεωρούν ότι ο συνεταιρισμός καταφέρνει και τους πληρώνει κάθε χρόνο με τις καλύτερες τιμές της αγοράς, εξαιτίας της σωστής οικονομικής του διαχείρισης.

γ) Ως μέλος της Κοινοπραξίας ΑΛΜΜΕ, η οποία λειτουργεί εργοστάσιο κονσερβοποιίας, δίνει εργασία στα μέλη των αγροτικών οικογενειών του χωριού.

δ) Η σύγκληση συχνών γενικών συνελεύσεων βοηθού στην ενημέρωση τους και στην συμμετοχή τους στην λήψη αποφάσεων

ε) Κάποιοι από τους ερωτηθέντες μάλιστα θεωρούν ότι ο συνεταιρισμός παρέχει στα μέλη του κάποια εκπαίδευση έστω και στοιχειώδη.

Εν κατακλείδι θεωρείται από τους Βεργινιώτες από τους καλύτερους συνεταιρισμούς του Νομού Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι πληρώνει καλύτερα από τους άλλους. Αξιώνει όμως από τον παραγωγό να παραδώσει την καλύτερη ποιότητα προϊόντων. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι εφαρμόζει σύστημα ολοκληρωμένης διαχείρισης προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα προϊόντων που διακινεί.

Εκτός από την εμπορία των γεωργικών προϊόντων, ο τοπικός αγροτικός συνεταιρισμός παρέχει στα μέλη και εφόδια. Ο βαθμός που οι παραγωγοί συναλλάσσονται με τον συνεταιρισμό σε αυτό το επίπεδο διαπιστώνεται από τις παρακάτω ερωτήσεις.

Στην ερώτηση «Από πού αγόρασες τα τελευταία πέντε χρόνια τα εφόδιά σου;» από τα 60 άτομα απάντησαν όλα, και έδωσαν συνολικά 62 απαντήσεις. Στην ερώτηση «Από πού αγόρασες φέτος τα εφόδιά σου;» από τα 60 άτομα απάντησαν όλα, και έδωσαν συνολικά 62 απαντήσεις.

Πίνακας 4.32: Αγορά εφοδίων (αριθμός ατόμων που απάντησαν)

τελευταία πενταετία	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
\$supplies ^a	60	100,0%	0	0,0%	60	100,0%
φέτος						
\$supplies ^a	60	100,0%	0	0,0%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ποσοστό 45,2% των απαντήσεων αυτών λέει ότι οι γεωργοί που ρωτήθηκαν αγόρασαν τα τελευταία πέντε χρόνια τα εφόδια τους από τον συνεταιρισμό, και ποσοστό 54,8% από τον έμπορο.

Ποσοστό 45,2% των απαντήσεων αυτών λέει ότι οι γεωργοί που ρωτήθηκαν αγόρασαν φέτος τα εφόδια τους από τον συνεταιρισμό, και ποσοστό 54,8% από τον έμπορο.

Πίνακας 4.33: Αγορά εφοδίων

		Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
		N	Ποσοστό	
εφόδια ^a	Συνεταιρισμό	28	45,2%	46,7%
	Έμπορο	34	54,8%	56,7%
Σύνολο		62	100,0%	103,3%
εφόδια ^a	Συνεταιρισμό	28	45,2%	46,7%
	Έμπορο	34	54,8%	56,7%
Σύνολο		62	100,0%	103,3%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Σε αντίθεση με τις εκροές, σε ό,τι αφορά τις εισροές οι παραγωγοί είναι λιγότερο πιστοί στον συνεταιρισμό. Πράγματι, λιγότεροι από τους μισούς αγοράζουν τα εφόδιά τους από τον συνεταιρισμό. Όπως φαίνεται τα ιδιωτικά καταστήματα γεωργικών εφοδίων της περιοχής είναι πιο ανταγωνιστικά από το αντίστοιχο του συνεταιρισμού, προσφέροντας καλύτερες τιμές και καλύτερες υπηρεσίες στον αγρότη (πχ μεταφορά εφοδίων στο χωράφι ή στο σπίτι, γεωπονικές συμβουλές για την καλλιέργεια.) Άλλωστε μέσα στο χωριό λειτουργεί ιδιωτικό κατάστημα γεωργικών φαρμάκων, ενώ το αντίστοιχο του συνεταιρισμού στην Άμμο Βέροιας βρίσκεται επτά (7) χλμ μακριά.

Συνδυάζοντας τις απαντήσεις στις δύο παραπάνω ερωτήσεις θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η συμπεριφορά των παραγωγών απέναντι στον συνεταιρισμό είναι αρκετά καιροσκοπική, καθώς, ενώ για τις εκροές τους συναλλάσσονται σχεδόν αποκλειστικά με τον συνεταιρισμό (διότι «πληρώνει καλά» όπως υποστηρίζουν), για τις εισροές δεν συναλλάσσονται αρκετά, διότι «ο έμπορος πουλάει φθηνότερα».

Προκειμένου να διερευνήσουμε ποια οφέλη θεωρούν ότι έχουν από το γεγονός ότι είναι μέλη του συνεταιρισμού, θέσαμε την αντίστοιχη ερώτηση.

Στην ερώτηση «Εάν είσαι μέλος του συν/μού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του» απάντησε το 75% (45 άτομα) και έδωσαν συνολικά 120 απαντήσεις.

Πίνακας 4.34: Οφέλη αγροτικού συνεταιρισμού(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
\$benefits ^a	45	75,0%	15	25,0%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ποσοστό 30% των απαντήσεων αυτών λέει ότι οι γεωργοί που ρωτήθηκαν θεωρούν ότι έχουν ως όφελος από την συμμετοχή τους στον συνεταιρισμό, την σίγουρη πώληση της παραγωγής του, ποσοστό 27,5% την εξασφάλιση πληρωμής, ποσοστό 21,7% τις καλύτερες τιμές στα προϊόντα, ποσοστό 11,7% τις καλύτερες τιμές στα εφόδια, ποσοστό 5% πιστεύει στους συνεταιρισμούς και τέλος ένα ποσοστό 4,2% αναφέρει τις δηλώσεις ΟΣΔΕ.

Πίνακας 4.35: Οφέλη αγροτικού συνεταιρισμού

		Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
		N	Ποσοστό	
οφέλη ^a	Εξασφάλιση Πληρωμής	33	27,5%	73,3%
	Καλύτερες τιμές στα προϊόντα	26	21,7%	57,8%
	Καλύτερες τιμές στα εφόδια	14	11,7%	31,1%
	Σίγουρη πώληση της παραγωγής μου	36	30,0%	80,0%
	Πιστεύω στους συν/σμούς	6	5,0%	13,3%
	Για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ	5	4,2%	11,1%
Σύνολο		120	100,0%	266,7%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Είναι γεγονός ότι από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και τις αρχές του 1980 όποτε και γνώρισε άνθιση το συνεταιριστικό κίνημα στο Νόμο Ημαθίας, οι ροδακινοπαραγωγοί εξασφάλισαν την διάθεση της παραγωγής τους. Μέχρι τότε

εξαρτιόνταν από έμπορους που επιδίωκαν να αγοράσουν την καλύτερη ποιότητα στην χαμηλότερη τιμή. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η περίπτωση εμπόρου που έκλεινε τις παραγωγές «κουτουρού» αγοράζοντας σε εξευτελιστικές τιμές τα ροδάκινα. Συγκεκριμένα ο παραγωγός αναλάμβανε την συλλογή των ροδάκινων ενώ εργάτριες του εμπόρου την διαλογή και την συσκευασία σε τελάρα. Το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής πετιόταν στο χωράφι, και ο έμπορος έπαιρνε μόνο τα μεγαλύτερα και καλύτερα ροδάκινα. Ακόμη και έτσι ο έμπορος ήταν κερδισμένος και συνακόλουθα ο γεωργός ζημιωμένος.

Ωστόσο, η αντιμετώπιση του συνεταιρισμού από τους ίδιους τους παραγωγούς αποτυπώνεται σε αυτά που μας περιέγραψε ένας από τους άτυπους ηγέτες της Βεργίνας που ασκεί την γεωργία πλέον ως δευτερεύων επάγγελμα ανέφερε: «Το 1982-83 όταν το Κράτος έκανε τους συνεταιρισμούς εμείς (οι γεωργοί) μείναμε μόνο στην κατασκευή των κτιρίων. Ο αγρότης αντιμετώπισε τον συνεταιρισμό όπως τον έμπορο. Πήγαινε παρέδιδε την παραγωγή του στον συνεταιρισμό και έφευγε (εννοεί ότι δεν συμμετείχε ενεργά στον συνεταιρισμό, οπότε αφενός δεν βοηθούσε στην ανάπτυξη του, αφετέρου άφηνε άλλους να παίρνουν αποφάσεις γι αυτόν χωρίς να τους ελέγχει).» Ακόμη ανέφερε: «Πολιτικός που εκλέγονταν για πολλά χρόνια στο Νομό, και είχε επισκεφτεί την Ισπανία στις αρχές της δεκαετίας του 1980, μου είπε ότι εκεί τα κτήματα των αγροτών του συνεταιρισμού μιας περιοχής καλλιεργούνταν από κοινού με ελάχιστα μηχανήματα, με αποτέλεσμα να μειώνεται κατά πολύ το κόστος παραγωγής, να έχουν όλοι την ίδια υψηλή ποιότητα, να βρίσκουν καλύτερες αγορές. Εμείς είχαμε κόστος παραγωγής στο ροδάκινο, 40 με 50 δραχμές και πουλούσαμε 70δρχ., αυτοί 10 με 20δρχ και πουλούσαν 50 δρχ., πού να τους ανταγωνιστείς. Εμείς είχαμε τον μπάρμπα Το, που τριγυρούσε με το τσαπί στον ώμο, για πρόεδρο του συνεταιρισμού, αυτοίκαθηγητή του Πανεπιστήμιου.»

Προκειμένου να διερευνήσουμε την εμπλοκή των μελών στη διοίκηση του συνεταιρισμού, αλλά και τις στάσεις τους για τον τρόπο διοίκησής τους, στο ερωτηματολόγιο περιλήφθηκαν οι επόμενες ερωτήσεις.

Πίνακας 4.36: Μέλος Διοικητικού Συμβουλίου (ΔΣ) Συνεταιρισμού

Είσαι ή ήσουν ποτέ μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου (ΔΣ) του Συνεταιρισμού;		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Ναι	3	5,0	6,5	6,5
	Όχι	43	71,7	93,5	100,0
	Σύνολο	46	76,7	100,0	
Χαμένες	999	14	23,3		
Τιμές			100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Από τα 46 άτομα του δείγματος που είναι μέλη συνεταιρισμού μόνο 3, ποσοστό 6,5% ήταν κάποια στιγμή μέλη του ΔΣ του συνεταιρισμού. Αυτή η απάντηση είναι ενδεικτική της αδιαφορίας των μελών για τη συμμετοχή στη διοίκηση του συνεταιρισμού.

Το ενδιαφέρον τους για τον έλεγχο και τη διοίκηση του συνεταιρισμού διερευνάται και μέσω της επόμενης ερώτησης.

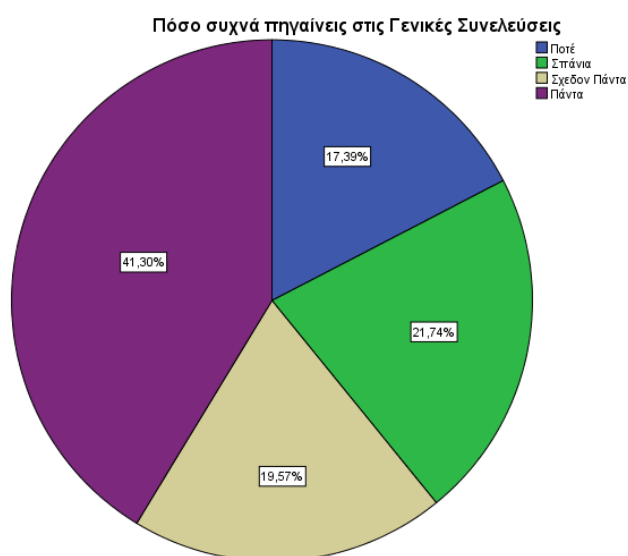
Πίνακας 4.37: Συχνότητα συμμετοχής στις Γενικές Συνελεύσεις

		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Ποτέ	8	13,3	17,4	17,4
	Σπάνια	10	16,7	21,7	39,1
	Σχεδόν Πάντα	9	15,0	19,6	58,7
	Πάντα	19	31,7	41,3	100,0
	Σύνολο	46	76,7	100,0	
Χαμένες	999	14	23,3		
Τιμές			100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Διαπιστώνεται ότι περίπου το 40% αδιαφορούν, ενώ το υπόλοιπο 60% δείχνουν αρκετό ενδιαφέρον. Ωστόσο, σε περισσότερη διερεύνηση φάνηκε ότι η συμμετοχή δεν είναι επιλογή αλλά είναι υποχρεωτική, καθώς οι απόντες κινδυνεύουν με κυρώσεις.

Διάγραμμα 4.4: Συχνότητα συμμετοχής στις Γενικές Συνελεύσεις

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Η στάση τους απέναντι στον τρόπο διοίκησης του συνεταιρισμού αποτυπώνεται και με τις απαντήσεις στην παρακάτω ερώτηση,

Στην ερώτηση «Ποιο από τα δυο θεωρείς ότι είναι **το πιο σημαντικό** για ένα συνεταιρισμό απάντησε το 76,7% (46 άτομα).

Πίνακας 4.38: Σπουδαιότητα για συνεταιρισμό (αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
Σimportant ^a	46	76,7%	14	23,3%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Πίνακας 4.39: Σπουδαιότητα για συνεταιρισμό

		Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
		N	Ποσοστό	
σημαντικό ^a	Η ενεργή συμμετοχή των μελών	15	32,6%	32,6%
	Η ικανή διοίκηση	31	67,4%	67,4%
Σύνολο		46	100,0%	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Οι ερωτηθέντες σε ποσοστό 67,4% θεωρούν ότι είναι το πιο σημαντικό για ένα συνεταιρισμό η ικανή διοίκηση ενώ το υπόλοιπο 32,6% θεωρεί πιο σημαντική την ενεργή συμμετοχή των μελών.

Οι απαντήσεις στο ερώτημα αυτό μας θυμίζουν τα λόγια του Βεργινιώτη που κατέκρινε τους συνεταιριστές για την αποχή τους από τα κοινά του συνεταιρισμού. Οι αγρότες ακόμη και σήμερα προτιμούν να αναλαμβάνουν άλλοι αντί για αυτούς τις δίκες τους ευθύνες. Άλλωστε το να ρίχνεις, σε μια ενδεχόμενη αποτυχία του συνεταιρισμού, την ευθύνη στο ΔΣ είναι η εύκολη λύση.

Η ίδια στάση αποτυπώνεται και στην επόμενη ερώτηση, όπου φαίνεται ότι αυτοί που ενδιαφέρονται για τον συνεταιρισμό (σύμφωνα με τις δηλώσεις των ίδιων των μελών) δεν υπερβαίνουν το 40%.

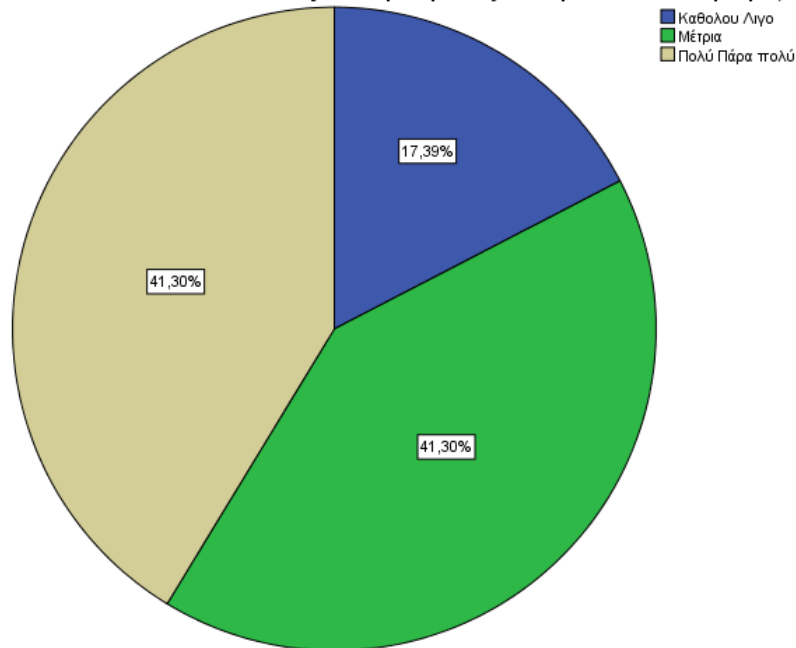
Πίνακας 4.40: Έγνοια για τον Συνεταιρισμό

Έγνοια για τον Συνεταιρισμό		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Καθόλου Λίγο	8	13,3	17,4	17,4
	Μέτρια	19	31,7	41,3	58,7
	Πολύ Πάρα πολύ	19	31,7	41,3	100,0
	Σύνολο	46	76,7	100,0	
Χαμένες	999	14	23,3		
Τιμές			100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Διάγραμμα 4.5: Έγνοια για τον Συνεταιρισμό

Κατά πόσο πιστεύεις ότι τα μέλη νοιάζονται για τον Συνεταιρισμό;

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Πίνακας 4.41: Σχέσεις μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού

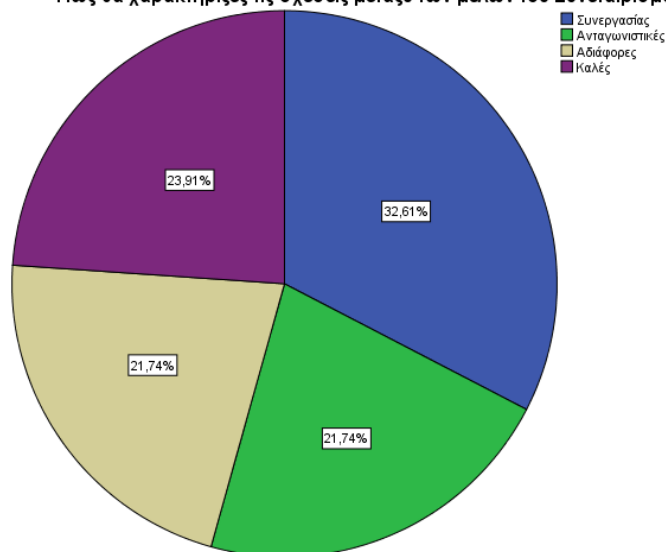
Πώς θα χαρακτηρίζες τις σχέσεις μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού;		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Συνεργασίας	15	25,0	32,6	32,6
	Ανταγωνιστικές	10	16,7	21,7	54,3
	Αδιάφορες	10	16,7	21,7	76,1
	Καλές	11	18,3	23,9	100,0
	Σύνολο	46	76,7	100,0	
Χαμένες	999	14	23,3		
Τιμές			100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Στο ίδιο πνεύμα, μόλις το 1/3 των ερωτηθέντων θεωρεί ότι υπάρχει πνεύμα συνεργασίας μέσα στο συνεταιρισμό ενώ οι υπόλοιποι δίνουν διαφορετικές απαντήσεις. Η συνεργασία λοιπόν που είναι δείκτης κοινωνικού κεφαλαίου παρουσιάζεται ελλιπής στο συνεταιρισμό.

Διάγραμμα 4.6: Σχέσεις μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού

Πώς θα χαρακτήριζες τις σχέσεις μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού;

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Προκειμένου να ελέγξουμε την πίστη των μελών προς τον συνεταιρισμό, τέθηκε η επόμενη ερώτηση «Εάν ο έμπορος σου δώσει υψηλότερη τιμή, πού θα πουλήσεις το προϊόν σου;» Στην ερώτηση απάντησε το 76,7% (46 άτομα).

Πίνακας 4.42: Πώληση προϊόντος (αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
\$merchant ^a	46	76,7%	14	23,3%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Οι ερωτηθέντες σε ποσοστό 93,5% δηλώνουν ότι θα πουλήσουν το προϊόν τους στον συνεταιρισμό ακόμη και αν ο έμπορος τους δώσει υψηλότερη τιμή, ενώ μόνο ένα 6,5% δηλώνει ότι θα πουλήσει στον έμπορο.

Πίνακας 4.43: Πώληση προϊόντος

		Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
		N	Ποσοστό	
έμπορος ^a	Συνεταιρισμό	43	93,5%	93,5%
	Έμπορο	3	6,5%	6,5%
Σύνολο		46	100,0%	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Παρόλο που οι ερωτηθέντες δηλώνουν πίστη στον συνεταιρισμό, ωστόσο αυτό δεν συνάδει με τις πρακτικές τους. Φαίνεται ότι οι απαντήσεις δεν είναι ειλικρινείς, αφού οι ίδιοι οι ερωτηθέντες αλληλοκαταγγέλλονται ότι παράλληλα με τον συνεταιρισμό παραδίδουν μέρος της παραγωγής τους και στον έμπορο. Παρατηρείται δηλαδή το φαινόμενο της «λιποταξίας» όπου κάποια μέλη αδιαφορούν για τον συνεταιρισμό και ταυτόχρονα προσδοκούν την αποκόμιση οφέλους από τη λειτουργία του, συμπεριφερόμενοι ως free riders. Η στάση τους αυτή, αν και αδικαιολόγητη, εξηγείται από το γεγονός ότι πολλοί αγρότες σήμερα μην έχοντας κεφάλαιο κίνησης την καλοκαιρινή περίοδο πουλάνε στον έμπορο για να εξασφαλίσουν ρευστότητα. Από την άλλη με την υψηλή φορολογία που έχει επιβληθεί σήμερα στους αγρότες κάποιοι προσπαθούν ίσως με αυτό τον τρόπο να αποκρύψουν εισοδήματα από την εφορία.

Την άποψη αυτή ενισχύουν και στελέχη του Συνεταιρισμού Νέου Αλιάκμονα, τα οποία σε συζήτηση μαζί τους, κατηγορούν τις λεγόμενες «παράγκες» για αθέμιτο ανταγωνισμό. Σε αυτές παραδίδουν μέλη του συνεταιρισμού μέρος της παραγωγής τους «για να πιάσουν λεφτά στο χέρι» και μάλιστα στις περισσότερες περιπτώσεις «μαύρα».

Στην ερώτηση «Σε ποιους τομείς πιστεύεις ότι ο Συνεταιρισμός έχει ωφελήσει την τοπική κοινωνία;» απάντησε το 81,7% (49 άτομα). και έδωσαν συνολικά 88 απαντήσεις.

Πίνακας 4.44: Ωφέλεια τοπικής κοινωνίας(αριθμός ατόμων που απάντησαν)

	Περιπτώσεις					
	Έγκυρα		Χαμένες τιμές		Σύνολο	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
\$society ^a	49	81,7%	11	18,3%	60	100,0%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ποσοστό 48,9% των απαντήσεων αυτών λέει ότι οι γεωργοί που ρωτήθηκαν πιστεύουν ότι ο Συνεταιρισμός εγγυάται το εισόδημα των παραγωγών, το ίδιο ποσοστό 48,9% ότι δίνει εργασία σε κατοίκους της περιοχής, και ποσοστό μόλις 1,1% ότι κάνει έργα στα χωριά, και το ίδιο ποσοστό 1,1% ότι δημιουργεί κλίμα συνεργασίας μεταξύ των κατοίκων. Κάνεις δεν απάντησε ότι ο Συνεταιρισμός δίνει υποτροφίες.

Πίνακας 4.45: Ωφέλεια τοπικής κοινωνίας

	Απαντήσεις		Ποσοστό περιπτώσεων
	N	Ποσοστό	
κοινωνία ^a			
Εγγυάται το εισόδημα των παραγωγών	43	48,9%	87,8%
Δίνει εργασία σε κατοίκους της περιοχής	43	48,9%	87,8%
Κάνει έργα στα χωριά	1	1,1%	2,0%
Δημιουργεί κλίμα συνεργασίας μεταξύ των κατοίκων:	1	1,1%	2,0%
Σύνολο	88	100,0%	179,6%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Είναι κοινά αποδεκτό ότι γεωργοί που δίνουν την παραγωγή τους σε συνεταιρισμό θα πληρωθούν για το σύνολο αυτής, έστω και λίγο καθυστερημένα. Αντίθετα αυτοί που πουλάνε στον έμπορο, ενώ αρχικά (στα πρώτα φορτία που παραδίδουν) μπορεί να πληρώνονται άμεσα και ίσως καλύτερα, κινδυνεύουν να μην πληρωθούν για το σύνολο της παραγωγής τους, ή να πληρωθούν χρόνια αργότερα. Δεν είναι λίγες άλλωστε τέτοιες περιπτώσεις οι οποίες έχουν αναφερθεί από αγρότες.

Στη συνέχεια διερευνήθηκε το επίπεδο κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο εκφράζεται, όπως αναφέρθηκε στη θεωρία, από τη συμμετοχή των μελών μιας κοινωνίας σε συλλογικότητες.

Μέσα από τις απαντήσεις διαπιστώνεται ότι λιγότεροι από το ένα τρίτο των ερωτηθέντων συμμετέχει σε κάποια συλλογικότητα, και αυτή είναι ο πολιτιστικός σύλλογος του χωριού, ενώ δεν καταγράφηκε καμία άλλη.

Πίνακας 4.46: Συμμετοχή σε άλλη ομάδα/σύλλογο

		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Ναι	18	30,0	34,0	34,0
	Όχι	35	58,3	66,0	100,0
	Σύνολο	53	88,3	100,0	
Χαμένες	99	7	11,7		
Τιμές			100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Ενώ στην συντριπτική τους πλειοψηφία οι ερωτώμενοι είναι μέλη του συνεταιρισμού, τα δυο τρίτα από αυτούς δεν συμμετέχουν σε άλλη ομάδα ή σύλλογο, όπως πχ στον πολιτιστικό σύλλογο του χωριού. Η συμμετοχή ή μη στον πολιτιστικό σύλλογο σχετίζεται βεβαία και με τις προσωπικές συμπάθειες και αντιπάθειες μεταξύ των κατοίκων. Όσοι συμπαθούν τη διοίκηση του συλλόγου, εκφράζονται θετικά για το σύλλογο, αυτοί που την αντιπαθούν αρνητικά.

Προκειμένου να διερευνηθεί η πίστη τους στη συνεργασία, στο ερωτηματολόγιο περιλήφθηκαν οι παρακάτω ερωτήσεις.

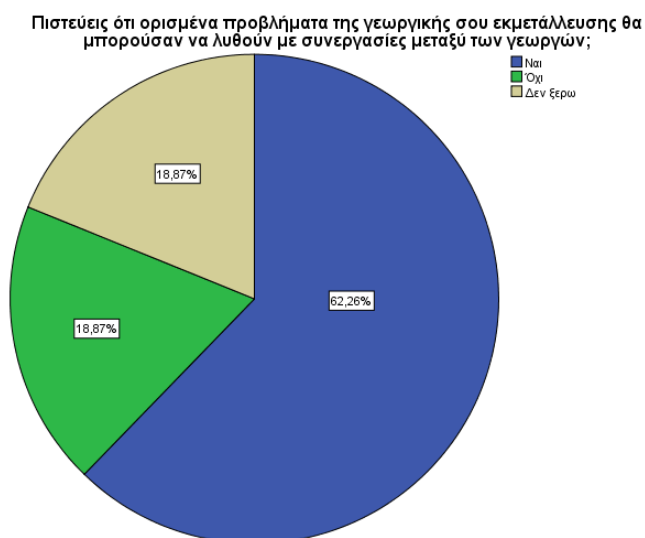
Στο ερώτημα αν ορισμένα προβλήματα της γεωργικής σου εκμετάλλευσης θα μπορούσαν να λυθούν με συνεργασίες μεταξύ των γεωργών, ποσοστό 62,3% απάντησε θετικά, ποσοστό 18,9% απάντησε αρνητικά, ενώ το ίδιο ποσοστό 18,9% απάντησε Δεν ξέρω.

Πίνακας 4.47: Λύση προβλημάτων γεωργικής εκμετάλλευσης με συνεργασίες μεταξύ των γεωργών

Λύση προβλημάτων γεωργικής εκμετάλλευσης με συνεργασίες μεταξύ των γεωργών		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Ναι	33	55,0	62,3	62,3
	Όχι	10	16,7	18,9	81,1
	Δεν ξέρω	10	16,7	18,9	100,0
	Total	53	88,3	100,0	
Χαμένες	99	7	11,7		
Τιμές			100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Διάγραμμα 4.7: Λύση προβλημάτων γεωργικής εκμετάλλευσης με συνεργασίες μεταξύ των γεωργών

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Οι απαντήσεις που δόθηκαν συμφωνούν με αυτές της ερώτησης 18, δηλαδή συνεργάζονται στην καλλιέργεια των χωραφιών τους προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους και να δώσουν λύση στα προβλήματα που τους παρουσιάζονται σε ποσοστό πάνω από 60%. Η συνεργασία και η αλληλοβοήθεια μεταξύ των γεωργών του χωριού δεν είναι σημερινή αλλά είναι μια πρακτική που εφαρμόζεται εδώ και πάρα πολλά χρόνια (Δαμιανάκος, 2002). Αναγνωρίζουν λοιπόν την αξία και την αναγκαιότητα αυτού του είδους της συλλογικής δράσης εδώ και γενιές βλέποντας τα θετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της.

Οι υπόλοιποι που απαντούν «όχι» ή «δεν ξέρω» δεν έχουν συνεργαστεί με άλλους γεωργούς ώστε να αξιολογήσουν τα θετικά της συνεργασίας. Αυτό φαίνεται και από τις απαντήσεις της ερώτησης 18.

Στο ίδιο πνεύμα ρωτήθηκαν εάν πιστεύουν ότι ορισμένα προβλήματα του χωριού θα μπορούσαν να λυθούν με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων. Διαπιστώνεται ότι λιγότεροι από τους μισούς το πιστεύουν αυτό, ενώ οι υπόλοιποι προφανώς θεωρούν ότι είναι ευθύνη άλλων φορέων.

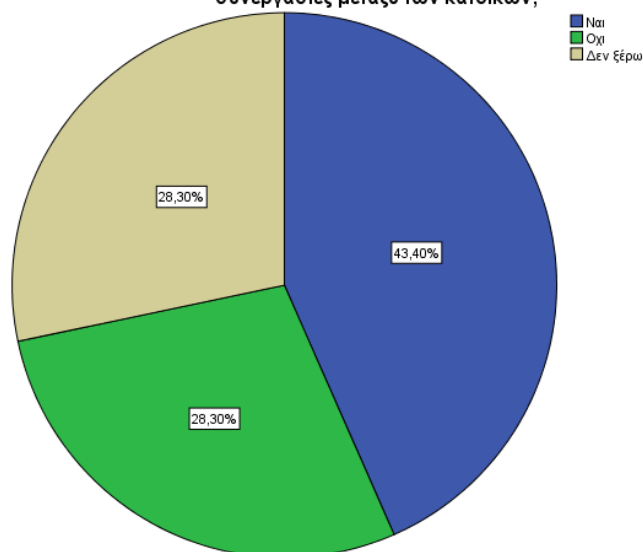
Πίνακας 4.48: Λύση προβλημάτων χωριού με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων

		Συχνότητα	Ποσοστό	Ποσοστό έγκυρων	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα	Ναι	23	38,3	43,4	43,4
	Όχι	15	25,0	28,3	71,7
	Δεν ξέρω	15	25,0	28,3	100,0
	Total	53	88,3	100,0	
Χαμένες Τιμές	99	7	11,7		
			100,0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Διάγραμμα 4.8: Λύση προβλημάτων χωριού με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων

Πιστεύεις ότι ορισμένα προβλήματα του χωριού θα μπορούσαν να λυθούν με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων;

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ερωτηματολογίου

Οι ίδιοι άνθρωποι που αξιολόγησαν θετικά την συνεργασία για την επίλυση των προβλημάτων της γεωργικής εκμετάλλευσης απαντούν αρνητικά ή δεν παίρνουν θέση στη συνεργασία μεταξύ των για τη λύση των προβλημάτων του χωριού σε ποσοστό περίπου 60%. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, δεν έχουν θετική εμπειρία από το παρελθόν αφού δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν για την αντιμετώπιση εύκολων προβλημάτων του χωριού όπως αυτό της αποχέτευσης.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω αναφέρουμε τα εξής:

- Η πλειοψηφία των γεωργών του χωριού είναι άντρες μεσήλικες ενώ χαρακτηριστική είναι η απουσία νέων ατόμων που ασχολούνται με τη γεωργία.
- Στο σύνολο τους σχεδόν οι αγρότες που ερωτήθηκαν είναι μέτριου μορφωτικού επιπέδου(απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) ενώ ελάχιστοι έχουν υψηλή και εξειδικευμένη μόρφωση.
- Οι περισσότεροι δεν έχουν μείνει εκτός χωριού, γεγονός που φανερώνει την έλλειψη διαφορετικών εμπειριών και παραστάσεων που θα βοηθούσαν στην επαγγελματική τους πρόοδο γεωργική και εξωγεωργική πχ τουριστική.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι έγγαμοι και οι γυναίκες αυτών έχουν το ίδιο περίπου επίπεδο μόρφωσης.
- Το μέσο μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης δεν αλλάζει σε σύγκριση με το παρελθόν αλλά έχει αυξηθεί ιδιαίτερα ο αριθμός των μικρών εκμεταλλεύσεων. Οι μικρομεσαίες εκμεταλλεύσεις συμπιέζονται ενώ οι μεγάλες εκμεταλλεύσεις έχουν αυξήσει κατά πολύ τον αριθμό των στρεμμάτων τους παραμένοντας σχεδόν ίδιες σε αριθμό.
- Οι μισοί ερωτηθέντες ασκούν την γεωργία ως αποκλειστικό επάγγελμα ενώ οι άλλοι μισοί ως δευτερεύων.
- Και στις δυο περιπτώσεις πάντως το 50% των συζύγων εργάζεται εκτός γεωργίας ενισχύοντας το οικογενειακό εισόδημα.
- Το γεωργικό εισόδημα της πλειοψηφίας την προηγούμενη χρονιά είναι από ελάχιστο έως μηδενικό και σε κάποιες περιπτώσεις αρνητικό.
- Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων βλέπει δυσοίωνα το μέλλον της γεωργικής της εκμετάλλευσης.
- Οι περισσότεροι, ενώ τώρα μιλάνε για εκπαίδευση και συλλογικές δράσεις, στην πράξη παραμένουν εγκλωβισμένοι στις παλαιές δομές, αυτές του συμβατικού αγρότη.
- Η πλειοψηφία γνωρίζει πολύ καλά τις συνεταιριστικές αρχές και αξίες.
- Οι γεωργοί της Βεργίνας εξακολουθούν σήμερα να συνεργάζονται και να αλληλοβοηθούνται όπως και στο παρελθόν.

- Οι Βεργινιώτες εμφανίζουν αυξημένη εμπιστοσύνη στα πρόσωπα και μειωμένη στους θεσμούς.
- Οι ερωτηθέντες δηλώνουν πίστη στον συνεταιρισμό παραδίδοντας την παράγωγη τους σε αυτόν, αντίθετα αγοράζουν γεωργικά εφόδια από ιδιώτες. Επίσης δηλώνουν ωφελημένοι από τον συνεταιρισμό.
- Διαφορούν για την συμμετοχή τους στην διοίκηση του συνεταιρισμού, αλλά συμμετέχουν στις Γενικές Συνελεύσεις, όχι όμως από επιλογή αλλά από υποχρέωση.
- Δεν θεωρούν τόσο σημαντική την ενεργή συμμετοχή τους στον συνεταιρισμό, ενώ θεωρούν ότι αυτοί που ενδιαφέρονται για τον συνεταιρισμό αποτελούν μειοψηφία.
- Η συνεργασία παρουσιάζεται ελλιπής στον συνεταιρισμό.
- Η πίστη στον συνεταιρισμό δεν συνάδει πάντοτε με τις πρακτικές τους
- Πιστεύουν ότι η τοπική κοινωνία ωφελείται από τον συνεταιρισμό.
- Ενώ στην συντριπτική τους πλειοψηφία είναι μέλη του συνεταιρισμού, μόλις το 1/3 συμμετέχει στην άλλη συλλογικότητα του χωριού, τον πολιτιστικό σύλλογο.
- Συνεργάζονται μεταξύ τους για να λύσουν προβλήματα της γεωργικής τους εκμετάλλευσης αλλά δεν συνεργάζονται για την λύση των προβλημάτων του χωριού.

4.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ CHI-SQUARE X^2

Στα δεδομένα της έρευνας έγινε στατιστική ανάλυση CHI-SQUARE X^2 μεταξύ των μεταβλητών. Αναλυτικότερα, διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ των μεταβλητών (οι πίνακες συσχετίσεων βρίσκονται στο παράρτημα):

- ηλικία
- εκπαίδευση
- εκπαίδευση συζύγου
- ζωή εκτός χωριού
- μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης
- γεωργικό εισόδημα
- η γεωργία αποκλειστικό/κύριο/δευτερεύον επάγγελμα

με τις εξής μεταβλητές:

1. λόγιοι που είναι μέλος του συνεταιρισμού
2. πόσο συχνή είναι η προσέλευση στις συνελεύσεις του συνεταιρισμού
3. πεποίθηση ότι ορισμένα προβλήματα του χωριού θα μπορούσαν να λυθούν με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων

1. Λόγιοι που είναι μέλος του συνεταιρισμού

Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έδειξαν ότι υπάρχει σημαντική σχέση μόνο με το μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης. Αναλυτικότερα, το δείγμα με εκμετάλλευση συνολικού μεγέθους <30 στρέμματα απαντά στατιστικά σημαντικά συχνότερα θετικά από το δείγμα με εκμετάλλευση 30-100 στρέμματα στο όφελος «Εξασφάλιση πληρωμής» ($U=156,500$, $p<0,05$). Επίσης, το δείγμα με μέγεθος 30-100 απαντά στατιστικά σημαντικά συχνότερα θετικά από το δείγμα με μέγεθος >200 ($U=2,000$, $p<0,05$) ότι είναι όφελος για τα μέλη του συνεταιρισμού η «εξασφάλιση πληρωμής». Με άλλα λόγια, οι μικρότεροι απαντούν ως όφελος από τη συμμετοχή στον συνεταιρισμό την εξασφάλιση πληρωμής, δηλαδή τα κίνητρό τους είναι ωφελιμιστικά. Αντίθετα, δεν υπάρχει σημαντική σχέση με τις υπόλοιπες μεταβλητές.

2. Πόσο συχνά πηγαίνουν στις συνελεύσεις του συνεταιρισμού

Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έδειξαν ότι δεν υπάρχει σημαντική σχέση με καμία από τις παραπάνω μεταβλητές.

3. Πεποίθηση ότι ορισμένα προβλήματα του χωριού θα μπορούσαν να λυθούν με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων

Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έδειξαν ότι δεν υπάρχει σημαντική σχέση με καμία από τις παραπάνω μεταβλητές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στην εργασία αυτή έγινε μια προσπάθεια να διερευνηθεί το επίπεδο του κοινωνικού κεφαλαίου των αγροτών στην Κοινότητα Βεργίνας της Π.Ε. Ημαθίας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω προσωπικών συνεντεύξεων σε δείγμα κατόχων γεωργικής εκμετάλλευσης.

Η Βεργίνα είναι μια αγροτική κοινότητα που γνώρισε σημαντική ακμή κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες λόγω της εντατικοποίησης της γεωργίας και τη στροφή προς τη δενδροκαλλιέργεια και αργότερα μια σταθερότητα, γεγονός που αποδεικνύεται από την εξέλιξη του πληθυσμού της. Σταθμό στην εξέλιξή της αποτέλεσε η ανακάλυψη τη δεκαετία του 1990 των αρχαιολογικών ευρημάτων και η δημιουργία του μουσείου, που προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες. Σε ό,τι αφορά τις συλλογικές μορφές οργάνωσης των αγροτών της κοινότητας, αυτές εμφανίζονται αρκετά ισχνές. Η σύσταση του πρώτου συνεταιρισμού κατά τη δεκαετία του 1930 οδηγήθηκε σε διάλυση μετά από μερικά χρόνια, για να ακολουθήσει η σύσταση μεταπολεμικά δύο αγροτικών συνεταιρισμών, από τις δύο διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (των προσφύγων και των ντόπιων), οι οποίες συγχωνεύτηκαν αναγκαστικά σε έναν, που όμως δεν κατάφερε να εκπληρώσει το ρόλο του και καταργήθηκε. Αυτό οδήγησε τους αγρότες της κοινότητας σε προσχώρηση στον αγροτικό συνεταιρισμό του διπλανού χωριού. Μια άλλη μορφή συλλογικής οργάνωσης είναι ο πολιτιστικός σύλλογος, ο οποίος συστάθηκε προκειμένου να διεκδικήσουν οι κάτοικοι τη δημιουργία μουσείου στην Βεργίνα. Σήμερα ο σύλλογος περιορίζεται σε δράσεις διάσωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, σε ό,τι αφορά το προφίλ των αγροτών, η πλειονότητα είναι μεσήλικες (είναι πολύ μικρός ο αριθμός των νέων αγροτών) με μέτριο μορφωτικό επίπεδο. Καλλιεργούν λιγότερα από 30 στρέμματα, δηλώνουν ότι το γεωργικό τους εισόδημα είναι πολύ χαμηλό και πάνω από τους μισούς ασκούν εξωγεωργικό επάγγελμα, το ίδιο και η σύζυγος. Τα δεδομένα αυτά δείχνουν μια σχετικά χαλαρή σχέση με τη γεωργία, καθώς δεν αποτελεί για τα περισσότερα νοικοκυριά την αποκλειστική πηγή οικογενειακού εισοδήματος.

Οι αγρότες της έρευνας αναγνωρίζουν τα πλεονεκτήματα του συνεταιρίζεσθαι και αντιλαμβάνονται ότι ο συνεταιρισμός αποτελεί την αναγκαία και ικανή προϋπόθεση για την επιβίωσή τους ως αγρότες. Για το λόγο αυτό συμμετέχουν στον αγροτικό συνεταιρισμό του διπλανού χωριού και γνωρίζουν τις αρχές λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών. Τους εξασφαλίζει σιγουριά (όπως δηλώνουν), ωστόσο δεν είναι

αρκετά πιστοί και συνεπείς, καθώς σε κάποιες περιπτώσεις λειτουργούν ως freeriders βάζοντας σε δεύτερη μοίρα το συμφέρον του συνεταιρισμού. Αν και δηλώνουν ότι νοιάζονται για τον συνεταιρισμό τους, ωστόσο ουσιαστικά δεν επιθυμούν να αναλάβουν προσωπική ενεργή δράση αποδίδοντας εξολοκλήρου την ευθύνη λειτουργίας του συνεταιρισμού στην εκάστοτε διοίκηση, ενώ μόλις ένας στους τρεις θεωρεί ότι τα μέλη θα πρέπει να επιδεικνύουν πνεύμα συνεργασίας.

Στο ίδιο πνεύμα της στάσης τους απέναντι στον αγροτικό συνεταιρισμό είναι και η άποψή τους ότι οι συλλογικές δράσεις δεν είναι ικανές να λύσουν τα προβλήματα που παρουσιάζονται σε επίπεδο κοινότητας, καθώς πιστεύουν ότι η ευθύνη για την επίλυσή τους ανήκει σε θεσμικούς φορείς. Δείχνουν μια γενικότερη αδιαφορία σε ζητήματα που αφορούν την τοπική κοινότητα.

Οι παραπάνω απόψεις τους αντανακλώνονται στις απαντήσεις που έδωσαν στο ερώτημα που αφορά τα επίπεδα εμπιστοσύνης τους σε άτομα και φορείς. Διαφαίνεται λοιπόν ότι εμπιστεύονται μόνο το στενό οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον, ενώ δείχνουν μια έντονη δυσπιστία όσο ο κύκλος διευρύνεται: δηλαδή μέτρια επίπεδα εμπιστοσύνης στους τοπικούς φορείς και πολύ έως πάρα πολύ λίγη εμπιστοσύνη σε υπερτοπικούς φορείς και το Κράτος. Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (2001), αυτή η στάση χαρακτηρίζει γενικότερα την ελληνική κοινωνία, όπου υπάρχει μια γενικότερη δυσπιστία σε οποιοδήποτε θεσμό βρίσκεται εκτός του στενού οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος. Αυτό όμως, σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, δημιουργεί μια αντίληψη ότι το Κράτος (και η Ευρωπαϊκή Ένωση) είναι ο αποκλειστικά υπεύθυνος για την ευημερία των πολιτών, γεγονός που δεν κινητοποιεί τους πολίτες στο να αναλάβουν πρωτοβουλίες και μέσα από συλλογικές δράσεις να αναζητήσουν λύσεις στα προβλήματά τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι τα επίπεδα του κοινωνικού κεφαλαίου στην αγροτική κοινότητα της Βεργίνας είναι χαμηλά. Υιοθετώντας την άποψη επιστημόνων και διεθνών οργανισμών ότι τα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου συνδέονται με το επίπεδο ευημερίας των πολιτών και τη δυνατότητα επίλυσης συλλογικών προβλημάτων, θα μπορούσαμε ίσως να αποδώσουμε εν μέρει τη φθίνουσα πορεία της γεωργικής δραστηριότητας στην Βεργίνα στα χαμηλά επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου που έχουμε καταγράψει σε δείγμα γεωργών της κοινότητας.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας οι κυριότερες προτάσεις που μπορούμε να κάνουμε για την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου είναι οι εξής :

- Διοργάνωση ημερίδων και ομιλιών από το φορείς του Δήμου για θέματα που ενδιαφέρουν τους πολίτες της τοπικής κοινωνίας, την διεξαγωγή αθλητικών ή άλλων πολιτιστικών δρώμενων.
- Δημιουργία Τοπικής Ομάδας Δράσης που να απαρτίζεται από ένα σύνολο από γεωργούς, σύμβουλους, ερευνητές, εκπαιδευτές, προμηθευτές εισροών, λιανοπωλητές, Μ.Μ.Ε, υπηρεσίες, δηλαδή όσοι παράγουν, διαχέουν και χρειάζονται γνώση με στόχο, δουλεύοντας συνεργατικά να στηρίζουν την επίλυση προβλημάτων και την καινοτομία στη γεωργία. Πιο συγκεκριμένα η Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής Περιφερειακής Ενότητας Ημαθίας, ΕΘΙΑΓΕ, ο Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Ημαθίας, η Κοινότητα Βεργίνας, ο Δήμος Βέροιας, η Αναπτυξιακή Νομού Ημαθίας ΑΕ ΑΑΕ ΟΤΑ-ΑΝ.ΗΜΑ. , ο Αγροτικός Συνεταιρισμός, οι ιδιοκτήτες καταλυμάτων, χώρων εστίασης καθώς και οι ιδιοκτήτες καταστημάτων ειδών λαϊκής τέχνης όπως και λοιπά εμπορικά καταστήματα μπορούν και πρέπει να είναι μέλη μια Τοπικής Ομάδας Δράσης ως δέκτες της διαχεόμενης γνώσης. Βασικός στόχος λοιπόν της Τοπικής Ομάδας Δράσης πρέπει να είναι η συμβολή στην προσπάθεια της Κοινότητας για οικονομική και κοινωνική συνοχή μέσω της ισόρροπης αειφόρου ανάπτυξης, της αύξησης της απασχόλησης, της εξασφάλισης ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αηδονίδης, Χ. 2017. Πολιτιστικός Σύλλογος Βεργίνας «ΑΙΓΕΣ». διαθέσιμο στο: <https://www.psverginas.gr/el/> (ανάκτηση 24/09/2018)

Αλεξανδρόπουλος, Σ. (1990). *Συλλογική δράση και αντιπροσώπευση συμφερόντων πριν και μετά τη μεταπολίτευση*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αλεξανδρόπουλος, Σ. (1996). Η οικονομική λογική της συλλογικής δράσης. Μετα-ηθικά επιχειρήματα σε έναν μη ηθικό κόσμο. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 7

Αποστολόπουλος, Κ. & Καραμέτου, Π. (2011). Το κοινωνικό κεφάλαιο ως σημαντικός παράγοντας αντιμετώπισης των επιδράσεων της οικονομικής κρίσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. 9ο Εθνικό Συνέδριο με θέμα : «Περιφερειακή ανάπτυξη και οικονομική κρίση: Διεθνής Εμπειρία και Ελλάδα». Αθήνα: Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στο : http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PAPERS_MAY2011_PDF_CD/KARAMETOU_P_APOSTOLOPOULOS_K_21.pdf (ανάκτηση 11-05-18)

Βαΐου, Ν., & Χατζημιχάλης, Κ. (1997). *Με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους Πολωνούς στους αγρούς*. Αθήνα, Εκδόσεις Εξάντας,

Bourdieu, P. (1999). *Κείμενα Κοινωνιολογίας*. μτφ Παναγιωτόπουλος Νίκος, Αθήνα: Στάχυ

Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital" στο John G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 241-258.

Burns, E.M. (2006). *Ευρωπαϊκή Ιστορία Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο ΑΕ.

Christoforou, A. (2003). SOCIAL CAPITAL AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF GREECE. Paper prepared for the 1st PhD Symposium on Social Science Research in Greece. Διαθέσιμο στο: <https://pdfs.semanticscholar.org/c2b0/07a8502981e52d4a11721825bb331b2a38f9.pdf> (ανάκτηση 11-5-18)

Coleman, J. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press

Δαμιανάκος, Σ. (1978). Βεργίνα: Γεωργικός εκσυγχρονισμός και κοινωνικός μετασχηματισμός σ' ένα χωριό της Κεντρικής Μακεδονίας, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 33, 432-478

Δαμιανάκος, Σ.(2002).*Από τον χωρικό στον αγρότη. Η Ελληνική αγροτική κοινωνία απέναντι στην παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα :Εξάντας

Δαουτόπουλος , Γ.(2006).*Κοινωνιολογία του Συνεργατισμού*. Θεσσαλονίκη: Έκδοση του Ιδίου.

Δεμερτζής, Ν.(2006). Η εμπιστοσύνη ως κοινωνικό συναίσθημα. *Επιστήμη και κοινωνία Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 16, 39-67

Έκθεση της European Commission : age structure:
διαθέσιμο http://www.agrotypos.gr/images/stories/file/ekthesi_comission_giransi_eu.pdf
(ανάκτηση 9/12/2018)

Ελληνική Στατιστική Αρχή ,(2014). Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του Μόνιμου Πληθυσμού της Χώρας σύμφωνα με την αναθεώρηση των αποτελεσμάτων της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. Διαθέσιμο στο:
<http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/>-(ανάκτηση στις 10/6/18)

Fukuyama, F.(2001). Social capital,civil society and development. *Third World Quarterly*,22,No1, 7 –20

International Co-operative Alliance (2015).Ερμηνευτικές Οδηγίες για τις Συνεταιριστικές Αρχές. Διαθέσιμο στο: <http://www.diktio-kapa.dos.gr/keimena/ICAGuidanceNotesGR.pdf>(ανάκτηση 8-6-18)

Καμενίδης, Χ. (2015). *Συνεταιρισμοί Αρχές-Οικονομική-Πολιτική Ανάπτυξη-Οργάνωση-Νομοθεσία*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη ΑΕ

Καζάκος, Π.(2006). Κοινωνικό κεφάλαιο και συλλογική δράση: επιπτώσεις σε οικονομικές δομές, επιδόσεις και μεταρρυθμίσεις. Η ελληνική εμπειρία. *Επιστήμη και κοινωνία Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 16, 107-138

Karametou ,P. & Apostolopoulos , C. D.(2007). Social capital as an explanatory variable: Explaining the differential socio-economic performance in two mountainous rural areas in Greece. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 102,633-640

Κιτσοπανίδης, Γ. & Καμενίδης ,Χ. (2003).*Αγροτική Οικονομική*. Τρίτη έκδοση,Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη

Κλήμη, Α. (1985).*Οι Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα*. Τόμος Α. Αθήνα: Ι. Πιτσιλος

Κονιόρδος, Σ. (2006).Κοινωνικό κεφάλαιο μεταξύ θεωρητικής σαφήνειας και σύγχυσης. *Επιστήμη και κοινωνία Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 16, 1-38

Κοντογεώργος, Α. & Σεργάκη, Π. (2016). *Αρχές Διοίκησης Αγροτικών Συνεταιρισμών. Προκλήσεις και Προοπτικές*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Διαθέσιμο στο:

https://www.researchgate.net/publication/295919466_Arches_Dioikeses_Agroton_Synetairismou_Proklesis_kai_Prooptikes_A_Kontogeorgos_P_Sergake(ανάκτηση 8/6/18)

Κοτζαμάνης, Β. (1990). Η κινητικότητα του αγροτικού πληθυσμού στη δεκαετία 1940-50 και η αναδιάρθρωση του κοινωνικο-δημογραφικού χάρτη της μεταπολεμικής Ελλάδας. *Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών*, 77, 97-126

Koutsou, S., Partalidou, M., Ragkos, A. (2014). Young farmers' social capital in Greece Trust levels and collective. *Journal of Rural Studies*, 34, 204-211

Koutsou, S., Partalidou, M. (2012). Pursuing Knowledge and Innovation through Collective Actions. The Case of Young Farmers in Greece. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, Vol. 18, No. 5, 445-460

Κριτσωτάκης, Γ., Μαϊόβης, Π., Κούτης, Α., Φιλαλήθης, Α.Ε. (2009). Ατομική και οικολογική επίδραση κοινωνικών παραγόντων στους δείκτες υγείας: Η περίπτωση του κοινωνικού κεφαλαίου, *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, (26:4), σελ. 523- 535.

Κυριαζή, Ν., (2002). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Λιναρδής, Α., Κουσουλή, Μ., Σταθογιαννάκου, Ζ. (2012). Μία bottom – up διερεύνηση των διαστάσεων του κοινωνικού κεφαλαίου. Κείμενα Εργασίας 2012/25, ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ (ΕΚΚΕ)

Μαντζούτσος, Α. Από τον Πρώιμο Φιλελευθερισμό στο Κοινωνικό Κράτος Δικαίου. Διαθέσιμο στο : <http://www.eanda.gr/politikos-logos/apo-ton-proimo-filelytherismo-sto-koinoniko-kratos-dikaiou>(ανάκτηση 20/10/2018)

Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. (1987). Δομικά χαρακτηριστικά και παραδοσιακές λειτουργίες της αγροτικής οικογένειας : εμπειρικές έρευνες. *Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών*, 66, 73-105

Μαριάδης, Στ. (1997). *Συνεταιρισμοί Ιστορία Φιλοσοφία Αποστολή*. Θεσσαλονίκη: Στ. Μαριάδης

Miao, S., Heijman, W., Zhu, X., Qiao, D., Lu, Q. (2018). Income Groups, Social Capital, and Collective Action on Small-Scale Irrigation Facilities: A Multigroup Analysis Based on a Structural Equation Model, *Rural Sociology*,

Olson, M. (1991). *Η λογική της συλλογικής δράσης*, μτφρ. Δ. Γράβαρης, Αθήνα: Παπαζήση

Ostrom, E.(2000). Collective Action and the Evolution of Social Norms. *Journal of Economic Perspective*, 14, Number 3, 137–158

Παπαγεωργίου , Κ. (2007). *Βιώσιμη συνεταιριστική οικονομία*. Αθήνα:Σταμούλη Α.Ε.

Παρασκευόπουλος, Χ.(2001).Κοινωνικό κεφάλαιο, κοινωνία πολιτών και δημόσια πολιτική: συλλογική δράση και δημόσια αγαθά στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*,106, 43-65

Παρασκευόπουλος, Χ.(2006).Κοινωνικό κεφάλαιο και δημόσια πολιτική στην Ελλάδα. *Επιστήμη και κοινωνία* ,16,69-105

Πατρώνης, Β. (2015). *Ελληνική οικονομική ιστορία*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο:
<http://hdl.handle.net/11419/1700>

Πούπος,Η.(2010).*Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Σαφίλιου , Κ. & Παπαδόπουλος , Α. (2004). Οι μικροί γεωργοί στην Ελλάδα: Ποιοι Θα επιβιώσουν και πώς. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 118, 169-173

Special Eurobarometer 223: Social Capital: Διαθέσιμο στο:https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S443_62_2_EBS223 (ανάκτηση 27/8/2018)

Σωτηρόπουλος, Δ. (2006).Θετικό και αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο και η άνιση ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών στη νοτιοανατολική Ευρώπη. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*,16, 139-161

Τζωρτζάκης, Θ. (1980).*Συνεργατισμός*.Αθήνα: Συνεργασία

Τζωρτζάκης,Θ. (1973). *Συνεταιριστική Οικονομία*, δεύτερη έκδοση, Αθήνα.

Τσουνής,Α., Σαράφης, Π.(2016). Κοινωνικό Κεφάλαιο: μια Απόπειρα Εννοιολογικής Οριοθέτησης του Όρου,*Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών* ,12,66,141-171

Φίλιας Β., (2001).*Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα: (επιμ) Εκδ. Gutenberg

Φεφές,Μ. (2017). *Ελληνική Συνεταιριστική Νομοθεσία*. Διαθέσιμο στο:

https://www.social-economy.com/uploads/5/9/2/3/59238017/coopilot_athens_-_fefes-gr.pdf(ανάκτηση 10/6/2018)

Νομοθεσία

Ν.921/1979(ΦΕΚ 125/τΑ/12-6-1979) .Περί γεωργικών συνεταιρισμών

Ν.1541/1985(ΦΕΚ 68/τΑ/18-4-1985).Αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις

Ν.4015/2011(ΦΕΚ 210/τΑ/21-09-2011).Θεσμικό πλαίσιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς , τις συλλογικές οργανώσεις και την επιχειρηματικότητα του αγροτικού κόσμου-οργάνωση της εποπτείας του κράτους

Ν.4384/2016(ΦΕΚ 78/τΑ/26-04-2016).Αγροτικοί συνεταιρισμοί , μορφές συλλογικής οργάνωσης του αγροτικού χώρου και άλλες διατάξεις

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΒΕΡΓΙΝΑΣ

Αρ. Ερωτηματολογίου: _____

Ημερομηνία: _____

A. ΑΤΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

Ηλικία: _____

2. Είσαι απόφοιτος/η:

Δημοτικού Γυμνασίου Λυκείου Άλλο, τι: _____

3. Οικογενειακή κατάσταση: Άγαμος/η Έγγαμος/η

4. Εάν είσαι έγγαμος ο/η σύζυγός σου είναι απόφοιτος:

Δημοτικού Γυμνασίου Λυκείου Άλλο, τι: _____

5. Εργάζεται ο/η σύζυγος εκτός γεωργίας; Ναι Όχι

6. Έζησες για κάποιο χρονικό διάστημα εκτός χωριού; Ναι Όχι

7. Εάν ναι, που; _____ Για πόσο χρονικό διάστημα; _____

8. Για ποιον λόγο; Σπουδές Δουλειά

B. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

9. Πόσα στρέμματα καλλιεργείς αυτή την χρονιά συνολικά; _____

10. Από αυτά, πόσα στρέμματα είναι ιδιόκτητα _____ πόσα νοικιασμένα _____

11. Ποιες καλλιέργειες καλλιεργείς αυτήν την χρονιά;

_____	_____	στρέμματα
_____	_____	στρέμματα
_____	_____	στρέμματα
_____	_____	στρέμματα

12. Η γεωργία για σένα είναι :

Αποκλειστικό επάγγελμα Κύριο επάγγελμα Δευτερεύον επάγγελμα

13. Σε ποια κλάση ανήκει το **καθαρό** γεωργικό σου εισόδημα:

5000< 5.000-10.000 10.000-20.000 20.000-30.000 >30.000

14. Τι ποσοστό (κατά μέσο όρο) του **συνολικού οικογενειακού** σου εισοδήματος προέρχεται από την γεωργία; _____%

15. Πιστεύεις ότι ένας πετυχημένος γεωργός θα πρέπει (μπορείς να επιλέξεις περισσότερες από μια απαντήσεις):

Να καλλιεργεί πολλά στρέμματα Να επενδύει συνεχώς

Να ενημερώνεται συνεχώς Να συμμετέχει σε ομάδες

Να στοχεύει στην ποιότητα Άλλο, τι _____

16. Ποια είναι τα μελλοντικά σου σχέδια σε σχέση με τη γεωργική σου εκμετάλλευση; (μπορείς να επιλέξεις περισσότερες από μια απαντήσεις):

Να τη μεγαλώσεις Να τη μικρύνεις Να την αφήσεις όπως είναι

Να την εγκαταλείψεις Δεν ξέρεις

Να κάνεις επενδύσεις Αν Ναι, σε τι; _____

Να κάνεις καινοτομίες Ποιες; _____

Γ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

17. Κατά τη γνώμη σου, σε έναν αγροτικό συνεταιρισμό γενικά:

		Σ	Λ	Δεν ξέρω
1.	Μέλος μπορεί να είναι οποιοσδήποτε γεωργός			
2.	Μέλη μπορεί να είναι μόνο οι μικροί γεωργοί			
3.	Μέλη μπορεί να είναι μόνο οι μεγάλοι γεωργοί			
4.	Ένα μέλος μπορεί να φύγει οποιαδήποτε στιγμή			
5.	Κάθε μέλος έχει μια ψήφο στις Γενικές Συνελεύσεις, ανεξάρτητα από το πόσα στρέμματα καλλιεργεί			
6.	Τα μέλη είναι υποχρεωμένα να παραδίδουν τουλάχιστο το 80% της παραγωγής τους στο συνεταιρισμό			
7.	Τα μέλη του συνεταιρισμού είναι υπεύθυνα για το συν/σμό τους			
8.	Τα μέλη του συνεταιρισμού μπορούν και πρέπει να ελέγχουν την διοίκηση του			
9.	Οι συνεταιρισμοί οφείλουν να παρέχουν εκπαίδευση στα μέλη τους			
10.	Οι συνεταιρισμοί πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους			
11.	Οι συνεταιρισμοί πρέπει να παρέχουν κοινωνικό έργο στην τοπική κοινωνία			

Δ. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ

18. Συνεργάζεσαι με άλλους γεωργούς του χωριού ; Ναι Όχι

19. Συνεργάζεσαι με άλλους γεωργούς του χωριού για:

Χρήση γεωργικών μηχανημάτων

Γεώτρηση

Ανταλλαγές μεροκάματων

Άλλο, τι

20. Πόση εμπιστοσύνη έχεις στους παρακάτω (απάντησε με ένα \sqrt σε κάθε σειρά):

		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
1.	Στην οικογένειά σου					
2.	Στους συγγενείς σου					
3.	Στους φίλους σας					
4.	Στους γείτονές σου					
5.	Στους συγχωριανούς σου					
6.	Στον Συνεταιρισμό					
7.	Στο σύλλογο του χωριού					
8.	Στο Δήμο					
9.	Στη Νομαρχία					
10.	Στις Δημόσιες Υπηρεσίες γενικά					
11.	Στο Κράτος					
12.	Στην Ευρωπαϊκή Ένωση					

Ε. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

21. Πού πούλησες τα τελευταία πέντε χρόνια την παραγωγή σου;

συν/σμό έμπορο λαϊκή αγορά λαχαναγορά

22. Πού θα πουλήσεις φέτος την παραγωγή σου;

συν/σμό έμπορο λαϊκή αγορά λαχαναγορά

23. Από πού αγόρασες τα τελευταία πέντε χρόνια τα εφόδιά σου (λιπάσματα, φάρμακα, κλπ)

Συν/σμό Ιδιώτη Γεωπόνο

24. Από πού αγόρασες φέτος τα εφόδιά σου

Συν/σμό Ιδιώτη Γεωπόνο

25. Είσαι μέλος κάποιου αγροτικού συνεταιρισμού; Ναι Όχι

26. Εάν όχι, ποιοι είναι οι λόγοι:

Άμεση πληρωμή Δεν υπάρχει αντίστοιχος συν/σμός

Δεν έχω εμπιστοσύνη στους συν/σμούς Άλλο, τι _____

27. Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του (μπορείς να επιλέξεις περισσότερες από μία απαντήσεις):

Εξασφάλιση πληρωμής Καλύτερες τιμές στα προϊόντα

Καλύτερες τιμές στα εφόδια Σίγουρη πώληση της παραγωγής μου

Πιστεύω στους συν/σμούς Για να παίρνω ευκολότερα δάνεια

Για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ Άλλο _____

28. Είσαι ή ήσουν ποτέ μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου (ΔΣ) του Συνεταιρισμού;

Ναι Όχι

29. Κάθε πότε γίνονται Γενικές Συνελεύσεις; _____ Δεν ξέρω

30. Πόσο συχνά πηγαίνεις στις Γενικές Συνελεύσεις

Ποτέ Σπάνια Σχεδόν πάντα Πάντα

31. Ποιο από τα δυο θεωρείς ότι είναι **το πιο σημαντικό** για ένα συνεταιρισμό:

Η ενεργή συμμετοχή των μελών Η ικανή διοίκηση

32. Κατά πόσο πιστεύεις ότι τα μέλη νοιάζονται για τον Συνεταιρισμό:

Καθόλου Λίγο Μέτρια Πολύ Πάρα πολύ

33. Πώς θα χαρακτήριζες τις σχέσεις μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού:

Συνεργασίας Ανταγωνιστικές Αδιάφορες Άλλο,τι: _____

34. Εάν ο έμπορος σου δώσει υψηλότερη τιμή, πού θα πουλήσεις το προϊόν σου:

Στον συν/σμό Στον έμπορο

35. Σε ποιους τομείς πιστεύεις ότι ο Συνεταιρισμός έχει ωφελήσει την τοπική κοινωνία:

Εγγυάται το εισόδημα των παραγωγών

Δίνει εργασία σε κατοίκους της περιοχής Κάνει έργα στα χωριά

Δίνει υποτροφίες Δημιουργεί κλίμα συνεργασίας μεταξύ των κατοίκων:

36. Εκτός από τον Συνεταιρισμό, συμμετέχεις και σε κάποια άλλη ομάδα/σύλλογο, όπως:

Πολιτιστικό σύλλογο Αθλητικό σύλλογο Άλλο, τι _____

37. Πιστεύεις ότι ορισμένα προβλήματα της γεωργικής σου εκμετάλλευσης θα μπορούσαν να λυθούν με συνεργασίες μεταξύ των γεωργών;

Ναι Όχι Δεν ξέρω Εάν Ναι, ποια _____

38. Πιστεύεις ότι ορισμένα προβλήματα του χωριού θα μπορούσαν να λυθούν με συνεργασίες μεταξύ των κατοίκων;

Ναι Όχι Δεν ξέρω

Εάν Ναι, ποια; _____

Σε ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

1. Η διερεύνηση εξαρτήσεων μεταξύ «οφέλη από τη συμμετοχή στον συνεταιρισμό» και «Εκπαίδευση» δεν καταδεικνύει κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^{a,b}

	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; ΕξασφαλισηΠληρωμης	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Καλύτερες τιμές στα προϊόντα	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Καλύτερες τιμές στα εφόδια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Σίγουρη πώληση της παραγωγής μου	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Πιστεύω στους συν/σμούς	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Για να παίρνω ευκολότερα δάνεια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ
Chi-Square	,807	,088	3,741	1,638	,759	,000	,274
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,668	,957	,154	,441	,684	1,000	,872

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable: Εκπαίδευση

Η διερεύνηση εξαρτήσεων μεταξύ «οφέλη από τη συμμετοχή στον συνεταιρισμό» και «ζωή εκτός χωριού» δεν καταδεικνύει κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^a

	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; ΕξασφαλισηΠληρωμης	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Καλύτερες τιμές στα προϊόντα	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Καλύτερες τιμές στα εφόδια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Σίγουρη πώληση της παραγωγής μου	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Πιστεύω στους συν/σμούς	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Για να παίρνω ευκολότερα δάνεια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ
Mann-Whitney U	190,000	187,500	177,500	155,500	133,500	192,500	174,000
Wilcoxon W	256,000	817,500	243,500	785,500	199,500	822,500	240,000
Z	-,083	-,150	-,485	-1,333	-2,604	,000	-,883
Asymp. Sig. (2-tailed)	,934	,881	,628	,182	,009	1,000	,377
ExactSig. [2*(1-tailed Sig.)]	,960 ^b	,899 ^b	,703 ^b	,346 ^b	,130 ^b	1,000 ^b	,648 ^b

a. Grouping Variable: Έξησες για κάποιο χρονικό διάστημα εκτός χωριού; b. Not corrected for ties.

Η διερεύνηση εξαρτήσεων μεταξύ «οφέλη από τη συμμετοχή στον συνεταιρισμό» και «εκπαίδευση συζύγου» δεν καταδεικνύει κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

Test Statistics^{a,b}

	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Εξασφαλισή Πληρωμής	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Καλύτερες τιμές στα προϊόντα	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Καλύτερες τιμές στα εφόδια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Σίγουρη πώληση της παραγωγής μου	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Πιστεύω στους συν/σμούς	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Για να παίρνω ευκολότερα δάνεια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ
Chi-Square	1,477	,225	,400	1,209	1,823	,000	2,404
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,478	,894	,819	,546	,402	1,000	,301

a. KruskalWallisTest

b. Grouping Variable: Εκπαίδευση συζύγου

Η διερεύνηση εξαρτήσεων με KruskalWallis μεταξύ «οφέλη από τη συμμετοχή στον συνεταιρισμό» και «μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης» καταδεικνύει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ «Εξασφάλισης πληρωμής» και «Μεγέθους εκμετάλλευσης» ($\chi^2=11,097$, β.ε.=3, $p<0,05$).

TestStatistics^{a,b}

	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; ΕξασφαλισηΠληρωμης	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Καλύτερες τιμές στα προϊόντα	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Καλύτερες τιμές στα εφόδια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Σίγουρη πώληση της παραγωγής μου	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Πιστεύω στους συν/σμούς	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Για να παίρνω ευκολότερα δάνεια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του;Για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ
Chi-Square	11,097	5,913	1,710	6,612	1,793	,000	2,710
df	3	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,011	,116	,635	,085	,616	1,000	,438

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable: Πόσα στρέμματα καλλιεργείς αυτή τη χρονιά συνολικά;

Η διερεύνηση εξαρτήσεων μεταξύ «οφέλη από τη συμμετοχή στον συνεταιρισμό» και «η γεωργία αποκλειστικό/κύριο/δευτερεύον επάγγελμα» δεν καταδεικνύει κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^{a,b}

	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; ΕξασφαλισηΠληρωμης	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Καλύτερες τιμές στα προϊόντα	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Καλύτερες τιμές στα εφόδια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Σίγουρη πώληση της παραγωγής μου	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Πιστεύω στους συν/σμούς	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Για να παίρνω ευκολότερα δάνεια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ
Chi-Square	,367	,292	,148	1,013	1,526	,000	,955
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,832	,864	,929	,603	,466	1,000	,620

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable: Η γεωργία είναι για σένα:

Η διερεύνηση εξαρτήσεων μεταξύ «οφέλη από τη συμμετοχή στον συνεταιρισμό» και «καθαρό γεωργικό εισόδημα» δεν καταδεικνύει κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^{a,b}

	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Εξασφαλισή Πληρωμής	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Καλύτερες τιμές στα προϊόντα	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Καλύτερες τιμές στα εφόδια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Σίγουρη πώληση της παραγωγής μου	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Πιστεύω στους συν/σμούς	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Για να παίρνω ευκολότερα δάνεια	Εάν είσαι μέλος κάποιου συν/σμού ποια οφέλη θεωρείς ότι έχεις ως μέλος του; Για τις δηλώσεις ΟΣΔΕ
Chi-Square	2,646	2,981	1,362	,278	,917	,000	1,524
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,266	,225	,506	,870	,632	1,000	,467

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable: Σε ποια κλάση ανήκει το καθαρό γεωργικό σου εισόδημα;

Ο έλεγχος εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «πόσο συχνά πηγαίνεις στις συνελεύσεις» και «εκπαίδευση» δεν κατέδειξε κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^{a,b}

Πόσο συχνά
πηγαίνεις
στις Γενικές
Συνελεύσεις

Chi-Square	2,381
df	2
Asymp. Sig.	,304

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable:
Εκπαίδευση

Ο έλεγχος εξάρτησης μεταξύ «πόσο συχνά πηγαίνεις στις συνελεύσεις» και «ηλικία» δεν κατέδειξε κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^{a,b}

Πόσο συχνά
πηγαίνεις
στις Γενικές
Συνελεύσεις

Chi-Square	2,002
df	4
Asymp. Sig.	,735

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable:

Ηλικία

Ο έλεγχος εξάρτησης μεταξύ «πόσο συχνά πηγαίνεις στις συνελεύσεις» και «ζωή εκτός χωριού» δεν κατέδειξε κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^a

Πόσο συχνά
πηγαίνεις
στις Γενικές
Συνελεύσεις

Mann-Whitney U	155,000
Wilcoxon W	221,000
Z	-1,014
Asymp. Sig. (2-tailed)	,311
ExactSig. [2*(1-tailed Sig.)]	,346 ^b

a. GroupingVariable: Έξησες για κάποιο χρονικό διάστημα εκτός χωριού;

b. Not corrected for ties.

Ο έλεγχος εξαρτήσεων μεταξύ «πόσο συχνά πηγαίνεις στις συνελεύσεις» και «εκπαίδευση συζύγου» δεν κατέδειξε κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^{a,b}

Πόσο συχνά
πηγαίνεις
στις Γενικές
Συνελεύσεις

Chi-Square	4,888
df	2
Asymp. Sig.	,087

a. KruskalWallisTest

b. Grouping Variable:
Εκπαίδευσησυζύγου

Ο έλεγχος εξαρτήσεων μεταξύ «πόσο συχνά πηγαίνεις στις συνελεύσεις» και «μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης» δεν κατέδειξε κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^{a,b}

Πόσο συχνά
πηγαίνεις
στις Γενικές
Συνελεύσεις

Chi-Square	4,002
df	2
Asymp. Sig.	,135

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable: Πόσα
στρέμματα καλλιεργείς
αυτή τη χρονιά συνολικά;

Ο έλεγχος εξαρτήσεων μεταξύ «πόσο συχνά πηγαίνεις στις συνελεύσεις» και «η γεωργία αποκλειστικό/κύριο/δευτερεύον επάγγελμα» δεν κατέδειξε κάποια στατιστικά σημαντική σχέση.

TestStatistics^{a,b}

Πόσο συχνά
πηγαίνεις
στις Γενικές
Συνελεύσεις

Chi-Square	1,491
df	2
Asymp. Sig.	,475

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable: Η
γεωργία είναι για σένα:

Ο έλεγχος εξαρτήσεων μεταξύ «πόσο συχνά πηγαίνεις στις συνελεύσεις» και «καθαρό γεωργικό εισόδημα» δεν κατέδειξε την ύπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης.

TestStatistics^{a,b}

Πόσο συχνά
πηγαίνεις
στις Γενικές
Συνελεύσεις

Chi-Square	1,684
df	2
Asymp. Sig.	,431

a. KruskalWallisTest

b. GroupingVariable: Σε
ποια κλάση ανήκει το
καθαρό γεωργικό σου
εισόδημα;